

”Vaikka mä oon tulkki, niin mä oon ihminen”

- Somalinaistulkkien näkemyksiä asioimistulkin työstä

Jyväskylän yliopisto

Historian ja etnologian laitos

Etnologia

Pro gradu –tutkielma

Huhtikuu 2013

Hanna Koskelin

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Hanna Koskelin	
Työn nimi – Title <i>”Vaikka mä oon tulkki, niin mä oon ihminen”</i> – Somalinaistulkkien näkemyksiä asioimistulkin työstä	
Oppiaine – Subject Etnologia	Työn laji – Level Pro gradu –tutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2013	Sivumäärä – Number of pages 101 + liite
Tiivistelmä – Abstract <p>Tarkastelen tutkielmassani asioimistulkin työtä somalinaistulkkien näkökulmasta ja tuon esille heidän omia näkemyksiään työstään kahden kielen ja kulttuurin välissä, joka samalla avaa erilaisia näkymiä suomalaiseen monikulttuuriseen yhteiskuntaan ja sen arkeen. Selvitän, mistä lähtökohdista ja miten naiset ovat päätyneet harjoittamaan tulkin työtä, mistä tulkin arki koostuu ja mitä merkityksiä he työlleen antavat. Asioimistulkin ammatin ollessa Suomessa suhteellisen uusi, esittelen myös asioimistulkkauksen kehitystä ja ammatillistumista. Selvitän myös, millaisia haasteita esimerkiksi Somalian ja Suomen yhteiskuntien erilainen rakenne sekä kulttuuri tulkeille asettavat, ja miten he pyrkivät näistä selviytymään. Työni on vahvasti aineistolähtöinen ja sen rungon muodostavat kahdeksan somalinaistulkin teemahaastattelut. Työn tutkimuksen lisäksi tutkimukseni sijoittuu maahanmuuttotutkimukseen sekä perinteisesti soveltavan kielitieteen kentäksi mielletylle alueelle.</p> <p>Tutkielma vahvistaa, että somalitulkin työ täyttää etnospesifin työn kriteerit, sillä työ paitsi tapahtuu sen harjoittajan oman etnisen yhteisön keskuudessa, siinä ei ole muodollisia pätevyysvaatimuksia, se on epävarmaa sekä siinä on rajatut etenemismahdollisuudet. Tutkielmani osoittaa kuitenkin myös sen, että nämä ovat myös juuri niitä asioita, miksi haastattelemani naiset työtään tekevät; he näkevät tulkin työn monipuolisena, joustavana ja vähäistä panostusta vaativana, ja he kokevat saavansa arvostusta niin tulkattavilta asiakkailta ja viranomaisiltakin. Tulkit eivät näe tarvetta sitoutua työhönsä vaan se näyttyy etenkin hyvänä väliaikaisena tai sivutyönä, sillä se mahdollistaa niin perheen, opiskelun kuin myös toisten töiden yhdistämisen. Suhtautuminen koulutukseen on ristiriitaista, sillä vaikka tulkit korostavat tulkin ammatillisuuden olevan tärkeää asiakkaan oikeusturvan kannalta ja he suhtautuvat positiivisesti koulutukseen yleensä, he eivät näe koulutuksen tuovan heille itselleen mainittavaa hyötyä.</p> <p>Tulkin viestinnällinen rooli ymmärretään yleisesti ottaen entistä paremmin niin viranomaisten, maahanmuuttajien kuin tulkkiensa keskuudessa. Tästä huolimatta myös tulkeilla itsellään on eriäviä näkemyksiä esimerkiksi kulttuurin tulkkauksesta ja tulkin aktiivisuudesta tulkkaustilanteessa. Tutkimukseni todentaa myös tulkkaustilanteen eri osallistujien taustatekijöillä, kuten kulttuurilla ja sukupuolella, olevan merkitystä tulkkaukselle ja sen onnistumiselle, mikä viittaa myös tulkin roolin kulttuurisidonnaisuuden. Tulkin rooli koetaan usein myös ahtaaksi ja sen koetaan rajoittavan naisten omaa toimijuutta, vaikka sen koetaan myös auttavan tulkkeja jaksamaan työssään. Toisaalta neutraaliuteen pyrkivä tulkin rooli myös mahdollistaa kulttuurisista normeista poikkeavan käytöksen, jolloin se myös laajentaa naistulkkiensa toimijuutta.</p>	
Asiasanat – Keywords asioimistulkkaus, etnografia, kieli, maahanmuuttotutkimus, somalit, työ	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO.....	3
2. AINEISTO JA METODIT	7
2.1. Aiempi tutkimus	7
2.1.1. Kansainvälinen tutkimus	7
2.1.2. Kotimainen tutkimus	8
2.2. Oma tutkimukseni	11
2.2.1. Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat.....	11
2.2.2. Tutkimusmenetelmät.....	15
2.2.3. Informanttien esittely.....	20
3. ASIOIMISTULKKAUKSEN KEHITYS SUOMESSA	22
3.1. Tulkkipalveluiden kehitys Suomessa	22
3.2. Tulkausta ohjaavat lait ja ohjeet	23
3.3. Tulkkipäätös.....	25
4. TIE TULKIKSI	27
4.1. Työ ja sen tutkimus muuttuvassa Suomessa.....	27
4.2. Maahanmuuttajien työmarkkinat Suomessa	29
4.3. Tulkkipäätökset	31
4.4. Aiempi koulutus ja ”oma työ”	37
4.5. Naisten tulkkipäätös alan koulutus	39
4.6. ”Kieli on kaiken a ja o”	41
5. TULKIN ARKI	44
5.1. Tulkkipalvelut työnantajina.....	44
5.2. Työ ja perhe.....	48
5.3. Arki ja kiire.....	50
5.4. Tulkin rooli.....	54
6. ASIAKKAAT JA VIRANOMAISET	60
6.1. Yhteistyö viranomaisten kanssa	60
6.2. Asiakkaat samasta etnisestä yhteisöstä.....	65
6.3. Naiset asiakkaina ja tulkkina	72
7. TULKIN TULEVAISUUS.....	76
7.1. Tulkin työn ammatillistuminen	76
7.2. Naisten ajatuksia tulevaisuudesta	80
8. POHDINTA.....	84

8.1. Yhteenveto.....	84
8.2. Jatkotutkimusaiheita	87
LÄHTEET	89
LIITE: Asioimistulkin ammattisäännöstö ja Asioimistulkkausohjeet	102

1. JOHDANTO

Hei, tarvitsisimme somalin tulkin tänne sairaalaan torstaina kello yhdeksäksi hoitoneuvotteluun; tunti varmasti riittää... Ja jos mahdollista, niin mielellään naistulkki...¹

Suomalainen yhteiskunta on ollut aina monikulttuurinen, mutta viimeisten parin vuosikymmenen aikana maahanmuuttajia on tullut aiempaa enemmän ja yhä useammista maista. Erityisesti turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten kielitaito poikkeaa useimmiten suomalaisesta, ja vaikka tulija osaisi arabiaa, turkkia, kurmandzia ja turkmeenia, ei näillä kielillä ole täällä juurikaan käyttöä. Viranomaisten ja heidän asiakkaitensa arjessa tämä näkyy kielimuurina, joka täytyy ylittää, jotta asiakas saa tarvitsemansa avun ja viranomainen voi hoitaa työtään. Onneksi maassamme on yhä kasvava joukko ihmisiä, jotka hallitsevat sekä kantaväestön että maahanmuuttajien puhumia kieliä ja voivat näin ollen auttaa myös muita kielimuurin yli. Osa näistä ihmisistä on tehnyt tästä itselleen ammatin työskentelemällä asioimistulkkeina.

Suomessa tulkin nimike ei ole suojattu, joten tulkkina voi toimia periaatteessa kuka vaan. Tulkkien joukko onkin hyvin kirjava, sillä joukkoon mahtuu niin yliopistotasaisen kielitutkinnon suorittaneita kuin itseoppineita: kaksikieliseksi kasvaneita ns. luonnollisia tulkkeja ja kahdella itselleen vieraalla kielellä tulkkaavia, kuukausipalkalla työtä tekeviä ja silloin tällöin lisätienestejä hankkivia freelancereita sekä opiskelijoita ja osa-aikaeläkeläisiä. Lisäväriä tuovat vielä tulkkien erilaiset kulttuuriset, sosiaaliset ja uskonnolliset taustat.

Työskentelen itse asioimistulkkitoimintana kielipalveluihin erikoistuneessa yrityksessä, ja tästä perspektiivistä käsin olen seurannut sekä tulkkien että viranomaisten toimintaa jo muutaman vuoden. Tulkkauksia tilataan päiväkoteihin, terveyskeskuksiin, sosiaalitoimeen, poliisiin, oikeuteen ym., ja vaikka esimerkiksi ranskan kielen asioimistulkin työ on periaatteessa samanlaista kuin somalin kielen tulkin, on niissä myös lähtökohtaisia eroja. Siinä missä ranskan tulkki on useasti kielitutkinnon suorittanut etniseltä taustaltaan suomalainen henkilö, jonka asiakkaana ovat ympäri maailmaa tulleet ihmiset, somalin tulkki on mitä todennäköisimmin tullut maahan turvapaikanhakijana tai perheen yhdistämisen kautta ja rekrytoitunut tulkiksi samasta etnisestä vähemmistöstä kuin tulkattavat asiakkaansa. Opinnäytetyöni aihe kumpuaa siis työstäni asioimistulkkauksen parissa ja siihen liittyvistä kysymyksistä: Mitä kuuluu asioimistulkin arkeen, mistä se koostuu? Miksi ja miten tulkit ovat työhönsä päätyneet? Miten he kokevat työnsä

¹ Fiktiivinen tulkkitilaus sairaalasta

viranomaisten, asiakkaiden ja tulkkikeskusten kanssa? Miksi somalinaistulkeista tuntuu olevan puutetta?

Suomalaisen työväentutkimuksen juuret ulottuvat 1900-luvun alkuun, jolloin työväestö nähtiin sekä sosiaalipoliittisen tutkimuksen että toimenpiteiden kohteena (Rahikainen 2008: 14). Etnologiassa työväestö hyväksyttiin kohteeksi sen sijaan varsin myöhään. Kansatieteen syntyä on Suomessa selitetty osana kansallista projektia, jolloin alkuvaiheissa tutkimus keskittyi Suomen sukukansoihin ja jonka jälkeen korostui puolestaan talonpoikaisuus vastareaktiona teollistumiselle ja kaupungistumiselle. Vasta 1960-luvulla Turun yliopiston kansatieteilijät professori Ilmar Talven johdolla alkoivat dokumentoida työväenyhteisöjä ympäri Suomea, muissa yliopistoissa työväentutkimus on ollut satunnaisempaa. (Snellman 2008: 31.) 1970-1980-luvuilta lähtien työväen tutkimuksen fokus siirtyi pienistä teollisuusyhdyskunnista palkkatyöläisyyteen, maaltamuuttoon ja talonpoikaisen talonpoikaskulttuurin murenemiseen, ja humanistinen ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus suuntautui maailmankuvan sekä elämäntavan muutoksiin (Kortelainen 2008: 22–23).

Perinteisesti työtä on tutkittu etnologiatieteissä esimerkiksi metsätyön, teollisuustyön ja elinkeinonharjoittajien näkökulmasta². Näiden tutkimusten näkökulma on historiallinen, suorastaan pelastusluonteinen: katse on menneessä, jo kadonneissa tai katoamassa olevissa yhteisöissä ja työmuodoissa ja kontekstina on vasta teollistuva, modernisoituva Suomi. Syy muistitietotutkimuksen ja historiallisen näkökulman runsauteen tutkimuksissa on ollut osittain myös rahoituksellinen, sillä tutkimuksen tärkeyttä ja kiireellisyyttä on ollut helpompi perustella, kun kohde on tuhoutumassa ja on siten ollut viimeiset hetket käsillä kerätä tietoa ja muistoja kohteesta jälkipolville (Snellman 2008: 32). Motivaationi asioimistulkin työn tutkimisessa on lähes päinvastainen, sillä asioimistulkin työ ei ole minnekään katoamassa. Sen sijaan osana maahanmuuttotutkimusta se auttaa selvittämään, millaiseksi yhteiskuntamme on muuttumassa.

Maahanmuuttotutkimus on monitieteinen tutkimusalue, jossa yhteiskuntatieteillä on keskeinen asema ja jossa on tutkimuksen keskiössä ovat olleet lähdön syyt sekä suhde uuteen kotimaahan. Monet maahanmuuttajatutkimuksen keskeiset teoreettiset mallit ja käsitteet juontavat juurensa jo 1900-luvun alun Chicagon koulukunnan siirtolaistutkimukseen sekä sen kritiikkiin, joten assimilaation, akkulturaation ja integraation käsitteet ovat olleet tutkimukselle keskeisiä. Maahanmuuttajien sopeutumista ja siihen liittyviä ongelmia, heidän identiteettiä ja oman etnisen

² Esimerkkejä metsätyöstä: Pöysä 1997: *Jätjän synty*, Snellman 1996: *Tukkilaisten tulo ja lähtö*, Paaskoski 2008: *Metsän herrat; tehdastyöstä: Kortelainen 2008: Penttilän sahayhteisö ja työläisyys*, Nurmi 1989: *Lasinvalmistajat ja lasinvalmistus Suomessa 1900-luvun alkupuolella* ja Ukkonen 2000: *Menneisyyden tulkinta kertomalla; elinkeinonharjoittajista: Ruotsala 2002: Muuttuvat palkiset*.

ryhmän merkitystä on tutkittu niin yksilön kuin yhteisöjenkin tasolla, kuten myös rasismia ja maahanmuuttajien kohdistunutta syrjintää. (Huttunen 2002: 41). 1980-luvulla pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrän kasvaessa voimakkaasti koko Euroopassa, myös Suomi muuttui maastamuuttomaasta maahanmuuttomaaksi. Euroopassa tämän jo 1970-luvulla alkaneen ns. toisen muuttoaallon aikana suhtautuminen maahanmuuttajiin sekä kansainväliseen muuttoliikkeeseen oli muuttunut ongelmakeskeisemmäksi, ja samoja piirteitä omaksuttiin myös suomalaiseen diskurssiin maahanmuutosta. (Martikainen et al. 2006: 26–27.) Maahanmuuttotutkimuksen rajoittuessa aiemmin maahanmuuttajan ja hänen uuden kotimaansa rajojen sisälle, on uudempi tutkimus korostanut myös maahanmuuttajan identifioitumisen prosessien ja konkreettisten sosiaalisten käytäntöjen ylijärjaisuutta (Huttunen 2002: 44; Martikainen et al. 2006: 24–25).

Tutkimukseni somalinaistulkeista kiinnittyy siis useampaan tutkimusalueeseen, sillä sen juuret ovat paitsi etnologisessa työn tutkimuksessa ja maahanmuuttotutkimuksessa, myös perinteisesti soveltavaksi kielitieteeksi mielletyllä aihekentällä. Etsiessäni tulkin työn etnologisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia, tutkin samalla myös monikulttuurista Suomea sellaisena, kuin se tulkin työn näkökulmasta näyttää. Tarkoitukseni on ollut tutkia tulkin työtä vain yhden ns. uuden vähemmistön kautta, jolloin kuva asioimistulkin työstä kapeampi mutta tarkempi. Valinnan on tarkoitus samanaikaisesti sekä tuoda esille tulkkien vähemmistökulttuuria heidän toimintansa taustalla, että tuoda esiin tulkkien moniäänisyyttä näissä puitteissa. Valitsin tarkoituksellisesti myös kulttuurisesti etäisenä pidetyn vähemmistön, jotta tulkin työ kahden kulttuurin välissä havainnollistuisi selkeämmin. Somalitulkkit valikoituivat kohteeksi useammasta syystä: somaleilla on merkittävä asema maahanmuuton ja siten myös asioimistulkkauksen kehityksessä Suomessa (Tiilikainen 2000: 94) ja he kuuluvat täällä kielellisesti, etnisesti, kulttuurillisesti ja uskonnollisesti vähemmistöön (esim. Niemelä 2006: 168). Koska ajatus asioimistulkkauksesta opinnäytetyöni aiheena lähti liikkeelle omasta ihmettelystäni, miksi viranomaiset tuntuvat tilaavan nimenomaan somalin kohdalla niin usein naistulkin, jos ”tulkki vain tulkkaa” - kuten niin monesti kuulee väitettävän – tuntui myös tulkkien rajaaminen sukupuolen mukaan perustellulta. Haluan työlläni tuoda myös esiin somalinaisten toimijuutta sekä heidän omassa yhteisössään että laajemmin suomalaisessa yhteiskunnassa. Keskeisiä kysymyksiä työssäni ovat: Miten somalinaistulkkit itse kokevat työnsä kahden kielen ja kulttuurin välissä? Millaista on asioimistulkin arki? Miten tulkin työ mahdollisesti vaikuttaa heidän sosiaalisiin suhteisiinsa?

Tutkimuksen selkäranka muodostuu kahdeksasta puolistrukturoidusta teemahaastattelusta, joita suhteutetaan alan aiempaan tutkimukseen. Työ jakaantuu kahdeksaan päälukuun, jotka ovat:

Johdanto, Aineisto ja menetelmät, Asioimistulkkausten kehitys Suomessa, Tie tulkiksi, Tulkin arki, Viranomaiset ja asiakkaat, Tulkin tulevaisuus sekä *Pohdinta*. Käytetty aineisto sekä keskeisimmät käsitteet määritellään toisessa pääluvussa *Aineisto ja menetelmät*. Kolmannessa pääluvussa *Asioimistulkkausten kehitys Suomessa* esitellään asioimistulkkausten historiaa ja koulutusta sekä lakisääteisyttä ja *Asioimistulkkausten ammattisäännöstöä*, jotka yhdessä luovat pohjaa tulkkien työlle. Seuraavat luvut pohjautuvat suurimmaksi osaksi naisten haastatteluihin. *Tie tulkiksi* -luvussa annan naisten kertoa omin sanoin siitä, miten he ovat päätyneet harjoittamaan tulkin työtä ja miksi. Naisten esimerkkien valossa pohditaan myös tulkin työn etnospesifiä luonnetta sekä naisten sijoittumista työmarkkinoille. Luvussa *Tulkin arki* esitellään naisten aktiivista toimijuutta viranomaisten, työnantajien, asiakkaiden sekä kollegoiden muodostamassa työympäristössä erilaisten valintojen kautta. Samalla myös pohditaan, millaisista asioista tulkin arki koostuu ja miten esimerkiksi omat työt, erilaiset työsuhteet sekä perhe ja opiskelu siihen vaikuttavat. Tulkin roolin kautta pohditaan myös niitä ristiriitoja, jota eri tahot erilaisine rooliodotuksineen saattavat muodostaa. *Tulkin tulevaisuus* -luvussa pohditaan ensin asioimistulkin työn ammattimaistumista, jonka jälkeen pohditaan naisten omia ajatuksia tulevaisuudestaan. Viimeisenä lukuna on *Pohdinta*, jossa pohditaan tutkimuksen keskeisiä löydöksiä sekä jatkotutkimusaiheita.

2. AINEISTO JA METODIT

2.1. Aiempi tutkimus

2.1.1. Kansainvälinen tutkimus

Tulkkeja on tarvittu kautta aikojen aina siellä, missä eri kielten ja kulttuurien edustajat ovat tavanneet. Vasta tulkkauksen yleistyminen kansainvälisissä konferensseissa toisen maailmansodan jälkeen loi tarpeen konferenssitulkkien ammattikunnan kouluttamiseen. (esim. Angelelli 2004: 10–11; Vuorikoski 2001: 317). Myöhemmin on aloitettu myös asioimistulkkien kouluttaminen maahanmuuttajien ja pakolaisten oikeuksien turvaamiseksi, mutta edelleenkin kaikkialla ei tunnusteta asioimistulkkien tarvetta omaan koulutukseen, jotta he voisivat omaksua ne tiedot ja taidot, joita ammatin laadukas harjoittaminen vaatii (Ozolins & Hale 2009: 2). Paitsi tulkkauskoulutus myös -tutkimus on painottunut konferenssitulkkaukseen. Tulkkausta on tutkittu etenkin kieli- ja käännöstieteen lähtökohdista, mutta myös psykologian, informaatio- ja kommunikaatioteorian näkökulmista (Vuorikoski 2001: 318). Varhaisemman tutkimuksen keskittyttyä enemmän tulkkauksen aikana tapahtuviin kognitiivisiin prosesseihin, nähdään tulkkaus nykyisin yhä enemmän sosiaalisena toimintana, vuorovaikutustilanteena, jossa tulkki on yhtenä aktiivisena osapuolena (Angelelli 2004: 13–14). Etnologisesta näkökulmasta tulkkausta ei ole tiettävästi tutkittu lainkaan.

Asioimistulkkauksen alue on hyvin laaja ja kansainvälisestäkin suhteellisen uutena alana sitä koskevat käsitteet eivät ole edelleenkin täysin vakiintuneet. Esimerkiksi englanninkielellä asioimistulkkaukselle löytyy lukuisia eri nimikkeitä - esimerkiksi *community*, *liaison*, *dialogue*, *ad hoc*, *contact*, *public service*, *three-cornered* ja *cultural interpretation* (esim. Gentile et al. 1996: 110) – jotka antavat viitteitä myös niiden sisällöllisistä eroavaisuuksista. Joissain tapauksissa käytetään myös niiden rinnalla konkreettisia tulkkausympäristöjä korostavia nimikkeitä kuten *medical interpretation* (suom. lääketieteellinen tulkkaus). Oikeustulkkaus ymmärretään vielä lisäksi usein omana alanaan, vaikka sillä toisaalta on paljon samoja lähtökohtia kuin asioimistulkkauksessa. Yksi alan keskeisimmistä kysymyksistä onkin alusta asti ollut asioimistulkkauksen määrittäminen: mitä asioimistulkkaus on, miten sitä harjoitetaan ja miten alaa pitäisi kehittää. Vuodesta 1995 alkaen alan asiantuntijat – tutkijat, kouluttajat, tulkit, ynnä muut alalla vaikuttavat henkilöt – ovat kokoontuneet muutaman vuoden välein kansainvälisissä Critical Link -seminaareihin, joissa on keskusteltu tulkkaukseen liittyvistä ajankohtaisista aiheista ympäri

maailmaa. Seminaariesityksistä koottujen teosten (Critical Link 1-5) hahmottuu kuva hyvin kirjavasta ja elävästä kentästä, jossa koulutus, tutkimus ja käytäntö ovat monesti kaukana toisistaan.

Asioimistulkkaustilanteissa ovat läsnä yleensä viranomainen ja maahanmuuttaja, jolloin tulkin taustatiedot ja osapuolten kulttuurien tuntemus korostuvat (Vuorikoski 2001: 319). Tilanteen moninkertaisesta epäsymmetriasta johtuen tutkijoita yksi eniten viime vuosikymmeninä puhuttaneista aiheista on tulkin rooli(t): tulisiko tulkin pyrkiä pysyttelemään mahdollisimman näkymättömänä ja ”vain tulkata”, kuten alan ohjesäännöt perinteisesti opastavat, vai pitäisikö hyväksyä se tosiasia, että tulkki kommunikaation mahdollistajana on vääjäämättä myös yksi aktiivisista osallistujista, jolla on tilanteessa valtaa ja hänen tulisi sitä myös käyttää? Uudempaa tutkimussuuntaa edustavat tutkijat Claudia V. Angelelli (esim. 2004: 29) ja Cecilia Wadensjö (esim. 1998: 8) ovat tahoillaan muistuttaneet myös, että tulkkaustilanne on vuorovaikutustilanne joka ei tapahdu sosiaalisessa tyhjiössä vaan siihen vaikuttaa useampi tekijä, jotka voidaan löytää joko itse kanssakäymisen, kyseisen instituution, jossa tulkkaus tapahtuu tai laajemman yhteiskunnan tasolta – tai kaikilta näiltä, eikä näitä siksi pitäisi myöskään tutkimuksessa sivuuttaa. Vaikka tulkkauksen tutkimus on poikkitieteellinen ala, jossa hyödynnetään erilaisista lähtökohdista ja tutkimustraditioista peräisin olevia tieteellisiä metodeja ja teorioita (Vuorikoski 2001; Wadensjö 1998: 25–26), tulkkaus on astunut akateemisen maailmaan pikemminkin vastatakseen käytännön tarpeisiin kuin tieteellisen tutkimuksen kohteena. Tarve kouluttaa ammatinharjoittajia markkinoiden välittömään tarpeeseen on peittänyt alleen tutkimuskysymykset itse työn harjoittamisesta ja sen harjoittajista sekä heidän roolistaan. Tämä osaltaan selittää se, miksi ammattia hallitsevat vielä nykyisinkin periaatteet, jotka perustuvat suurilta osin omakohtaiseen kokemukseen, anekdootteihin ja mielipiteisiin eivätkä empiiriseen tutkimukseen. (Angelelli 2004: 11–12.)

2.1.2. Kotimainen tutkimus

Suomalainen maahanmuuttotutkimus on painottunut tiettyihin vähemmistöryhmiin ja kansalaisuuksiin – etenkin venäläisiin ja somaleihin – ja maahanmuuton syyn näkökulmasta pakolaiset, turvapaikanhakijat sekä inkeriläiset paluumuuttajat ovat yliedustettuina. Suuri osa tutkimuksista perustuu laadulliseen tapaustutkimukseen ja merkittävä osa tutkimuksista käsittelee syrjintää, identiteettiä sekä sosiaalisia suhteita. (Martikainen 2009: 3 [online].) Etnologisesti

mielenkiintoisia ovat etenkin arjen³, maahanmuuttajien elämänkertojen⁴ ja koulutuksen⁵ näkökulmasta kirjoitetut tutkimukset.

Annika Forsanderin ja Elina Ekholmin (2001a: 59) mukaan suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa tapahtui vuosituhanteen vaihteessa muutos, jossa ennen keskeiset käsitteet kulttuuri ja identiteetti saivat väistyä ja kotoutuminen työn kautta nousi tutkimuksessa ja viranomaiskannanotoissa yhä keskeisemmäksi kysymykseksi. Forsander on itse julkaissut ahkerasti erilaisia maahanmuuttajien työllistymiseen liittyviä teoksia ja artikkeleita, joissa kvantitatiivisilla aineistolla on suuri rooli. Oman työni kannalta keskeisimpiä hänen kirjoituksistaan ovat *Asioimistulkki ja viranomainen. Tutkimus työntekijöiden asenteista asioimistulkkauksipalveluita kohtaan* (1997) sekä *Luottamuksen ehdot: maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla* (2002). *Luottamuksen ehdot* on tällä hetkellä ainoa maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa ja tulonmuodostusta Suomessa kattavasti käsittelevä tutkimus, ja se perustuu todella monipuoliseen ja laajaan aineistoon, joka koostuu mm. erilaisista rekistereistä sekä niitä täydentävistä haastatteluista. Tutkimuksen keskeisenä kohteena on maahanmuuttajien asema eri tavoin lohkoutuneilla työmarkkinoilla, mutta samalla pohditaan myös miksi maahanmuuttajien työllistyminen tuntuu olevan suomalaisen yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta niin olennainen asia. Varhaisempi tutkimus *Asioimistulkki ja viranomainen* valmistui vuonna 1997, jolloin asioimistulkit olivat Suomessa uusi ammattiryhmä ja Forsander tutki tätä sen käyttäjien eli julkisen palveluiden työntekijöiden näkemyksien kautta. Kyseessä oli ensimmäinen asioimistulkkausta käsittelevä tutkimus⁶, ja sen vaikutukset ovat näkyneet myöhemmissä asioimistulkkausta käsittelevissä opinnäytetöissä (esim. Majdzadeh 2007, Toivanen 2009). Myös tässä tutkimuksessa

³ Hautaniemi 2004: *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*, Tiilikainen 2003: *Arjen islam, somalilainien elämää Suomessa* sekä Rastas 2007: *Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*

⁴ Huttunen 2002: *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa* ja Säävälä 2007: *Uussuomalainen nainen etsii paikkaansa*

⁵ Alitolppa-Niitamo 2004: *The icebreakers: Somali-speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education*

⁶ Tutkimukselle oli selvästi suuri tilaus: turvapaikanhakijoiden kanssa työskenteleville sosiaalityöntekijöille sekä maahanmuuttajakoulutusta järjestävien aikuiskoulutuskeskusten opettajille suunnatun postikyselyn vastausprosentti oli huikeat 94 % (179 kpl)! Kyselyn lisäksi Forsander teki parikymmentä teemahaastattelua sosiaalityöntekijöiden ja poliisien kanssa, jotka syvensivät viranomaisten näkemyksiä tulkkipalveluiden haasteista ja odotuksista. Tutkimuksen mukaan viranomaisten suhtautuminen tulkin rooliin ja ammattitaitoon oli myönteinen, ja alalla nähtiin tapahtuneen huomattavia parannuksia erityisesti tulkkipalveluiden välityksen tehostumisessa ja tulkkien ammattitaidon kehittämisessä. Mitä enemmän käyttäjät olivat tulkkausta käyttäneet, sitä tyytyväisempiä he tulkkien ja palveluun olivat. Lääneissä joissa ei tulkki- tai tulkkipalveluorganisaatiota ollut, jotkut olivat ymmärrettävästi tyytymättömiä tilanteeseen. Erityisesti muiden kuin turvapaikanhakijoiden tai pakolaisten ollessa kyseessä, tuttavien tai läheisten läsnäoloa – jopa lapsien – käytettiin tulkkeina. Vaikka kaikille ammattiryhmille oli yhteistä se, että asiakas- tai opetustilanteelle asetettuun tavoitteeseen pääsy toimi tulkin ammattitaidon mittana, niin poliisilla korostui lisäksi vaitiolovelvollisuuden noudattaminen, sosiaalityöntekijälle eläytymiskyky ja opettajille kyky ymmärtää pedagogisia tavoitteita ominaisuuksina, jolla saavuttaa osapuolten keskinäinen luottamus.

oli käytetty kvalitatiivisia metodeja (avoimia kysymyksiä haastattelukaavakkeessa sekä haastatteluja) täydentämään kvantitatiivista aineistoa. Oma tutkimusasetelmani pohjautuu puolestaan vahvasti kvalitatiivisiin metodeihin, sillä tarkoituksena on nimenomaan kuulla naisten omia kokemuksia ja näkemyksiä työhönsä liittyen eikä pyrkiä kattavaan raporttiin asian tilasta. Teemahaastattelu antaa tulkeille mahdollisuuden kertoa vapaasti omin sanoin kokemuksistaan työssään, eikä se kahlitse vastauksia ennalta-asetettuihin vaihtoehtoihin vaan antaa sijaa persoonallisemmille äänenpainoille ja mahdollistaa myös uusien näkökulmien ja merkitysten avautumisen tutkimukseen, jonka vuoksi se on valikoitunut tämän tutkimuksen metodiksi.

Muuten asioimistulkausta on Suomessa tutkittu lähinnä kieli- ja käännöstieteiden⁷ opinnäytetöissä, kuten Marja Savolaisen lisensiaatintyössä *Asioimistulkki keskellä ristiriitaisten odotusten dialogia* (2009), Belinda Trogerin (2007) pro gradu -työssä *Asioimistulkkauksen ihanteet ja todellisuus. Asioimistulkkina toimivien näkökulma* ja Hanna Toivosen (2009) pro gradussa *Tulkin monet roolit. Asioimistulkkien omia näkemyksiä ja kokemuksia*. Opinnäytetöitä yhdistää oppialan lisäksi myös kirjoittajien tulkkitaista, joka kuuluu vahvana omana kokemuksen äänenä tekstien taustalla ja lisäksi he myös avoimesti viittaavat teksteissä omiin kokemuksiinsa⁸. Trogerin ja Toivasen tutkimusote on vertaileva: Trogerin työnsä keskiössä on Asioimistulkin ammattisäännösten luoman ihanteen ja tulkin työn todellisuuden välinen ristiriita, Toivonen puolestaan vertailee kuukausipalkkaisten ja freelancer-tulkkien käsityksiä tulkin rooleista. Toivosen (2009: 48) mukaan sekä haastatteluiden että aineiston työstämisyhteisössä tuli esille, että tulkin sukupuolella on hyvinkin suuri merkitys asioimistulkaustilanteessa, mutta ilmeisesti tulkki-anonymiteetin suojaamiseksi hän ei harmittavasti tuo tutkimuksessa esille, millä tavalla tämä ilmenee. Anna Mäntysen (2003) *Tulkin muotokuva – Asioimistulkin roolit ja toiminta työvoimaviranomaisen näkökulmasta* pro gradu -tutkielmassa käsitellään laajemmin myös maahanmuuton ja kotoutumisen hallintoa ja käytäntöä, johon tulkit ja työvoimaviranomaiset asettuvat. Susanna Lampikosken (2003)

⁷ Uudenlaista ja etnologisestikin mielenkiintoista tulkkauksen tutkimusta edustaa Itä-Suomen yliopistossa käynnistynyt käännöstieteellinen tutkimushanke *Sodankäynnin tuntemattomat käännöskulttuurit. Sota-ajan käännös- ja tulkkaustoiminta 2. maailmansodan ajan Suomessa*. Tutkimushankkeen lähtökohtana on, että kielitaito, kääntäminen ja tulkkaus ovat merkittävässä roolissa sodassa, sillä sota on myös kielellistä toimintaa. Heidän tarkoituksena on tutkia toisaalta sotilaallisen tulkkaustoiminnan virallista viitekehystä sekä tulkki-anonymiteetin tavoitteita ja näkemyksiä, ja kääntämisen ja tulkkauksen käytäntöjä analysoidaan mm. Eric Pruncin käännöskulttuurin käsitteen avulla. (Kujamäki 2011 [online].)

⁸ Savolainen (2009) kertoo opinnäytetyönsä abstraktissa kuvaavansa ja analysoivansa tulkin työtä metodinaan ”moderniin hermeneutiikkaan pohjaava etnografinen dialogi, jossa tulkit käyvät tutkijan kanssa tasavertaista intersubjektivistä dialogia pohtien asioimistulkkauksen todellisuutta”. Hän kertoo itse toimineensa tulkki-anonymiteetina 30 vuotta, jota hän käyttää tutkimuksessa myös hyväkseen jopa siinä määrin, että välillä on vaikea tietää, mihin mikin tekstin pätkä pohjautuu: omaan vai haastateltavien näkemyksiin, vai sittenkin varhaisempiin tutkimuksiin. Valitettavasti hän ei ole nauhoittanut eikä siten myöskään litteroinut kaikkia haastatteluja, vaan teoksen lopussa on vapaasti koottuja haastatteluihin pohjautuvia tekstejä liitteinä. Savolainen Puutteistaan huolimatta teksti onnistuu kuvaamaan asioimistulkin työtä värikkäästi ja kiinnostavasti, sekä tuo esiin työhön liittyvät monet ongelmat.

pro gradussa *Asioimistulkkaukset institutionaalisisissa tilanteissa somaliasiakkaiden näkökulmasta* näkökulma on eri, sillä se pohjautuu viiteentoista teemahaastatteluun, joissa tutkija on pyrkinyt selvittämään Suomessa asuvien somalien kokemuksia asioimistulkkauksesta: millainen on hyvä tulkki, millaisia ongelmia tulkkauksissa on mahdollisesti esiintynyt yms. Tutkimuksessa tuodaan esille etenkin tulkkien epätasalaatuisuus, koulutuksen puute, tulkkiin kohdistetut suuret odotukset sekä luottamuspuula ja se täydentää aiempia tutkimuksia tuomalla esiin tulkkauksitilanteen kolmannen osapuolen eli asiakkaan. Edellä mainituissa opinnäytetöiden suuntautuessa tulkkien työn kautta tulkkauksitilanteeseen ja tulkkauksen onnistumiseen (Mäntystä 2003 lukuun ottamatta), oma pyrkimykseni on suunnata katse tulkin työn kautta sitä ympäröivään, monikulttuuriseen yhteiskuntaan. Somalinaistulkit toimivat välittäjinä etnisen vähemmistön ja valtaväestön välissä ja heidän työnsä kautta on mahdollista havainnoida maahanmuuttoa tästä erityisestä näkökulmasta, monikulttuurisuuden näkyessä heidän työssään erilaisina tekoina, toimintana, kohtaamisina ja eroina (ks. Rastas et al. 2005:19).

2.2. Oma tutkimukseni

2.2.1. Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

Tutkimukseni on tapaustutkimus, jonka empiirisenä tutkimuskohteena ovat somalinaistulkit ja heidän työnsä. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu monikulttuurisuutta ja etnisyyttä käsittelevään keskusteluun, eli tarkoitukseni on kuvata monikulttuurista yhteiskuntaa sellaisena kuin se somalinaistulkkien työn kautta näyttäytyy. Etnisyyden käsitettä on maahanmuuttotutkimuksessa hyödynnetty paljon ja tutkimuksissa on usein lähtökohtaisesti oletettu sen olevan tärkeää ja oleellista tutkittavien elämässä (Huttunen 2002: 43). Myös oma tutkimusasetelmani rakentuu tälle oletukselle, olenhan valinnut kohteeksi yhden etnisen vähemmistön enkä keitä tahansa ammattiryhmän edustajia. Naisten valikoituminen kohteeksi oli tietysti myös tietoinen valinta, jolla haluan korostaa somalinaisten toimijuutta yhteiskunnassamme sekä nostaa heidän omat näkemyksensä työstään etualalle marginalisoinnin sijaan. Tutkimukseni sisäänrakennettuna lähtöoletuksena siis on, että somalinaisten kokemukset ja toiminnan mahdollisuudet (tulkkeina) ovat erilaiset kuin somalimpiesten tai valtaväestöön kuuluvien henkilöiden, johtuen muun muassa naisen asemasta vähemmistökulttuurissa sekä valtaväestön maahanmuuttajiin kohdistuvista yleisistä asenteista (ks. myös Tiilikainen 2003: 16) ja että tutkiessa heitä kuvamme monikulttuurisesta Suomesta täydentyä.

Kulttuurilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sellaista merkitysjärjestelmää, jota ”(...)samaan yhteisöön, ryhmään tai kansakuntaan kuuluvat ihmiset käyttävät saadakseen tolkkua maailmasta” (Hall 2003a: 85). Tällainen yhteinen merkityskartta luo ihmisiä yhdistävän siteen ja tunteen yhteisestä identiteetistä, ja kulttuuri onkin yksi keskeisimmistä identiteetin muodostamisen, ylläpitämisen ja muuttamisen tavoista. Kulttuuria voi verrata toiseen merkitysjärjestelmään, kieleen, jotka molemmat ovat kollektiivisia, sosiaalisia konstruktioita ja historiallisesti katsottuna jatkuvassa muutoksessa. Näillä kahdella merkitysjärjestelmällä on myös erityinen suhde toisiinsa, sillä kulttuuri välittyy ja rakentuu suurimmaksi kielen kautta. Merkitysjärjestelmät eivät siis ole muuttumattomia, vaan jokainen niiden käyttö muuttaa tai suuntaa merkitystä uusilla tavoilla, joka mahdollistaa uusien merkitysten tai merkitysvivahteiden vakiintumisen järjestelmässä. Merkitykset ovat liukuvia ja avoinna tulkinnoille, sillä kaikki ilmaisemamme muuttuu aina hieman toisen osapuolen tulkitsessa sanomamme oman tulkintakehyksensä puitteissa. Kulttuurisen merkityksen välittäminen kuitenkin edellyttää sijoittumista yhteiseen kulttuuriseen merkitysjärjestelmään, jota voidaan hyödyntää ilmaistaessa jotain, vaikka se poikkeaisi jotenkin vallitsevista kulttuurisista perinteistä. (Hall 2003a: 88–90.)

Etnisen ryhmän käsitettä edelsi antropologiassa kolonialismin aikainen heimon käsite, jolla viitattiin usein ”primitiiviseen” sekä selvärajaiseen ja itsensä uusintavaan ryhmään. Etnisyyden tutkimus antropologiassa onkin usein painottunut enemmän tietyn ryhmän omaehtoisen kulttuurin kuin ryhmien välisten suhteiden tutkimukseen. (Huttunen 2005: 123–124). Etnisyys ymmärretään tässä tutkimuksessa ensisijaisesti suhteena, ei essentialisoivana käsitteenä, jolloin etnisyys syntyy, pysyy ja kehittyy nimenomaan vuorovaikutuksessa (Barth 1969; ks. myös Huttunen 2002: 43; Martikainen et al. 2006: 15–17). Etnisyys nähdään näin kulttuurin lailla myös historiallisena ja muuttavana, jolloin sen prosessinomaisuus korostuu. 1990-luvulla alkaneen ns. uuden etnisyystutkimuksen myötä on siirrytty korostamaan niin etnisyyden, kulttuurin kuin identiteetinkin tutkimuksessa näiden muutosalttiutta, liukuvuutta ja tilannekohtaisuutta. Etnisistä ryhmistä keskusteltaessa on myös syytä muistaa niiden sisäinen heterogeenisyys, sillä samaan etniseen ryhmään kuuluvia ihmisiä erottelevat esimerkiksi koulutus, ikä ja sukupuoli, jonka seurauksena itse kulttuurinen (Huttunen 2005: 133–134; Martikainen et al. 2006: 19–20).

Monikulttuurisuuden käsitteellä on pyritty kuvaamaan eri kulttuuritaustoista lähtöisin olevien ihmisten vuorovaikutusta, ja sitä on käytetty eri merkityksissä, kuten viittamaan esimerkiksi erilaisten etnisten ryhmittymien rinnakkaiseloon yhteiskuntien sisällä tai yhteiskunnan harjoittamaan politiikkaan, jonka tarkoituksena on vallitsevan kulttuurisen erilaisuuden ylläpito.

Viime vuosikymmeninä yleistyneen käsityksen mukaan monikulttuurinen yhteiskunta nähdään monimuotoisiin identiteetteihin perustuvana yhteiskuntamuotona, jolloin keskeiseksi muodostuu näkyvien tai erittelevien kulttuuripiirteiden sijaan se, miten ihmiset käyttävät erilaisia luokittelukriteerejä ryhmänmuodostuksessaan. Kyseessä on jatkuvien ja epäjatkuvien merkitysneuvottelujen tuottama erottautumisten ja yhdistymisten prosessi, jonka seurauksena monikulttuurinen yhteiskunta ymmärretään näiden merkitysneuvottelujen tilana ja kontekstina. (Martikainen et al. 2006: 14–15.) Kulttuurien välistä viranomaistoimintaa tutkinut Sari Hammar-Suutari (2009: 84) kuitenkin muistuttaa, että vaikka tässä uudemmassa kulttuuria ja monikulttuurisuutta kirjallisuudessa painotetaan joustavampaa, prosessiluontaista käsitystä kulttuureista, niin yhteiskunnallisen arjen tasolla kulttuurieroja kuitenkin on ja ne vaikuttavat ihmisten elämään ja niiden kanssa pitää tulla toimeen. Omassa tutkimuksessani pyrin noudattamaan hänen ohjettaan:

Käytännössä käyttökelpoinen tapa tarkastella kulttuureita ja kulttuurien välistä vuorovaikutusta voisikin olla prosessimaisuuden ja muuttuvaisuuden tiedostamiseen perustuva, mutta käytännön realiteetit huomioon ottava käsitys kulttuuristen elementtien vaikutuksesta ihmisten kanssakäymiseen yhteiskunnan eri aloilla (Hammar-Suutari 2009:84).

Empiirisen aineiston käsittelyssä tiuhaan toistuvia termejä tulkki ja tulkkaus on syytä myös täsmentää. Suomessa tulkkaus on yleensä jaoteltu asioimis- ja konferenssitulkkaukseen sekä käytännön työelämässä että tutkimuksessa. Monissa tapauksissa myös oikeustulkkaus on esitetty omana alanaan (esim. *Oikeustulkkausten selvityshanke* 2008 [online]). Suomessa asioimistulkkaus on melko vakiintunut käsite kuvaamaan institutionaalisessa ympäristössä tapahtuvaa viranomaisen ja hänen asiakkaansa yleensä dialogimuotoisen puheen tulkkamista joko kasvokkain (läsnäolotulkkaus) tai teknisten välineiden avustamana (etätulkkaus puhelimitse tai videolaitteiden välityksellä). Suomessa asioimistulkkaukseen sisällytetään yleensä niin poliisi-, sosiaali- ja terveysalankin tulkkaukset. Tämä johtuu osittain varmasti myös siitä käytännön syystä, että Suomessa ei oikeastaan ole mahdollisuutta erikoistua pelkästään yhden alan tulkiksi rajallisten koulutus- ja työmahdollisuuksien vuoksi, joten kaikki tulkit tulkkavat yleensä kaikkia – tai ainakin useampia – aloja. Itse asiassa sama ihminen voi olla sekä asioimis- että konferenssitulkki tilanteesta riippuen ja toimia lisäksi tulkkina vaikkapa liikemiesten tapaamisissa (esim. Mullamaa 2006). Viranomaisille tarkoitetun oppaan mukaan asioimistulkkaus määritellään seuraavasti:

Asioimistulkkauksella tarkoitetaan viranomaisen tai yksityisen tahon ja asiakkaan välisen dialogin, esimerkiksi haastattelun, kuulustelun tai neuvottelun tulkkausta. Asioimistulkkaus on yleensä konsekutiivista eli peräkkäistulkkausta, jossa tulkkaus toiselle kielelle seuraa heti jokaista puhejaksoa. Puhejakson pituus vaihtelee tilanteen ja puhujan mukaan. (Työministeriö 2004: 2 [online])

Tässä tutkimuksessa asioimistulkkaus ymmärretään maassamme vakiintuneen käytännön mukaisesti niin terveystulkkaus-, sosiaalitulkaus-, poliisitulkkaus- kuin myös oikeusalan puhutun kielen tulkkaukseksi (erotukseksi viittomakielentulkkauksesta), ja sitä kutsutaan yksinkertaisesti tulkkaukseksi – poikkeuksena ne kohdat, joissa keskustellaan eri tulkkauksen lajeista tai halutaan nimenomaan painottaa asioimistulkkauksen erityispiirteitä muunlaiseen tulkkaukseen nähden, jolloin käytän termiä asioimistulkkaus. Samalla periaatteella asioimistulkkausta kutsutaan työssä pääsääntöisesti tulkiksi.

Koska tulkin nimike ei ole suojattu eikä käytettävissä ole myöskään mitään muuta yleispätevää kriteeristöä tulkin ammatilliselle pätevyydelle, kutsun tarvittaessa selkeyden vuoksi *ammattitulkeiksi* kaikkia niitä tulkkeja, jotka – työsuhteen muodosta tai vakinaisuudesta riippumatta – saavat työstään palkkaa (ks. Wadensjö 1998: 286). Ammattitulkkiin vastakohtana ovat *ystävätulkit*, jotka ovat asiakkaiden viranomaistapaamiseen mukanaan tuomia sukulaisia tai ystäviä, jotka toimivat viranomaistapaamisissa usein yhtäläillä asiakkaiden tukena kuin tulkinakin (ks. myös Lampikoski 2003).⁹

Olen itse työskennellyt yksityisellä kielipalveluja tarjoavassa yrityksessä nyt muutaman vuoden asioimistulkki-koordinaattorina ja olen siis tekemisissä lukuisten tulkkiin ja viranomaisten kanssa päivittäin, pääasiassa puhelimitse. Kenttä on minulle siis tuttu, vaikka olen ollut ainoastaan kerran seuraamassa oikeaa tulkkaustilannetta vastaanottokeskuksessa. Tutkimusaiheen sivutessa myös omaa työtäni, olen luonnollisesti keskustellut asiasta myös esimieheni kanssa varmistaakseni, ettei

⁹ Tulkin käsite on hankala, sillä yleiskielellähän voidaan kaikkia ketkä tulkkaavat jossain tietyssä tilanteessa viitata käsitteellä tulkki (tyyliin: ”Lisa toimi meidän tulkkina kun kävimme Tukholmassa.”). Esimerkiksi paljon maahanmuuttoa tutkineen ja sinänsä ansiokkaan katsauksen *Eettisiä kysymyksiä maahanmuuttotutkimuksessa* (2009 [online]) kirjoittanut Tuomas Martikainen käyttää katsauksessa Marko Juntusen (2009) kokemuksia varoittavana esimerkkinä ”tulkin roolista välittäjänä”, jossa ”(...)suomalaisen yhdistyksen ja maahanmuuttajien tapaamisessa tulkki jätti monia merkityksiä tulkkaamatta ja saattoi kaunistella joitain puheenvuoroja.” Juntusen artikkelissa välittäjinä eivät toimineet niinkään ammattitulkit, vaan kyse oli projekti-koordinaattoreista, jotka myös tulkkasivat em. tilanteissa. Martikainen jatkaa kehoittamalla tulkkeja käyttävää tutkijaa valmistumaan tulkin luotettavuudesta, jotta tulkkauksessa ilmitulleet tiedot eivät vahingossa pääsisi leviämään: ”Virallistetut tulkit (sic!) ovat sitoutuneet noudattamaan eettisiä sääntöjä.” (Martikainen 2009: 6 [online]). Ilmeisesti Martikaisen tarkoituksena on ollut kiinnittää huomio siihen, ettei tutkijan kannata käyttää tulkkiin ihan ketä tahansa, vaan ns. ammattitulkkiin – sillä virallistettua tulkkejahan ei Suomessa ole – mutta huolimattomalla esimerkillään hän tuo pikemminkin esille tulkin roolin epäselvyyden kentällä.

mitään esteitä toteutettavalle tutkimukselle ole. Alusta asti on ollut selvää, että toteutan tutkimuksen opiskelijana, en yrityksen työntekijänä, joten minulla ei ole ollut mitään raportointivelvollisuutta heille mistään tutkimukseen liittyvästä, vaikka kollegani ovat tutkimukseni aiheen luonnollisesti tienneetkin.

2.2.2. Tutkimusmenetelmät

Tutkimustuotettani voisi kutsua hermeneuttiseksi, sillä tutkimusasetelmaani on vaikuttanut vahvasti arkityöni kautta saatu esitieto asioimistulkkausten kentästä, josta nousseita kysymyksiä olen tällä tutkimuksellani pyrkinyt tarkentamaan ja lopulta vastaamaan. Tutkimukseni koskiessa tulkkien omia kokemuksia työstään ja siihen kiinnittyville merkityksille haastattelu tuntui ainoalta oikealta tutkimusmenetelmältä työlleni¹⁰. Toteutin haastattelut teemahaastatteluina, joka mahdollisti keskustelevamman ilmapiirin ja aiheiden joustavamman käsittelyn kuin täysin strukturoitu haastattelu tai kyselylomake. Hermeneuttisen kehän ajatuksen mukaan esiyymmärrys muuttuu ja korjautuu ymmärtämisen ja tulkinnan edetessä, joten tulkin työn ollessa etnologiassa vieläpä uusi tutkimuskohde, on myös tärkeää, että menetelmä jättää mahdollisuuden tehdä tarkennuksia ja lisäkysymyksiä aina tarvittaessa. Teemahaastattelussa edetään tiettyjen keskeisten teemojen – kuten tässä tapauksessa esimerkiksi koulutuksen, työllistymisen, työn arjen, asiakkaiden ja viranomaisten – varassa, mutta se antaa sekä haastateltavalle että haastattelijalle vapautta ja tilaa käsitellä näitä kulloiseenkin tilanteeseen sopivassa tahdissa sekä omin sanoin ja esimerkein. Kun haastattelurunko on joustava, se saattaa myös johtaa uudenlaisten yhteyksien löytymiseen: haastateltava saattaa itse tuoda esille listassa olevan asian aivan eri yhteydessä kuin tutkija on etukäteen ajatellut, joka saattaa auttaa ymmärtämään aihetta uudella tavalla. (Hirsjärvi & Hurme 2001: 42–48; Ruotsala 2005: 65). Aineistoni analyysi ja tulkinta on edennyt yhdessä sen teemoittelun kautta, kuten hermeneuttisessa painottuneessa tutkimuksessa on usein tapana (Hirsjärvi & Hurme 2001: 136). Haastatteluaineiston lähiluku, joka käytännössä alkoi jo litterointivaiheessa, nosti esiin aihealueita, joiden merkityksiä en itse haastatteluissa ollut vielä ymmärtänyt. Toistuvat aiheet tai käsitteet sekä toisaalta ristiriitaisuudet aineistossa herättivät kysymyksiä, joihin pyrin tarttumaan ja tutkimaan pidemmälle. Tutkimukseni onkin korostetun aineistolähtöinen.

¹⁰ Tulkin työn kohdalla perinteinen osallistuva havainnointi haastatteluja täydentävänä menetelmänä olisi melko hankalaa mm. asiakkaiden yksityisyyden suojan ja erilaisten viranomaislupien vuoksi, ja tutkijan läsnäolo hyvin todennäköisesti vaikuttaisi häiritsevällä tavalla asianomaisten vuorovaikutukseen ja siten myös itse tutkimukseen (vrt. Angelelli 2008: 153).

Aiemmissa tulkkeja koskevissa opinnäytetöissä on haastateltu pääasiassa kunnallisten tulkikeskusten tulkkeja¹¹ ja itsekin aloitin keväällä 2011 informanttien etsinnän näistä, vaikka olin saanut myös työnantajaltani luvan käyttää yrityksen rekisterissä olevia tulkkien yhteystietoja sopivien informanttien etsintään. Omasta työkokemuksestani tiesin somalinaistulkkeja olevan suhteellisen vähän verrattuna esimerkiksi somalimiestulkkeihin, mutta soittaessani neljään kunnalliseen tulkikeskukseen, olin yllätynyt ettei heitä jossain tulkkeskuksessa ollut lainkaan¹². Toimitin keskuksille myös haastattelupyynnön sähköpostitse tulkeille edelleenvälitettäväksi, mutta en tiedä, johtuiko se tulkkien haluttomuudesta osallistua tutkimukseen vai tulkkeskusten mahdollisesta haluttomuudesta välittää pyyntöäni edelleen, etten saanut yhtään informanttia näiden keskusten kautta¹³. Tästä tuloksettomasta kokemuksesta, ja osittain myös aikataulullisista syistä, en ottanut yhteyttä yksityisiä tulkkitoimistoja vaan käytin yrityksestäni saatuja tulkkien yhteystietoja hyväkseni ja ns. lumipallometodin avulla – jolloin yksi informantti suosittelee seuraavaa – sain koottua yhteensä kahdeksan haastateltavaa. En tiedä, millä perusteella minulle tutut tulkit ovat toisia tulkkeja suosittelleet – ovatko he esimerkiksi valinneet tutuista tulkeista vain mielestään hyviä tulkkeja tai antaneet vain niiden yhteystiedot minulle, joiden tiesivät tutkimukseen suostuvan – mutta kaikki heiltä saamani kontaktit suostuivat haastatteluun. Ilmeisesti se, että olin ns. tutun tuttu, toimi suosituksena tai takuuna näille muille, minulle ennestään vieraille tulkeille. Tutkimukseni kvalitatiivisesta luonteesta johtuen ei edes olisi ollut tarkoituksenmukaista yrittää saada ”kaikkia” somalinaistulkkeja haastateltaviksi, sillä tarkoitus on pikemminkin kuvailla ilmiötä kuin osoittaa sen yleisyys, mutta lukijan on hyvä myös olla tietoinen, miten haastateltavat ovat tutkimukseeni päätyneet. (Hirsjärvi & Hurme 2001: 58–60; Martikainen 2009: 5 [online].)

Haastattelin tutkimustani varten siis kahdeksaa somalinaistulkkia kesä - lokakuussa 2011. Haastattelut tapahtuivat pääosin haastateltavien kotona, lukuun ottamatta kahta haastattelua, joista toinen tehtiin (tulkin toiveesta) tulkkipalvelumme kokoustiloissa ja toinen yliopiston kirjaston ryhmätyöhuoneessa. Molemmat olivat eristettyjä, hiljaisia tiloja. Kotona tehdyissä haastatteluissa tilanne oli melko arkinen: istuimme joko olohuoneessa tai keittiössä useimmiten teetä juoden, perheen muiden jäsenten poiketessa välillä huoneeseen. Muutamassa haastattelussa oli myös pieni

¹¹ Mäntynen 2003; Savolainen 2009; Troger 2007; poikkeuksena Toivonen 2007, joka teetti kirjallisen kyselyn tulkeille sekä Majdzadeh 2007, jossa empiirinen aineisto kerätty lomakekyselyllä määrittelemättömässä tulkkeskuksessa

¹² Myöhemmin mietin, tarkoittivatko he mahdollisesti, ettei heillä ollut yhtään kuukausipalkalla työskentelevää somalinaistulkkia, eivätkä he laskeneet freelancereita mukaan lainkaan?

¹³ Esitellessäni itseni tulkkeskusten vastaaville henkilöille kerroin avoimesti kuka työnantajani oli, vaikka painotin kyseessä olevan opinnäytetyö. Tästä huolimatta yhdessä tapauksessa motiivini tulkkien yhteystietojen hankintaan kyseenalaistettiin avoimesti; en tiedä näkivätkö muutkin keskuksset mahdollisesti minussa ”kilpailijan”. Ainoastaan yhdestä keskuksista sain yhden naistulkin yhteystiedot, mutta kyseinen tulkki ei halunnut osallistua tutkimukseeni vedoten työn arkaluonteisuuteen.

lapsi läsnä osan haastattelusta. Useammassakin somaleja koskevassa tutkimuksessa (esim. Alitolppa-Niitamo 1994: 5; Lampikoski 2003: 55; Marjeta 2001) on harmiteltu informanttien epäluuloista suhtautumista haastattelujen nauhoituksiin ja arveltu sen muistuttavan turvapaikkaprosessin aikaisista kuulemisista. Tulkkeja haastatelllessani kukaan ei kieltäytynyt nauhoituksesta eikä kukaan tuntunut erityisemmin vierastavan pientä minidisc-soitinta mikrofoneineen haastattelun aikana, johtuen varmasti heidän tottumuksestaan vastaaviin tilanteisiin työnsä puolesta¹⁴. Olin toki myös kertonut nauhoittavani haastattelut jo niitä sovittaessa, joten se ei myöskään tullut haastateltaville yllätyksenä. Haastattelut tehtiin useimmiten työpäivän jälkeen ja ne venyivät melko pitkiksi: litteroitavaa aineistoa kertyi n. 80–150 min haastateltavasta riippuen. Sekä alkuperäiset minidiscit että litteraatiot ovat tutkijan hallussa ja lupasin haastateltavilleni tuhota materiaalit muutaman vuoden kuluttua, joten tuhoan materiaalin vuonna 2014.

Litteroin kaikki haastattelut kokonaisuudessaan, poikkeuksena haastatteluun kuulumattoman aineksen, jolloin kirjoitin ainoastaan keskeytyksen syyn, esimerkiksi ”*Mies tuli tervehtimään*” tai ”*Teen tarjoilua*”. Pyrin litteroinnissa sanatarkkuuteen ja kirjoitin ns. minimipalautteekin eli tutkijan tai informantin muminat ”*Mmm..*” tai ”*Joo..*” mutta en jok’ikistä toisteista äännähdyistä ”*Mmm, mmm, mmm..*”, enkä myöskään kokenut tarpeelliseksi kirjata äänenpainoja tms. koska kyseessä ei ollut kuitenkaan keskusteluanalyysi (Hurme & Hirsjärvi 2001, 140). Lyhyet tauot puheessa olen merkinnyt kahdella pisteellä ”..” ja muutaman täysin epäselväksi jääneen sanan kysymysmerkillä sulkeissa ”(?)”. Litteroidessa huomasin väsymystä haastatteluissa loppua kohden, jolloin informantin puheessa saattoi kuulla esimerkiksi enemmän kielioppivirheitä – haastattelukielenä toiminut suomi oli vanhemmille informanteilleni työ- ei äidinkieli – ja haastattelijalla ajatuskatkoja. Olen stilisoinut joitakin tutkimuksessani käyttämiäni aineistositaatteja korjaamalla joitain kielioppivirheitä, jotta tekstin luettavuus ei kärsisi eikä informantti näyttäytyisi turha(a)n negatiivisessa valossa (ks. Oinas 2004: 217). Aineistositaatteja käyttäessäni olen lisäksi merkinnyt poistetut osiot kolmella pisteellä sulkeissa ”(...)”. Olen myös muuttanut tai poistanut kaikki sitaateissa olevat ihmisten tai paikkojen erisnimet, sekä muuttanut murreilmaisuja yleiskielisemmiksi haastateltavien anonymiteettia suojatakseni.

Somalinaistulkkeja tutkittaessa informanttien anonymiteetin turvaaminen on ollut tavallistakin tärkeämpää, sillä heidän työnsä tulkkeina perustuu mitä suurimmassa määrin luottamukselle. Koska somalinaistulkkien ryhmä Suomessa on kovin pieni, olen joutunut häivyttämään heidän taustaansa

¹⁴ Eniten tallentimen läsnäolo häiritsi minua haastattelijana: tarkastelin sitä turhan usein, että pyöriihän se varmasti! Kaiken kaikkiaan laite oli paitsi hyvin pieni ja helppokäyttöinen, myös haastattelujen äänenlaatu oli yllättävän hyvä.

tavallista enemmän, mikä saattaa välillä tuntua hieman kömpelöltä. Anonymiteetin vuoksi olen myös antanut naisille pseudonyymit, joilla viitataan heidän kanssaan tehtyihin haastatteluihin. Pseudonyymit ovat somalialaisten naisten käyttämiä nimiä, jotka olen mielivaltaisesti antanut informanteilleni¹⁵. Sitaattien yhteydessä nimi Hanna viittaa minuun itseäni. (Tulkkien taustoista lisää seuraavassa kappaleessa *Informanttien esittely*.) Edelleen naisten henkilöyttä suojatakseni olen joissain tapauksissa katsonut aiheelliseksi jättää pois myös pseudonyymin, ja viitataan haastatteluaineistoon joko ”yhden haastatellun/tulkin/informantin/naisen mukaan” tai kontekstoidakseni väitettä paremmin ”yhden nuoremman/terveysalan koulutuksen saaneen tulkin mielestä”, mikäli aihe on erityisen arka tai henkilö olisi siitä mahdollisesti tunnistettavissa (ks. myös Tiilikainen 2003: 110).

Litteroidessani huomasin, että olin turvautunut välillä melkoiseen jankkaamiseen, jotta olisin saanut etsimiäni vastauksia eli haastateltavan omia mielipiteitä nauhalle; joissakin tilanteissa tuntui, että tulkki halusi ennemmin antaa ns. oikean vastauksen tai sen puutteessa sanoa ”En tiedä”, kuin kertoa oman mielipiteensä asiasta. Arkailu saattoi johtua kaksoisroolistani sekä tutkijana että (potentiaalisenä) työnantajana, vaikka kerroin tulkeille jo haastattelua sopiessani sekä haastattelemaan tullessani (sekä yleensä vielä sen jälkeenkin), että kyseessä on opinnäytetyö, josta en tule raportoimaan millään tavalla yritykselle, jossa olen töissä. Selitin myös, että pyrin turvaamaan heidän anonymiteettinsa, kuten etnologisissa tutkimuksissa on tapana tehdä. Muutamat tulkeista kyselivät yleisesti työnantajastani sekä voisinko suositella heitä mikäli he hakisivat kyseiseen yritykseen töihin. Pyrin vastaamaan näihin tiedusteluihin lyhyesti ja rehellisesti, kertomalla ettei toimenkuvaani kuulunut rekrytointi ja etten voisi toimia suosittelijana tässä yhteydessä. Yrityksen yhteystiedot kuitenkin annoin, jota ei voi valitettavasti mitenkään laskea vastavuoroisuudeksi (ks. Martikainen 2009: 6 [online]; vrt. Tiilikainen 2003: 103). Joskus myös minulle ennestään tutut tulkit vetosivat haastattelussa työrooliini, että kyllähän sinä tiedät, jolloin pyysin kuitenkin heitä vastaamaan kysymyksiin, jotta saisin ne tallennettua ja jotta voisin käyttää niitä siten myös tutkimuksessani, joka saattoi tuntua toisista turhauttavalta (ks. Ruotsala 2005: 69). Tutkimuksessa kerron tulkeista ainoastaan sen, mitä haastatteluissa on tietooni tullut; sellaisia tietoja, jotka olen saanut tietooni koordinaattorin työni yhteydessä eivätkä tulleet haastatteluissa esille tai ovat ristiriidassa tämän kanssa, jätän tutkimuksen ulkopuolelle. Koordinaattorin roolin jättäminen syrjään haastattelun ajaksi ei ollut myöskään itselleni aina niin helppoa, vaan olen saattanut vaihtaa roolia kesken haastattelua, kuten alla olevasta puolustelusta on nähtävissä:

¹⁵ Nimet on poimittu taustakirjallisuudesta ja internetistä valintaperusteena niiden erottuminen toisistaan; en ole tietoinen nimien mahdollisista yhteyksistä klaaneihin tai muista mahdollisista konnotaatioista.

ZAHRA: (...) ni sä tiedät sen verran, et jos on niinku puhelintulkkeja, niin.. se otetaan sen luotettavuuden ja sen niinkun, tulkkeja niinku laitetaan siinä paremmuusjärjestykseen sen mukaan miten he hoitaa työnsä hyvin..

HANNA: Mmm.. siin on eri kriteerejä, totta kai, miten niinku..

ZAHRA: Ja ne kriteerit on mun mielest ilmiselviä, et ei oo mitään semmosta, et joku nyt näyttää paremmalt kuin toinen..

HANNA: No ei, kyl siin on ihan totta kai pätevydestä ja sitten tietysti osittain myös tavoitettavuudesta tai tämmösistä kiinni, niin..

ZAHRA: ..niin semmoset asiat on mun mielestä ihan ilmiselviä, että ne ei oo kilpailua, ne on faktoja. Mutta ei siis semmosta tilannetta, että ois 100 tulkkia ja tarvitaan vain 80, ja sen takia on niin kuin kauheen kova kilpailu siit et kuka saa sen työn, ei oo sellasta ollu.

Tutkimus on myös aina poliittista, sillä se tuottaa tietynlaisen kuva tutkittavista, joka saattaa vaikuttaa heidän kuvaansa yhteiskunnassa. Tämä kuva saattaa olla myös ristiriidassa sen kuvan kanssa, jonka informantit tai heidän edustamansa ryhmä haluaisivat itsestään antaa (Vakimo 2010: 100). Somalit ovat suomalaisessa maahanmuuttotutkimuksessa jopa yliedustettu vähemmistö (Martikainen 2009: 3 [online]), mutta siitä huolimatta somalit ja erityisesti somalinaiset on nähty jopa stigmatisoituneena vähemmistönä (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001:135; Martikainen 2009: 6 [online]). Kulttuurintutkimuksessa yleensä, mutta erityisesti maahanmuuttotutkimuksessa, onkin kiinnitetty huomiota tutkijan ja tutkittavien epätasa-arvoisiin valtasuhteisiin tutkimusprosessin aikana aina aiheenvalinnasta asti. Olen pyrkinyt mahdollisimman suureen läpinäkyvyyteen tässä prosessissa, sillä ei myöskään ole samantekevää kenellä on valta käyttää yhteisön ääntä ja kuka valitsee tutkittavat (Vakimo 1999: 99–101).

Epätasa-arvoinen valta-asema näkyi myös omassa tutkimuksessani, sillä edustinhan haastattelutilanteessa paitsi potentiaalista työnantajaa, niin myös valtaväestöä ja informantini puolestaan jopa stigmatisoitua vähemmistöä jolloin he eivät välttämättä halunneet tuoda esiin kriittisiä näkemyksiä koskien omaa yhteisöään – tai toisaalta valtaväestöäkään – ja siten vahvistaa mahdollista toiseutta. Paljon tutkittuna sekä ns. näkyvänä vähemmistönä he voivat tuntea elävänsä muutenkin suurennuslasin alla (Helander 2002: 124; Ruotsala 2005: 56). Esimerkiksi Zahra kertoi haastattelussa vasta Somaliassa käydessään huomanneensa, miten oli Suomessa vähemmistön edustajana oli alitajuisesti hakenut hyväksyntää valtaväestöltä pienissäkin asioissa: Suomessa kadulla vastaan tulevalle ihmiselle pitää hymyillä ja katsoa häntä silmiin vain osoittaakseen olevansa kulttuurisesti samanlainen kuin vastaan tulija, ja osoittaakseen osaavansa kielen kunnolla pitää

kaupan kassalle sanoa jotain, vaikka vain: ”*En tarvitse kuittia, kiitos.*” Vaikka haastattelut sujuivatkin suurimmaksi osaksi leppoisasti, oli asetelmassa myös em. syistä havaittavissa pientä jännitteisyyttä.

2.2.3. Informanttien esittely

Haastatellut tulkit, yhteensä kahdeksan henkilöä, ovat iältään n. 20–50-vuotiaita naisia, jotka ovat kaikki tulleet Suomeen 1990-luvun alussa. Ayan, Iman ja Ubah olivat maahan saapuessaan jo aikuisia tai aikuisuuden kynnyksellä, Fardowsan, Haliman, Khadran, Suhurin ja Zahran ollessa vielä pieniä lapsia. Haastattelemani naiset asuvat tällä hetkellä eteläisen Suomen suuremmissa kaupungeissa¹⁶; toiset ovat asuneet samassa kaupungissa oleskelulupien saamisesta asti ja toiset perheet ovat muuttaneet nykyiseen kaupunkiin opiskelun, työn tai muiden henkilökohtaisten syiden perässä. Naisten työskentelyalue on kuitenkin paljon laajempi, sillä he kaikki ovat tehneet tulkkauksia myös kotipaikkakuntansa ulkopuolella joko etätulkkausena tai paikan päällä, moni Pohjois-Suomea myöten. Ainoastaan Iman ja Ubah ovat päätoimisia tulkkeja, muut naiset tekevät tulkin töitä sivutyönään: Zahra ja Suhur pääasiassa opiskelevat, ja Ayan, Fardowsa, Halima sekä Khadra työskentelevät sosiaali- ja terveysalalla¹⁷. Iman ja Ubah ovat työskennelleet tulkkeina yli kymmenen vuotta ja muuta naisista yhdestä viiteen vuotta. Osa naisista tekee siis tulkin työn lisäksi muutakin työtä ja jotkut heistä myös opiskelevat (tästä tarkemmin luvussa 4.4.). Informanttien anonymiteetin suojaamiseksi en esittele heidän taustojaan enempää yksilöiden, sillä viiteryhmän ollessa näin pieni olisi ehkä liian helppoa tunnistaa kuka tulkki on kyseessä. Koska haastateltuja on vain kahdeksan, en tässä yhteydessä myöskään näe mielekkääksi ilmoittaa numeraalisesti esim. ”kolme kahdeksasta”, vaan käytän määreitä ”pari”, ”muutama”, ”suurin osa”, ”kaikki” tai korostaakseni poikkeusta ”lukuun ottamatta yhtä”. Tällä haluan myös korostaa otoksen suppeutta ja siitä aiheutuvaa ylitulkkitsemisen vaaraa.

Kaikkien naisten ja heidän perheidensä muuton taustalla oli 1990-luvun alussa alkanut Somalian sisällissota. Muutama naisista oli itse lähtenyt yhdessä sukulaisten kanssa pois Somaliasta turvapaikkaa hakemaan, mutta suurin osa tuli Suomeen perheenyhdistämisen kautta joko

¹⁶ Virtasen ja Vilkan (2008: 136-137) koostaman selvityksen mukaan jopa 86 % somalinkielisistä asui pääkaupunkiseudulla vuodenvaihteessa 2006-2007. Pääkaupunkiseudun, Turun ja Tampereen ulkopuolella asui ainoastaan n. 6 % somalinkielisistä. Näin ollen on loogista, että myös haastateltavat tulkit löytyivät suuremmista kaupungeista.

¹⁷ Yksi tulkeista oli puolisen vuotta aiemmin lopettanut tulkkaukset (ainakin toistaiseksi). En nähnyt sitä esteenä tutkimukseen osallistumiselle ja hänen kertomuksensa täydensikin hyvin muita haastatteluita. Käytän hänen kohdallaan kuitenkin samaa aikamuotoa kuin muidenkin naisten kohdalla eli preesensia.

perhesiteen tai avioliiton perusteella (ks. Aallas 1991: 11, 52–53). Naiset ovat siinä mielessä onnellisessa asemassa, että he eivät ole joutuneet pakenemaan sotaa pakolaisleireille tai näkemään varsinaisia taisteluja, vaikka sota onkin heidän elämäänsä vaikuttanut ja monen perhe on sen seurauksena hajonnut maailmalle. Suomi on valikoitunut heille uudeksi kotimaaksi lähinnä sattumalta, sillä kenelläkään heistä tai heidän perheenjäsenillään ei ollut aiempia sidoksia Suomeen; itse asiassa jotkut perheistä olivat ajatelleet ensin suuntaavansa Ruotsiin tai mahdollisesti jonnekin englanninkieliseen maahan. Koska turvapaikanhakijat – naiset tai heidän perheenjäsenensä – tulivat Somaliasta lähes poikkeuksetta Venäjän kautta, Suomen sijainti Venäjän naapurissa näyttäisi olleen se ratkaiseva tekijä, miksi naiset olivat juuri tänne päätyneet. Somaliasta oli lähdetty nimenomaan pakoon, joten kohdemaalla ei siinä vaiheessa ollut niin väliä. Tarkoituksena oli olla poissa vain joitakin vuosia, kunnes kotimaan olot rauhoittuisivat.

Ennen muuttoaan Suomeen naiset ovat asuneet perheineen eri puolilla Somaliata, enemmistö kaupungeissa. Kysyessäni heiltä mistä he ovat kotoisin, sain usein vastaukseksi heidän synnyin- ja asuinpaikan lisäksi myös sen, missä heidän juurensa sijaitsevat eli mistä perheen isän suku oli kotoisin. Tällöin maantieteellinen kartta levisi myös Somalian rajojen ulkopuolelle. Naisten vanhemmat olivat Somaliassa kuuluneet lähinnä keskiluokkaan ja yleensä perheen isä kävi töissä kodin ulkopuolella äidin huolehtiessa perheestä ja kodista, vaikka osa äideistäkin kävi myös töissä. Huomattavan moni naisten vanhemmista oli jossain vaiheessa työskennellyt jollekin kansainväliselle apujärjestölle. Suomeen tultuaan harva vanhemmista on saanut oman alan töitä, vaan he ovat työskennelleet mm. lähihoitajana, bussikuskina, somalinkielenopettajana, varastomiehenä ja tulkinakin.

Monen naisen lapsuuden perhe oli hajallaan maailmalla ja perheissä on sattunut eroja ja kuolemia. Enemmistöllä naisista on myös oma perhe, johon kuuluu yksi tai useampia lapsia (joista muutama opiskeli myös sukulaisten luona ulkomailla) ja joukkoon mahtuu myös yksinhuoltajia. Kukaan naisista ei kuitenkaan asunut yksin, vaan kaikki asuivat joko lapsuuden tai oman perheensä kanssa. Naisten uskonnollinen ja yhteiskunnallinen aktiivisuus vaihteli yksilön mukaan. Kaikki naiset olivat muslimeja; yksi heistä kertoo käyvänsä koraanikoulua ja toinen on aktiivinen muslimijärjestöissä. Muutama naisista kertoo lisäksi olevansa mukana somalinuorten järjestötoiminnassa. Poliittikkaa useimmat sanoivat välttelevänsä ja vain yksi kertoi kuuluvansa ammattiliittoon.

3. ASIOIMISTULKKAUKSEN KEHITYS SUOMESSA

3.1. Tulkkipalveluiden kehitys Suomessa

Ensimmäiset asioimistulkkauksen tarvinneet pakolaisryhmät Suomessa tulivat Chilestä 1970-luvulla ja Vietnamista 1980-luvulla, ja 1980-luvun puolivälissä myös päätettiin vakiinnuttaa vuosittainen kiintiöpakolaisten vastaanotto. 1990-luvun alussa asioimistulkkausten tarve alkoi kasvaa nopeasti ensimmäisten pakolaisryhmien saapuessa maahan Somalian ja Balkanin sotien seurauksena; vuonna 1989 turvapaikanhakijoita oli tullut Suomeen yhteensä alle 200, mutta seuraavana vuonna pelkästään Venäjän kautta tuli Suomeen n. 1400 somalialaista turvapaikanhakijaa. Kun tulkkeja ei tarvittavissa kielissä ennestään ollut, ensimmäiset tulkit pikakoulutettiin maassamme pidempään olleista maahanmuuttajista tai – esimerkiksi somalien kohdalla – vasta maahan muuttaneiden joukosta. (Aallas 1991: 26–27; Leinonen 2001: 295; Työministeriö 1999: 8 [online]).

Tulkkaukset ovat vastaanottotoiminnan välttämätön ehto ja pakolais- ja turvapaikanhakijoiden määrän kasvaessa koettiin niitä tarpeelliseksi kehittää. Jo vuonna 1989 sosiaalihuollon työryhmä kävi tutustumassa tulkkaus- ja käännöspalveluihin Ruotsissa, jossa palvelut oli pääosin julkisen sektorin vastuulla. Suomessa päädyttiin kuitenkin toisenlaiseen ratkaisuun ja sosiaalihuolto teki ostosopimuksen yksityisen, näihin palveluihin erikoistuneen yrityksen Lingua Nordican¹⁸ kanssa. Yrityksen tavoitteena oli paitsi tarjota kielipalveluita kaikille Suomen pakolaisia vastaanottaneille kunnille ja vastaanottokeskuksille, myös rekrytoida ja kouluttaa uusia tulkkeja sekä jatkokouluttaa jo työssä olevia tulkkeja. Lisäksi koulutettiin myös tulkkipalveluiden käyttäjiä. (Työministeriö 1999: 8 [online].)

Vuosina 1992–1994 tulkkipalvelujen tarve nousi entisestään turvapaikanhakijoiden sekä kuntiin sijoitettavien pakolaisten määrän myötä, joten Suomessa aloitettiin kehittämään alueellisten tulkkeskusten järjestelmää kuntien vastaanoton tueksi. Järjestelmällä pyrittiin tukemaan myös maahanmuuttajien kotoutumista luomalla heille edellytykset käyttää maassa toimivia palveluja yhdenvertaisina valtaväestön kanssa. Tulkkeskukset perustettiin pakolaisia vastaanottaneiden kuntien suurimpiin kaupunkeihin eli Tampereelle, Turkuun, Vaasaan, Jyväskylään, Vantaalle, Lahteen, Ouluun ja Kotkaan. (Työministeriö 1999: 8-9 [online]; Työministeriö 2006: 5 [online].)

¹⁸ Nykyisin Semantix Finland Oy

Vuonna 1999 valmistuneen *Maahanmuuttajille tarkoitettujen tulkkaus- ja kielipalveluiden kehittämissuunnitelman* (Työministeriö 1999: 19 [online]) laatinut työryhmä ehdotti työministeriön selvittävän mitä vaikutuksia tulkkipalveluiden saatavuudelle ja laadulle olisi korvausjärjestelmän muuttamisella siten, että maksuttomien palveluiden antamisesta luovuttaisiin ja ohjattaisiin tulkkikeskuksia toimimaan enemmän liikeyritysten tapaan. Maahanmuuton edelleen lisääntyessä ja toiminnan luonteen muuttuessa tulkkaus-kustannusten korvaamista kunnille muutettiin v. 2006. Aiemmin em. tulkkikeskusten kustannukset oli korvattu suoraan työministeriön määrärahoista ja palvelut oli annettu pakolaisten kanssa asioiville viranomaisille pääosin maksutta. Muutoksen jälkeen siirryttiin tilaajalaskutukseen, jossa jokainen tulkkipalvelun tilaaja maksoi tilaamistaan palveluista ja kunta pystyi hakemaan pakolaisten kanssa asioimisesta syntyneet kustannukset valtiolta. (Työministeriö 2006: 6, 19 [online]). Nykyisin tulkkauspalveluita tarjoavia yksityisiä yrityksiä on lukuisia ja huomattavaa on etenkin pienten yritysten määrä (Valtiovarainministeriö 2009: 6 [online]). Paljon tulkkauksia käyttävät tahot – esimerkiksi valtionhallinto ja kuntayhtymät - kilpailuttavatkin tulkkauspalveluitaan siinä missä muitakin palveluitaan (Valtiovarainministeriö 2009: 10–13 [online]).

3.2. Tulkkausta ohjaavat lait ja ohjeet

Tulkki- ja käännöspalveluita osana pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanottoa määrittää sekä valtioneuvoston päätös pakolaisista ja eräistä muista maahanmuuttajista sekä turvapaikanhakijoiden vastaanoton järjestämisestä aiheutuvien kustannusten korvaamisesta (Valtioneuvoston asetus (512/1999, mutt. 196/2002) 1,5, 13 ja 14§) sekä syksyllä 2011 voimaan astunut uusi kotoutumislaki, eli laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2011). Uusi kotouttamislaki laajentaa kotouttamistoimenpiteet koskemaan myös perheen yhdistämisen kautta Suomeen tulleita maahanmuuttajia. Lakiin sisältyy myös uutena kaikille maahanmuuttajille työ- ja elinkeinotoimiston käynnistämä alkukartoitus, jossa arvioidaan mm. kielikoulutuksen tarve. Lain 5§:ssä *Tulkitseminen ja kääntäminen* todetaan:

Viranomaisen on huolehdittava asian tulkitsemisesta tai kääntämisestä, jos maahanmuuttaja ei osaa kielilain (423/2003) mukaan viranomaisessa käytettävää suomen tai ruotsin kieltä taikka hän ei vammaisuutensa tai sairautensa vuoksi voi tulla ymmärretyksi tässä laissa tarkoitetussa asiassa, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta. Viranomaisen huolehtii

mahdollisuuksien mukaan tulkitsemisesta ja kääntämisestä myös muussa maahanmuuttajan oikeuksia ja velvollisuuksia koskevassa asiassa.

Asia voidaan tulkita tai kääntää sellaiselle kielelle, jota maahanmuuttajan voidaan todeta asian laatuun nähden riittävästi ymmärtävän.

Viranomaisen velvollisuus huolehtia tulkitsemisesta ja kääntämisestä ei koske aineistoa, joka ei vaikuta asian käsittelyyn.

On siis viranomaisen tehtävänä arvioida, riittääkö asiakkaan kielitaito kulloisenkin asian käsittelyyn ja viranomaisen velvollisuutena on siis *mahdollisuuksien mukaan* järjestettävä tulkki myös muissa kuin viranomaisen aloitteesta vireille pannusta asiasta, joka koskee maahanmuuttajan oikeuksia ja velvollisuuksia. Muita tulkkaukspalveluita koskevia lakeja ovat mm. hallintolaki (434/2003) 261§, hallintolainkäyttölaki (586/1996) 77§, kielilaki (423/2003) 18§, ulkomaalaislaki (301/2004) 10§, 20§, esitutkintalaki (449/1987) 37§, laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) 3§, 5§ ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) 5§.

Lakien ohjatessa viranomaisia, tulkkeja ohjaa puolestaan *Asioimistulkin ammattisäännöstö* ja sitä selittävät ohjeet (SKTL 2002, Liite), joka on kehitetty yhdessä alan yhdistysten sekä palveluntarjoajien kanssa¹⁹. Vaikka tulkkaukspalvelut ovat järjestetty eri maissa eri tavoin, niiden ammattisäännöstöt ovat usein toistensa kaltaisia, joiden periaatteina on tulkkien neutraalius ja puolueettomuus yhdessä salassapitovelvollisuuden kanssa (Wadensjö 1998: 58–59), samoin myös Suomessa. Säännöstö ja ohjeet eivät kata pelkästään tulkkaustilannetta, vaan ulottuvat pidemmälle tulkin toimenkuvaan: niissä vaaditaan mm. solidaarisuutta ammattikuntaa kohtaan (kohdat 5 ja 6), muistutetaan käyttäytymään tilanteen vaatimalla tavalla (kohta 14) sekä velvoitetaan tulkkia kehittämään jatkuvasti ammattitaitoaan (kohta 15).

Ammattisäännöstössä (Liite) painotetaan tulkin viestinnällistä roolia tulkkauksessa, johon ei kuulu asioiminen vaan viestin välittäminen (kohdat 10–13). Kohdan 10: ”*Tulkki pyrkii kattavaan tulkkaukseen, ei jätä mitään pois eikä lisää mitään asiaankuulumatonta*” tarkennetaan tulkin tehtäväksi välittää paitsi kielelliset sekä kulttuurisidonnaiset ei-kielelliset viestit mahdollisimman kattavasti. Mikäli tulkki ei löydä vastinetta esimerkiksi jollekin sananlaskulle tai harvinaiselle termille, tulee hänen pyytää puhujaa selvittämään sanomaansa ja informoi tästä kuulijaa; hänen ei

¹⁹ Ammattisäännöstön laadintaan ovat osallistuneet Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry (SKTL), Kääntäjien ammattijärjestö ry, Kuurojen Liitto ry, Suomen Viittomakielen Tulkit ry, Helsingin seudun asioimistulkkikeskus, Turun seudun tulkkikeskus ja Lingua Nordica Oy.

tule asioita oma-aloitteisesti itse. Tulkin vastuusta tulkkauksen onnistumisesta (kohdat 4,7 ja 9) ohjeistetaan mm. varmistamalla olevansa pätevä tarjottuun tehtävään ja valmistautumalla siihen kunnolla. Ohjeet ovat pääsääntöisesti selkeät ja tavoiteltavat, mutta monia säännöistä - esimerkiksi pyrkimys kirjallisen sopimuksen tekemiseen etukäteen jokaisen toimeksiannon yhteydessä (kohta 8) - on käytännössä usein mahdotonta noudattaa työn hektisen luonteen vuoksi. Säännöstöä on moitittukin liian idealistiseksi (esim. Toivonen 2009; Troger 2007).

Säännöillä ja ohjeilla pyritään opastamaan paitsi tulkkeja, myös viranomaisia tulkkauksen käytössä. (Wadensjö 1998: 60). Myös *Asioimistulkin ammattisäännöstössä* (Liite) muistutetaan paitsi tulkin myös toimeksiantajan velvollisuudesta varmistautua, että kyseessä on ammattitulkki, mutta myös että kukin osapuoli vaikuttaa omalta osaltaan tulkkauksen onnistumiseen ja on hyvä selkeyttää kunkin osapuolen rooli tulkkauksilanteessa ennen tulkkauksen alkua.

3.3. Tulkkikoulutus

Asioimistulkkien ammattimainen koulutus on verrattain hyvin vakiintunutta niissä maissa, joissa luotettavan tulkkauksen tarve nähdään koskevan koko yhteiskuntaa, eikä ensisijaisesti tai yksinomaan kielivähemmistöjä (Wadensjö 1998: 54–55). Suomessa tulkkikoulutuksessa on edistytty paljon 1990-luvun alun jälkeen (vrt. Forsander 1997: 10–11), mutta parannettavaa on yhä. Yliopistojemme tulkkikoulutus on keskittynyt valtakielisiin, ja ns. harvinaisempien kielten – kuten somalin – olemassa olevat opinnot keskittyvät vain pedagogisiin opintoihin, itse kieleen liittyvää asiantuntemusta niihin ei sisälly (esim. Mubarak & Korhonen 2011). Koska harvinaisten kielten asiantuntijaksi ei voi yliopiston kautta pätevoityä, näiden kielten tulkkaukseen järjestetty koulutus oli pitkään aikuiskoulutuskeskusten järjestämän valmentavan koulutuksen, työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen sekä tulkikeskuksissa järjestetyn perehdytyskoulutuksen varassa (*Oikeustulkkauksen selvityshanke* 2008: 18 [online]). Yhtenäisyyttä eri koulutuksiin on tuonut em. *Asioimistulkin ammattisäännöstö* (Liite).

Virallista tulkin tutkintoa on kuitenkin toivottu alalle kauan. Jo vuonna 1989 opetusministeriö asetti työryhmän selvittämään mahdollisuuksia virallisen tutkinnon järjestämiseen. Vastoin työryhmän esitystä virallista tutkintoa ei saatu, vaan tulkeille alettiin järjestää omaa ammattitutkintoa. Vuodesta 1998 on ollut mahdollista suorittaa näyttötutkintona Asioimistulkin ammattitutkinto (ATAT). Tutkinnon järjestämisoikeudet ovat Tampereen, Satakunnan, Turun ja Oulun aikuiskoulutuskeskuksilla ja lisäksi tätä noin vuoden kestävästä valmistavaa koulutusta ovat voineet

tarjota muutkin oppilaitokset ympäri maata. Pääsääntöisesti tutkinnot on suoritettu valmistavan koulutuksen yhteydessä, vaikka näyttötutkinnot ovatkin ammattitaidon hankintatavasta riippumattomia. Tämä toisen asteen tutkinto koostuu nykyisin kolmesta osasta: tulkin toimintavalmiudet, työkielten hallinta sekä tulkkaukset. Tutkinnolla on pyritty tulkkien ammattitaidon mittaamisen ohella myös ammattitaidon laadun varmistamiseen sekä yhtenäistämään koulutusta. (Asioimistulkki [online]; Opetushallitus 2006: 5-6 [online]; Oikeustulkkauksen selvityshanke 2008: 7, 18–19 [online])

Syksyllä 2011 käynnistyi ensimmäinen Diakonia-ammattikorkeakoulun *Puhuttujen kielten tulkkauksen koulutusohjelma*, joka on suunnattu nimenomaan asioimistulkeille tai niiksi aikoville. Kolme ja puoli vuotta kestävä koulutus järjestetään Helsingin ja Turun toimipaikkojen yhteistyönä ja ensimmäinen ryhmä koostuu yhteensä 47 opiskelijasta, joiden toisena opetuskielenä on suomi ja toisena joko arabia, kurdi (soranin murre), persia, somali tai vietnam. Opinnot eivät edellytä aiempaa tulkkaustaitoa tai -kokemusta, vaan ne alkavat täysin alusta ja ne koostuvat niin teoriaopinnoista kuin harjoittelustakin sekä opinnäytetyöstä. Tavoitteena on myös antaa opiskelijoille käytännön työssä tarvittava kääntämisen taito. Toinen vuosikurssi aloitti opintonsa vuonna 2012 ja kolmas aloittaa syksyllä 2013, ja myös näillä vuosikursseilla on ollut mahdollista kouluttautua somalin tulkiksi. (DIAK 2013 [online].)

Opetusministeriössä on parhaillaan meneillään hanke oikeustulkkauksen kehittämistarpeista, sillä maahanmuuttajien määrän kasvaessa tulkkauksesta on tullut yhä merkittävämpi osa viranomaisten työtä. Oikeustulkkauksen tarkoitus on mahdollistaa asiakkaan osallistuminen omalla kielellään häntä koskevien asioiden käsittelyyn, mutta tämä ei käytännössä ole toteutunut erilaisista syistä. Vuonna 2008 valmistuneessa *Oikeustulkkauksen selvityshankkeen* raportissa (2008 [online])²⁰ esitettiin, että oikeustulkeille tulisi luoda kattava oikeustulkkauksjärjestelmä, joka huomioisi oikeustulkkaukseen liittyvät erilaiset tarpeet, kuten koulutuksen, virallistamisen, rekrytoinnin, tilastoinnin, teknologiakehityksen, työolot ja eri tahojen yhteistyön. Ryhmä piti erittäin tärkeänä myös sitä, että koulutuksen järjestää virallinen koulutustaho, kuten yliopisto tai ammattikorkeakoulu, ja myös kouluttajien päteväyttämisestä tähän tehtävään huolehditaan. (*Oikeustulkkauksen selvityshanke* 2008 [online].)

²⁰ Selvitystyölle asetettiin keskeisiä tahoja edustava tuki- ja asiantuntijatyöryhmä, jossa edustettuina olivat opetus- ja oikeusministeriö, Opetushallitus, Suomen käännöstieteen ja tulkkauksen opintoja tarjoavat yliopistot, SKTL, Suomen viittomakielen tulkit ry, Helsingin seudun asioimistulkikeskus, ulkomaalaispoliisi, Helsingin käräjäoikeus sekä Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.

4. TIE TULKIKSI

4.1. Työ ja sen tutkimus muuttuvassa Suomessa

Työ on pohjoismaisissa yhteiskunnissa yksilön arvon mitta ja tulojen ensijaon näyttämö – ei suku, peritty omaisuus tai perheen asema yhteiskunnassa. Ansiotyö on kaikille yhteiskunnan jäsenille, myös maahanmuuttajille, osoitus normin täyttämisestä. (Forsander 2002: 238–239.)

Työllä on Suomessa ollut aina suuri merkitys sen tekijälle sekä usein myös hänen perheelleen: sen perässä on saatettu muuttaa pitkiäkin matkoja ja – vaikka työ olisikin ”yksilön arvon mitta”, kuten Forsander yllä kirjoittaa – se on etenkin entisaikaan määrittänyt usein myös perheen paikan sitä ympäröivässä yhteisössä, ja yhteisön kautta yksilö (ja perhe) on taas kiinnittynyt osaksi laajempaa yhteiskuntaa. Etnologeille ja muille kulttuurintutkijoille työprosessien, -tehtävien, -ympäristön ja -välineiden sekä niissä tapahtuneiden muutosten tarkastelu on tarjonnut mahdollisuuden analysoida esimerkiksi laajempia teknisiä ja taloudellisia muutoksia tai työntekijöiden ammattitaidon vaatimuksia, sosiaalista asemaa, ammatti-identiteettiä ja -kulttuuria sekä elämäntapaa (Paaskoski 2008: 11). Ensimmäinen teollisuustyöntekijöitä koskeva kansatieteellinen väitöskirja Virpi Nurmen *Lasinvalmistajat ja lasinvalmistus Suomessa 1900-luvun alkupuolella* valmistui vasta 1989 Turun yliopistossa, vaikka se pohjautui osittain jo 1960-luvulla kerättyyn aineistoon. Se on yhtäältä diakroninen muutostutkimus, mutta samalla myös analyttinen rakenne- ja toimintatutkimus, joka kuvaa yhden ammattialan työntekijöitä sekä lasitehdasta tuotantolaitoksena, työyhteisönä sekä elämänympäristönä. Etnologiassa työtä on tutkittu myös kansantaloudellisesti tärkeän metsäteollisuuden eri ammattiryhmien, kuten metsä- ja uittotyöntekijöiden (Snellman 1996: *Tukkilaisen tulo ja lähtö*), metsänhoitajien (Paaskoski 2008: *Herrana metsässä*) ja sahatyöntekijöiden (Kortelainen 2008: *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys*) näkökulmasta. Hanna Snellmanin (1996) tutkimuksessa selvitetään metsäteollisuuden laajentumisen seurauksena muodostuneen metsä- ja uittotyöntekijöiden ammattiryhmän ammattikulttuurille ja elämäntavalle ominaisia piirteitä. Tutkimus rajautuu Kemijoen alueelle, jossa alalla oli merkittävä työllistävä vaikutus, ja jossa se muutti harvaanasutun alueen väestön arkipäivän kokonaan. Leena Paaskosken (2008) tutkimuksen kohteena on puolestaan akateeminen metsänhoitajien ammattikunta, ja siinä korostuu ammattikulttuurin prosessimaisuus: miten metsänhoitajaksi tullaan, miten metsänhoitajana ollaan ja mitä merkityksiä sille annetaan. Kaisu Kortelainen (2008) tutkii tehdasyhdyskuntaa muisteltuna yhteisönä eli miten sahalla ja työskennelleet ja sen tehtaan asuinalueilla asuneet ihmiset

muistelevat elämäänsä tehdasyhteisössä, ja miten ja millaiseksi he tuottavat yhteisöä sekä työläisyyttä muistoissaan ja kerronnassaan. Perinteisessä työn tutkimuksessa kohteena on ollut siis etenkin työyhteisö fyysisine ympäristöineen ja usein myös prosesseineen teollistuvan Suomen kontekstissa.

Oma maahanmuuttoon kiinnittyvä tutkimukseni ja sen maahanmuuttoilmiöön pureutuva näkökulma tuovat etnologiseen työn tutkimukseen uudenlaisen näkökulman. Tulkkipalvelut kuuluvat niihin uudenlaisiin palveluihin, joita monikulttuuristuva yhteiskunta tarvitsee sen arkielämän järjestämiseksi (Rastas & al. 2005: 16–17). Yksittäisten tulkkien arjen työn kartoittaminen auttaa myös ymmärtämään tulkin roolia vähemmistön integroitumisprosessissa yhteiskunnallisella tasolla (Wadensjö 1998: 289). Kirjaimellisesti maahanmuuttajien ja viranomaisten välissä työskentelevän tulkin työn tutkimus tuo esille uudenlaisen Suomen, jossa ylirajaiset suhteet ovat monille sen asukkaista arkipäivää ja jossa työ saa uudenlaisia muotoja ja merkityksiä. Maahanmuuttajataustaisilla tulkeilla on rinnakkain kolme eri maailmaa kuten asiakkaillaankin: entinen kotimaa, transnationaali maahanmuuttajayhteisö sekä suomalainen yhteiskunta (Räty 2002: 108). Uusi maahanmuuttotutkimus, johon tämäkin tutkimus siis kiinnittyy, on myös aiempaa kansallista vähemmistötutkimusta ja historiallista siirtolaistutkimusta laaja-alaisempaa ja se määrittyy osaksi moniarvoistuvaa, myöhäismodernia Suomea (Martikainen 2009: 2 [online]).

Tulkkipalveluiden ammatillistumisen ja institutionalisoitumisen taso heijastaa yhtäältä viranomaisten huolta vähemmistöjen, siirtolaisten ja pakolaisten oikeuksista, sillä ammattimaisen asioimistulkkauksen tarkoituksena on tarjota heille yhtäläiset mahdollisuudet julkisten palveluiden käyttöön. Toisaalta tarkoituksena on myös taata viranomaiselle mahdollisuus hoitaa työnsä, vaikka hänen asiakkaansa ei pysty (tai halua) käyttää valtakieltä asioinnissaan. Asioimistulkkaus on kansainvälisestikin kasvanut ammatiksi vasta viime vuosikymmenien aikana, jolloin alalle on muodostunut järjestöjä, koulutusohjelmia ja tutkintotodistuksia. (Wadensjö 1998: 49–51.) Huomattava osa kaikista Suomen asioimistulkeista kuuluu ns. ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajiin, ja useimmat heistä ovat muuttaneet Suomeen vasta 1990-luvulla tai sen jälkeen. Heidän koulutus- ja ammattitaustansa vaihtelevat, ja useimmiten he ovat ammatiltaan aivan muuta kuin kielen ammattilaisia, toisin kuin esimerkiksi (usein suomalaistaustaiset) konferenssitulkit, jotka ovat suorittaneet kielitutkinnon yliopistossa. Suuri osa asioimistulkeista on myös freelancereita, jotka liikkuvat alalta toiselle. (Työministeriö 2006: 7,19; ks. myös Savolainen 2009: 61.) Tämä pätee myös haastattelemiini naisiin, jotka ovat päätyneet harjoittamaan tulkin ammattia

hyvinkin erilaisista lähtökohdista eri aikoina toisten tietoisesti hakeutuessa alalle ja toisten sinne ajauduttua enemmän tai vähemmän vahingossa.

4.2. Maahanmuuttajien työmarkkinat Suomessa

UBAH: Aina mä ajattelin, että se on hyvä saada työtä ja tämä on – aina tarvitaan tulkkia. Ja olin tulkannut monta kertaa ihmisiä, epävirallisesti että auttanut ja mennyt.. Ja sitten katsoin että tämä on hyvä asia, ja sitten kielitaito oli vähän parantunut ja kokeilin. Mä halusin jatkaa mun vanhaa työtä. (...) Mä halusin jatkaa, jatko-opiskella.. mutta se ainoa [jatko-opiskelupaikka] oli kaukana minne mä olisin voinut mennä, ja sitten se oli vähän vaikeaa. Lapset oli täällä koulussa ja sitten.. Se on pieni kaupunki [jossa jatko-opiskelupaikka oli], mä en halunnut mennä, muuttaa sinne.. tulkkaus on parempi mulle, ja mä kokeilin ja se meni hyvin.

Maahanmuuttajien työllistymistä on Suomessa tutkittu melko paljon, sillä yhteiskunnallisessa keskustelussa työtä pidetään keskeisenä yhteiskuntaan integroivana tekijänä: työn katsotaan olevan sekä merkki sopeutumisesta yhteiskuntaan että avain yhteiskuntaan sopeutumiseen. Suomen maahanmuuttopolitiikka ei ole koskaan ollut perustunut työvoiman kysyntään ja maahanmuuttajien työllistymisen ongelmat kiteytyvätkin muista kuin työvoimapolitiittisista syistä maahanmuuttaneisiin. Tutkimuksissa on huomattu, että työnantajat suosivat maahanmuuttajia, joilla on paitsi muodollinen pätevyys kyseiseen työhön, osaavat myös toimia Suomen kulttuurikoodien mukaisesti. Toisin sanoen työnantajat suosivat suomea puhuvia, suomalaisen koulutuksen saaneita ja suomalaista työkokemusta omaavia maahanmuuttajia. Kulttuurinen etäisyys, ei-kristillinen uskonto ja näkyvä erilaisuus hankaloittavat työn saantia entisestään, joten länsimaista muuttaneet, korkeakoulutuksen saaneet maahanmuuttajat ovat tutkimusten mukaan työllistyneet parhaiten, kehityksistä pakolaisina muuttaneet ja heikosti koulutetut huonoiten. Muissa läntisissä maissa ongelmana on yliedustus matalapalkkaisimmista ja heikoiten arvostetuissa töissä, mutta Suomessa osa maahanmuuttajista ei ole koskaan päässyt töihin eikä heillä siten ole käsitystä suomalaisesta työelämästä ja sen vaatimuksista. (Ekholm & Forsander 2001a; Forsander 2002: 276–277; Forsander 2003: 65; Jaakkola 2000: 46–50.)

Tutkimusten mukaan erityisesti somalien työllistyminen Suomessa on ollut vaikeaa (esim. Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000; Forsander 2003). Tähän on valtaväestön ennakkoluulojen

lisäksi vaikuttanut se, että somalien aiempi työkokemus- ja koulutustausta on ollut vaikeasti hyödynnettävissä Suomessa (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001: 141; Jaakkola 2000: 131; Joronen 2007: 299–300). Annika Forsanderin (2003) artikkelin mukaan kaiken kaikkiaan maahanmuuttajanaisten osallistuminen työmarkkinoille oli huomattavasti vähäisempää kuin miesten, mutta esimerkivuonna 1997 somaleiden kohdalla ero oli huima: vain 26 % somalalaisista kuului työvoimaan (työlliset ja työttömät yhteensä), kun miehistä tähän kuului 52 %. Yhdeksi selittäväksi tekijäksi pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kohdalla Forsander tarjoaa lasten suuren määrän, joka pitää naiset kotona. Hän toki huomauttaa myös, että maahanmuuttajien ikärakenne on yleensä huomattavasti suomalaisia nuorempi, jolloin ”parhaassa synnytysässä” olevien naisten osuus on myös siksi suurempi. Pakolaistaustaiset naiset ovat maahanmuuttajienkin joukossa keskimääräistä heikommin koulutettuja, jonka hän katsoo heijastelevan naisen asemaa ja mahdollisuuksia laajemminkin heidän lähtömaassaan. (Forsander 2003: 66–68.) Myös somalalaisia koskevissa tutkimuksissa (esim. Alitolppa-Niitamo & Ali 2001: 146; Tiilikainen 2003: 173–174) selitys somalinaisten alhaiselle työllisyysprosentille on löydetty somalikulttuurista: perinteisten suurperheiden kodinhoidolta ei jää aikaa kielen oppimiselle, joka on taas edellytys muulle koulutukselle. Somalinaisten osuus työmarkkinoilla vuosituhanteen vaihteessa näyttäisi kuitenkin nousseen suhteessa miehiin, vaikka työllistyminen oli edelleen haasteellista (Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000: 16). Lisäksi on myös viitteitä siitä, että nuoret somalalaiset perustavat perheen aiempaa myöhemmin hankkiakseen ensin itselleen ammatin (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001: 146; Tiilikainen 2003: 196).

1990-luvulla paremmin koulutetut somalit työllistyivät julkisiin palveluihin, etenkin maahanmuuttajien kotouttamispalveluihin. Työpaikat olivat usein etnospesifejä, eli perustuvat tietyn yhteisön jäsenyyteen ja kulttuurin hallintaan. Koska ammatit ovat syntyneet jonkin yksittäisen etnisen ryhmän tarpeista ja työ tapahtuu kyseisen ryhmän sisällä, tekevät ne työpaikoista usein myös epävarmoja ja etenemismahdollisuuksiltaan rajoitettuja. Ammatin harjoittamiseen tarvittava etninen resurssi voi olla esimerkiksi oman äidinkielen taito, jota maahanmuuttaja voi käyttää esimerkiksi toimiessaan äidinkielen opettajana tai tulkkina. (Forsander 2002: 208-9; Alitolppa-Niitamo & Ali 2001: 134.) Taloudellisen nousukauden aikana niin somaleja kuin muitakin maahanmuuttajia on työllistänyt esim. siivous- ja kuljetusala, ja viimeaikoina heitä on alkanut näkyä enemmän läpi yhteiskunnan (Aden 2009: 28; Tiilikainen 2003: 90–91).

4.3. Tulkkitarinat

Ihmiset päätyvät tekemään työtä eri syistä ja eri reittejä. Paaskosken (2008: 55) tutkimuksessa se, millä perusteella kukin oli metsänhoitajan ammatin valinnut, vaikutti siihen millainen polku heillä jatkossa oli. Toisin kuin metsänhoitajan ammatti aikoinaan oli, asioimistulkin ammatti ei ole yhteiskunnallisesti yhtä korkealle arvostettu tai edes tunnettu. Tulkin työ on luonteeltaan hyvin yksityistä – ovathan tulkkauksen aiheet yleensä henkilökohtaisia ja monesti arkaluonteisiakin – eikä monilla haastattelemani tulkeillakaan ollut ollut ennen tulkin työn aloittamista varsinaista käsitystä siitä, mitä kaikkea työ piti sisällään. Toiset kertoivat päätymisestään tulkeiksi eräänlaisena huvittavanakin sattumien summana, toisissa kertomuksissa korostuu naisen päämäärätietoisuus.

Tulkkien kertomien tarinoiden (alla) on tarkoitus toimia myös eräänlaisina esittelyinä tulkeille ja tuoda esiin heidän ääntään, jotka anonymiteetin suojaamiseksi ovat muualla ehkä hieman persoonattommaksi²¹. Ensimmäiset lainaukset ovat jo yli kymmenen vuoden tulkkiuran tehneiltä Ubahilta ja Imanilta, jotka toimivat nykyään päätoimisina tulkkeina.

UBAH: (...) silloin kun mä olin siellä [hoitoalan] pääsykokeissa, yksi opettaja sanoi, että miksi sä et päässyt, sä olit niin hyvä ja kokeet meni hyvin, ja hän sanoi, et mä tarkistan minkä takia.. Ja sit he sanoivat, et yksi kohta –mikä se oli, porukkapuhuminen - siinä meni huonosti ja sen jälkeen keskustelin hänen kanssaan.. Ja mä sanoin, et mua kiinnostaisi mennä tulkkaamaan ja tulkkaukoulutus, ja.. Ja sitten me etsittiin yhdessä, ja heti tuli tämä [koulutushaku].. Otin yhteyttä ja täytin hakemuksen ja sitten oli haastattelu. Ja sitten mä pääsin(...) Ja työharjoittelujaksojen jälkeen pääsin suoraan tulkkifirmaan, tarjosivat minulle työtä, heti.

IMAN: Mä olen aina auttanut maanmiehiä ja -naisia, kun mä osasin vähän suomea ja englantia. Sitten, tota, joku pyysi mua, että miksi sä autat, että miksi sä et oo pyrkinyt tulkiksi, kun sä koko ajan kuljetat ja viet ihmisiä paikasta toiseen ja autat? No, mä sanoin, et onks se mahdollista? Hän sanoi: ”Joo, kyllä.” Se oli yksi sosiaalityöntekijä, joo, mä muistan. (naurua). Se oli kiva ihminen. Se on ihminen, jonka parhaiten muistan – mukavan ihmisen aina muistaa. Joo, sitten hän järjesti niin että mä voin opiskella työn ohella. (...) Mä opiskelin täydennyskoulutuksessa, tota, täydennyskoulutuksessa oli sellaisia kursseja, suomen kielen kursseja, mitä voi siihen... Olis voinut sitten tulkiksi jatkaa, mutta mä olin silloin raskaana,

²¹ Kertomuksia on hieman tiivistetty, jolloin poistot on merkitty suluilla (...). Alkuperäisissä tarinoissa esiintyvät erisnimet on kaikki joko muutettu yleiskielisemmiksi tai korvattu pseudonyymeillä.

että mä opiskelin 6kk suomea sitten. Mutta jäi kesken sitten, kun lapsi syntyi. Mä en jatkanut sitten, mä jäin äitiyslomalle.

Yllä olevat sitaatit ovat jo vuosituhannen vaihteessa tulkkiuransa aloittaneiden naisten kertomuksia siitä, miten he päätyivät ammattitulkeiksi toimittuaan ensin ns. ystävätulkkeina auttamalla tuttuja heidän viranomaiskäynneillään. Ubahin tie tulkeiksi on poikkeuksellinen muiden naisten tarinoihin nähden, sillä hän on ainoa, joka oli hakeutunut alalle tulkkikoulutuksen kautta. Imankin aloitti kielikurssit työn ohella, sillä varsinaista tulkkaukoulutusta ei tuohon aikaan ollut hänelle tarjolla. Merkityksellistä on myös se, että molemmat naiset olivat saaneet apua ja kannustusta viranomaisilta sekä tulkin työhön että koulutukseen. Ja vaikka töitä näyttäisi olleen molemmille tarjolla käytännössä saman tien, molemmat kuitenkin myös kouluttivat itseään tulkin työtä varten, vaikka se Imanin kohdalla keskeytyikin äitiysloman vuoksi.

Muilla haastattelemillani naisilla tulkin ura oli alkanut toisin päin: ensin heidät oli tavalla tai toisella rekrytoitu tulkeiksi ja vasta sitten heidät oli perehdytetty työhön. Esimerkiksi Suhur ja Zahra ovat päätoimisia eri alojen opiskelijoita, joilla ei ollut minkäänlaista koulutusta alalta ennen kuin he sinne hakivat. Sosiaalisen verkostonsa avustuksella he kuitenkin löysivät työnantajan, joka uskoi heidän mahdollisuuksiinsa toimia tulkkina.

SUHUR: Se alko siitä niin, et mä olin koululaisena, mä olin tällases päivätahtumassa, että.. opastettiin somalin kielellä, ja siin just haettiin jotain kouluikäsiä, et se oli just tällainen päivätahtuma, et ei siin mitenkään sitä kielitaitoakaan katottu. Että heillä oli tällanen monikulttuurinen päivä ja he yrittivät saada mahdollisimman eri kulttuureista asiakkaita – eri maista, eri kulttuureista, erikielisii – he halusivat heille omalla äidinkielellä sen tulkkauksen. Sen jälkeen olin sit viel toisen kerran, et sit siitä pikkuhiljaa innostuin, et silloin olin 17v, et en tietenkään saanut silloin viel tulkin hommia; [tulkkipalvelusta] sanottiin et pitää parin vuoden päästä vasta tulla hakee.. etsimään töitä ja tälleen näin. Niin, siitä se lähti se idea, et kun osaa molempia kieliä, molemmat on periaatteessa äidinkieliä, niin pystyis tällaseen työhön mennä. (...) Ja alussa oli tosi vaikee päästä edes alkuun, kun ei ollut mistään työkokemusta eikä koulutustakaan siihen. Et kyllä mul oli kieli, niinku kielitaito riitti, mutta ei ollu näyttöä siitä että osas tehdä sen työn. Ja lopulta pääsin sitten kaverin kautta, että hän suositteli missä hän oli työs..

ZAHRA: Lukion jälkeen mä aloitin tekemään keikkahommia siellä sun täällä, siivousalalla enimmäkseen. Ja sit mä mietin, et mä osaan suomen kieltä, ja mä osaan mun äidinkieltä tosi hyvin, et minkä takia mä en hyödyntäis sitä. Ensimmäiseks mä soitin itse asias yhteen tulkkipalveluun, ja kerroin et kuka mä olen ja mitä mä haluan. He sano mulle, et sä oot liian nuori, et mä en usko et sä osaat somaliaa ensinnäkin, ja toiseks sä et voi niinku – mitä mä olin silloin 20 tai 19 – ni sä et pysty sulattamaan kaikkia niitä asioita mitä on. (...) Mä soitin yhdelle tulkille, Mohamedille, ja sanoin, et tulkkipalvelust sanottiin näin, ja et mitä.. Mä en ees tiennyt silloin, et hänellä on mitään yrityst tai mitään ja.. Hän sano, et ahaa, okei, et sopiiks sul et mä teen sulle työhaastattelun, ja piti mulle perehdytyksen ja kyseli multa somalian kielen hänen mielestään vaikeita sanoja, tai semmosia, mitä ei täällä välttämättä käytetä puhekielessä käytetä. Ja sit sen jälkeen mä päädyin tekemään töitä hänelle.

Suhur oli alun perin innostunut tulkkauksesta päästessään tulkkimaan erääseen monikulttuuriseen päivätapahtumaan, josta hän oli kuullut koulunsa rehtorin kautta. Tapahtuma oli ollut varsin onnistunut, paikka hieno ja Suhur oli ollut itsestään ylpeä pystyessään toimimaan välittäjänä ”omanmaalaisille”, jolloin nämäkin pääsivät osallistumaan tapahtumaan. Tulkkauksesta oli maksettu myös palkkaa, mikä oli koululaisesta tietysti myös hienoa. Suhurin ja Zahran kertomuksia yhdistää kiinnostus tulkkamiseen nimenmaan (palkkatyönä sekä vaikeus päästä alalle sisään, vaikka he uskoivatkin kielitaitonsa riittävän työhön. Kokemuksen ja tulkkausalalan koulutuksen puuttuessa, ja myös heidän nuoren ikänsä vuoksi heidän valmiuttaan toimia tulkkina kuitenkin epäiltiin. Sen sijaan, että naiset olisivat hakeutuneet alan koulutukseen, he ottivat avukseen tuttavaverkostonsa, jonka avulla naiset pääsivät haluamaansa työtä tekemään (ks. Jaakkola 2000: 129), eikä ikää tai koulutuksen puutetta nähty lopulta enää esteenä tulkin työlle. Informaalit verkostot auttoivat myös Halimaa, tosin tuttu tulkki löytyi hänen kohdallaan perheestä ja tällä kertaa tulkkitoimisto etsi tulkkia eikä toisin päin. Tässäkin tapauksessa nuoren naisen somalin kielen taitoa hieman epäiltiin, mutta se testattiin ennen rekrytointia.

HALIMA: No, meillä tulkkipalvelus oli somalin, varsinki naistulkeista, pulaa. Ja sit pyydettiin, et voisko Halima tulla, et mikä hänen kielitaito on? Ja sit mun sukulainen oli, et no hänellä on suomi on ihan tosi hyvä ja sit somali on vaan.. et enemmän epäiltiin sitä somalin – tai muut epäili paitsi mun sukulainen – et somalin kieli on semmonen hukassa, mut.. (...) No, sit mä menin haastatteluun, ja ensin oli suullinen haastattelu, ja sit oli kirjallinen testi. (...) Sit oli viel näyttö sen jälkeen ja näyttökin oli sujunut tosi hyvin. Et sit, sen jälkeen mä sain perehdytystä ja sit sain pikkuhiljaa [toimeksiantoja]..

Somalinaistulkkeja on naisten mukaan alalla huomattavasti vähemmän kuin miestulkkeja, vaikka naistulkkeja tarvitaan etenkin terveystalouden tulkkausissa, joita on arvioitu olevan noin puolet kaikista asioimistulkkausista (Salo 2007: 493 [online]). Suhurin ja Zahran alkuhankaluuksista huolimatta somalinaistulkeille on selvästi ollut tarvetta eri aikoina, sillä Fardowsa tai Khadrakaan eivät olleet itse hakeutuneet tulkkamaan, vaan puolittut ihmiset houkuttelivat heidät alalle. Khadra itse luonnehti tapahtunutta näin jälkikäteen ”aika hassuksi tarinaksi”:

KHADRA: (...) Mä tein keikkaa yhdessä paikassa, eli koulun ohella kävin tekemässä töitä, niin siellä oli mun kollega – sellanen Aasiasta kotoisin oleva nainen, et häntäkään mä en kauheen hyvin tuntenut – et hän vaan näki mut, et aika hyvin osaa tätä suomen kieltä.. Sit hän tuli kysymään lounastauolla, et haluaisinko mä auttaa somalialaisia naisia? Mä ajattelin, et okei, mist se nyt puhuu.. Hän oli hirveen sosiaalinen ja hieman temperamenttinen tapaus. Sit se otti vaan oman puhelimes esiin ja soitti jollekin, ja änki sen luurin mun korvaan.. Et mä olin.. se oli vähän semmonen humoristinen tilanne, et sit mä tajusin, et okei, nyt mä puhun jollekin ihmiselle, eikä se ihminenkään tajunnut, kuka on kyseessä. Ja siit tilanteest tuli sellanen, et sit se tajus, tää – yrityksen johtaja, mikä lienee - tajus et mä oon somaliankielinen, et mä puhun suomee hyvin, ja sit hän kysyi, voinks mä käydä netis tekee jonkun haastattelupaperin, ja mä olin et selvä. Mut mä olin kuitenkin töissä silloin, ni enhän mä tietsä, tavallaan, asennoitunut siihen sillä tavalla, ni.. Sit se otti mun puhelinnumeron ylös, ja sit hän soitti mulle parin viikon päästä, et sä et oo käyny tekemässä.. Mä sanoin, et joo, mä käyn tekemäs sen. Mut mua ei oikeesti kauheesti kiinnostanut, kun mä en tiennyt.. Ku en mä tiennyt minkälaiset palkat on, enkä mä ollut tutustunut yhtään tulkin työhön, et mä ajattelin siihen tarvitaan kuitenkin pätevää ihmistä, et miks mua halutaan ja.. Sit hän soitti vielä siitä eteenpäin parin viikon päästä tää, et sä et oo vielääkään käyny, et mä olin itse asiassa hieman nolona. Mä olin itse asiassa sinä päivänä töissä myös, ja sit hän sanoi, et hän tarttis mua niinkö ”nyt”, vai mitenköhän se meni. Ja mä kysyin, et miten toi palkka, et minkälainen toi tuntipalkka on. Ja sit ku se sano – mitä se nyt olikaan plus nää bussikulut, tai matkakulut – mut mä olin ihan silleen, et ”Yes, sir! Tietysti mä tulen!” Ja siit se sit lähti. Mä tein – ei ku me sovittiin työhaastattelu seuraavalle päivälle – ja mä itse asiassa samana päivänä menin tulkkamaan. Siit se sitten lähti, ja mä vähensin hiukan mun omia töitä ja, sit mä niinku otin enemmän, tota, tulkin keikkaa.

FARDOWSA: Abdil oli sen kaverin kanssa.. niinku, pieni yritys ja ne halus sitä laajentaa, ja siihen tarvitsi niinku lisää väkeä, ja tota.. Itse asiassa joku kaunis päivä törmättiin junassa, ja hän niinku rupes juttelemaan ja kyselemään, et onks teillä kielitaitoo ja kiinnostust siihen[tulkin työhön] ja.. Mun kaveri vastas siihen aika törkeesti ja mua rupes hävettää.. Ja sit mä ite tarjouduin, että miksei ja.. Ja halusin vaan kokeilla, ja niinku sit sitä kautta.

Khadra on tulkeista ainoa, joka kertoo nimenomaan hyvän palkan motivoineen hänen ryhtymistään tulkiksi ja hän oli jopa valmis vähentämään näitä ”omia töitään” ottaakseen tulkkauksia tilalle. Ennen kuin naisille oli tulkin töitä tarjottu – tai suorastaan tuputettu – ei heillä näyttäisi olleen kiinnostusta alaan. Myöskään Ayania ei tulkin ura ollut kiinnostanut, vaikka häntä oli yritetty houkutella tulkkamaan jo aiemmin. Ystävä kuitenkin näki naisessa potentiaalia ja tarvettakin alueella oli selvästi ollut jo pidempään, kuten seuraavasta tarinasta käy ilmi:

AYAN: En mä oo koskaan ajatellut elämässä, et musta tulisi tulkki! Et se oli semmonen ajatus, mikä on mulla hirveen kaukanen ollu, että.. Mutta mä muistan silloin ku mä kävin tulkkikeskuksessa.. Mä en tiedä et mä olin menossa työhaastatteluun – mä kuulostan, tää kuulostaa niin tyhmältä – mut mä en tiennyt et mä oon menossa työhaastatteluun! Kun kaverini sano, että mennäänkö tulkkikeskukseen käymään - mä oon sanonu monta kertaa, et en mä rupee tulkkamaan – et mennään vaan yhdessä käymään ja katotaan.. Yhtäkkiä kun me mennään, niin johtaja alkaa haastattelemaan.. Anteeksi mitä, tulinko mä tänne työhaastatteluun vai? Et hän [kaveri] tiesi, et mä en ikinä olis varmasti tullut mukaan, jos mä tietäisin.. Et mä oli ihan: ”Mitä mä täällä oon tekemässä?” Mä katoin häntä vähän pari kertaa, mä katoin sitä haastattelijaa, et ei.. ”Onks tää työhaastattelu?” ”Joo..” Mä olin ihan ”jaaha...” (...) He olivat, et me tarvitaan naistulkkia. Mä en ollu koskaan nähnyt sitä johtajaa joka haastatteli.[Hän kysyi] et missä sä oot asunut? Ja mä sanoin, et aina täällä. ”No miks sä et oo aikaisemmin hakenut? Mä ajattelin sisälläni, että olisinpa tiennyt niin en nytkään olis tullut.. (nauria)

Niin erilaisia kuin naisten kertomukset tulkiksi ryhtymisestä ovatkin, niissä toistuu muutama teema: tarve somalin (nais)tulkeille, muodollisen tulkkikoulutuksen tarpeettomuus ja informaalien verkostojen merkitys työllistymiselle. Somalitulkkeja on naisten mukaan aiempaa enemmän, mutta Zahran mukaan: ”Hyvistä tulkeista on aina pulaa.” Myös naistulkkeja on heidän mukaansa tullut alalle pikkuhiljaa lisää, mutta heitä on edelleen huomattavasti miehiä vähemmän.

Pääkaupunkiseudulla työskentelevä nainen sanoo tulkkeja olevan alueella jo aika paljon ja lisää tulee koko ajan; enää hän ei tunne heitä edes nimeltä. Muodollisten vaatimusten voidaan taas katsoa jopa vähentyneen niistä ajoista, kun Ubah ja Iman aloittivat ammattitulkkeina. Osalta naisista oli kielitaito testattu rekrytoinnin yhteydessä, mutta Khadra ihmetteli näin jälkikäteen, ettei hänen somalin taitoaan oltu millään lailla testattu tai edes epäilty; hyvä suomen kieli riitti työnantajalle, mutta hän olisi voinut hyvin puhua ns. ”broken somalia”.

Muodollisten pääsyvaatimusten puuttuessa tulkkausosalta sosiaalisilla verkostoilla näyttäisi olevan suuri merkitys sisään pääsulle. Maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot ovat sosiaalista pääomaa (Forsander 2002: 206–210), jotka toimivat parhaiten niin sanottujen sisääntulotyöpaikkojen tai matalapalkka-alojen työpaikkojen hankinnassa (Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000: 31). Sosiaalisia verkostoja tarvitaan, jotta työnhakijan olisi mahdollista päästä henkilökohtaiseen kontaktiin potentiaalisen työnantajan kanssa, jolloin hän voi osoittaa täyttävänsä työlle asetetut ehdot, kuten Suhurin ja Zahran tapauksessa (ks. Forsander 2002: 223). Ubahia ja Imania lukuun ottamatta kyse on ollut muista maahanmuuttajatulkeista, jotka ovat vaikuttaneet naisten työllistymiseen. Jo alalla toimivat tulkit toimivat siis portinvartijoina, jotka voivat suositella tai jättää suosittelematta alalle hakeutuvia kiinnostuneita (vrt. Nurmi 1989: 47). Zahra kertoo ystävästään, joka oli harkinnut tulkin työtä, mutta ennen soittoa tulkkipalveluun, oli kysynyt tunteensa tulkin mielipidettä asiaan. Tämän mukaan kaverilla ei ollut mahdollisuuksia, mutta siitä huolimatta tämä soitti kyseiseen paikkaan ja sai töitä. Zahraa oli jäänyt mietityttämään tulkin motiivit toiminnalle: oliko kyse kielitaidosta vai mahdollisesti jostain muusta. Khadra oli puolestaan toppuutellut siskoaan, joka halusi tulkiksi, sillä hänen mielestään tällä ”ei riittänyt rahkeet” tulkin työhön, mutta oli toisessa yhteydessä suositellut tuttujaan tulkkaamaan, kun somalin tulkeista oli ollut pulaa. Myös Suhur on yrittänyt saada ystävänsä hakemaan arabian tulkiksi, sillä hänellä olisi Suhurin mukaan hyvät mahdollisuudet saada töitä, mutta toistaiseksi tämä ei ole innostunut asiasta.

Halima on ainoa haastatteleminen naisista, joka on itse hyötynyt perhesuhteistaan työllistymisessään, vaikka myös muutamalla muulla tulkilla oli perheessä tulkki - tai peräti tulkkeja - jo ennen omaa tulkin uraansa. Nyt tulkkinä työskenteleviä (tai työskennelleitä) löytyy naisten perheistä entistä useampi. Vaikka tulkin töitä tuntuisi siis riittävän, on tulkkaus useimmille näistä naisista ainoastaan sivutyö ”oman työn” tai opiskelun yhteydessä.

4.4. Aiempi koulutus ja ”oma työ”

Kaikki haastatteleman naiset ovat muuttaneet Suomeen 1990-luvun alkupuolella, mutta he olivat tullessaan hyvin eri-ikäisiä: toiset olivat silloin vielä äitinsä helmoissa kulkevia pieniä lapsia kun jollain toisella oli jo useamman vuoden työura kotimaassaan. Naiset ovat tulleet hyvin erilaisille työmarkkinoille riippuen siitä, olivatko he työn haussa jo lama-aikana 1990-luvun alussa, vai vasta 2000-luvulla, jolloin töitä oli enemmän tarjolla ja Suomi oli jo ehtinyt kansainvälistymään enemmän ja maahanmuuttajat hyväksyttiin myös töihin helpommin (Tiilikainen 2008: 88). Myös kouluttautumismahdollisuuden ovat olleet hyvin erilaiset iästä riippuen: 1990-luvun alkupuolella aikuisille maahanmuuttajille suunnattu opetus oli myös hajanaista, oli kyse sitten kieliopinnoista tai ammatillisista opinnoista, ja maahanmuuttajat joutuivat usein suorittamaan opintoja suomeksi saamatta siihen riittävää alkuopetusta (Nylund-Oja 1995: 85). Esimerkiksi Iman kertoo käyneensä maahan tultuaan ensin aikuisten iltalukiota ja sitten ”joitain kursseja”, koska silloin ei nuorille ulkomaalaisille ollut paljoakaan mahdollisuuksia. Parissa kymmenessä vuodessa myös aikuisille maahanmuuttajille suunnattu koulutus on kehittynyt paljon ja mahdollisuuksia on aiempaa enemmän.

Haastattelemieni naisten koulutustausta on kaiken kaikkiaan runsas ja vaihteleva; muutamalla on opintoja useammaltakin alalta ja joillakin opinnot ovat vielä kesken. Naisten taustalta löytyy tulkkiopinnojen lisäksi niin talous- ja tekstiilialan kuin yhteiskunta- ja luonnontieteellisiäkin opintoja, mutta suurin osa naisista on kouluttautunut ja/tai työllistynyt sosiaali- ja terveydenhoitoalalle esimerkiksi sosiaalityöntekijäksi, lähi- tai sairaanhoitajaksi. Sosiaali- ja terveydenhoitoalalla työskenteleville naisille (yhtä lukuun ottamatta) se muodostaa myös heidän päätyönsä, jolloin tulkkaus on heille ainoastaan sivutyö, jota he harjoittivat sen ohessa (ks. myös Dubschlaff & Martinsen 2003: 121–122). Naiset puhuvatkin usein ”omasta työstään” tai ”omasta alastaan” erotuksena tulkin työlle. Iman on ainoa naisista, joka ei halua tehdä omaa koulutusta vastaavaa työtä. Hän oli työskennellyt alalla lyhyen aikaa, mutta työ ei ollut miellyttänyt. Tulkkauksia myös päätoimisesti tekevä Ubah taas kertoo, että haluaisi jatkaa entistä ammattiaan, mutta koska se ei nyt ole mahdollista (ks. myös Jaakkola 2000: 130), hän tekee nyt tulkin töitä. Muiden kohdalla kyse ei ole niinkään siitä, ettei heille olisi muuta työtä tarjolla, vaan heille tulkkaus on yksi mahdollinen työ toisten joukossa, joka sopii opintojen tai oman työn oheen joustavien aikataulujensa vuoksi. Kun toimeentulo ei ole riippuvainen ainoastaan tulkkauksesta, naisten on myös mahdollista olla valikoivampi siinä, millaisia toimeksiantoja vastaanottaa ja kuinka paljon, ja siten säädellä myös jaksamistaan tulkin työssä.

Ubahilla, Ayanilla ja Zahralla on kokemusta myös muista etnospesifeistä töistä, kuten kouluavustajan tai somalin kielen opettajan töistä. Etnospesifit työt mielletään usein sisääntuloammateiksi tai muuten vähemmän arvostetuksi työksi niiden epävarmuuden ja rajoitettujen etenemismahdollisuuksien vuoksi (Forsander 2002: 208-9; ks. myös luku 4.2.). Myös ensimmäinen oma ajatukseni oli, että naiset olivat päätyneet näihin töihin osittain puutteellisten resurssien vuoksi (suomalaisen) työuransa alussa, eli olivat työllistyneet näihin töihin silloin, kun oman alan työtä ei ollut saatavilla tai heillä oli vain vähän koulutusta ja/tai työkokemusta. Vaikka tämä pitää naisten kohdalla osittain paikkaansa, se peittää näkyvistä sen, että he kokevat tehneensä merkityksellistä työtä, jota esimerkiksi koulut että perheet ovat arvostaneet. Ubahin ja Zahran äänessä on kuultavissa myös ylpeyttä siitä, että he ovat kyenneet olemaan avuksi hankalissakin tilanteissa, ja Ayan myös kaipaa aiempaa työtään. Naisten kokemukset näistä töistä ovat myös osaltaan vaikuttaneet heidän työskentelyynsä tulkkina ja naiset tuovat haastatteluissa esille niitä ristiriitoja ja odotuksia, joita heihin etenkin maahanmuuttaja-asiakkaiden puolelta kohdistetaan, ja joita tarkistelen lähemmin luvussa 5.4. *Tulkin rooli*.

Rubén Rumbaut (2007, Martikainen & Haikkola 2010: 12–15 mukaan) on kiinnittänyt huomiota muuttoään vaikutuksesta maahanmuuttajan yhteiskunnalliseen asemaan, sillä se vaikuttaa niin sosiaalisten suhteiden muotoutumiseen, työuraan kuin kielitaitoonkin. Rumbaut jakaa maahanmuuttajalapsen välisukupolviin näiden muuttoään mukaan, esimerkiksi teininä (13–17-vuotiaina) muuttaneet kuuluisivat paitsi ensimmäiseen sukupolveen mutta myös välisukupolveen 1,25. Martikainen & Haikkola (2010: 15) muistuttavat kuitenkin, että Rumbaut'n käsitteet on luotu määrällisen tutkimuksen apuvälineiksi eikä niitä siten kannata suoraan soveltaa yksittäisiin maahanmuuttajiin, eikä sitä siten voi omaan kahdeksan henkilöä sisältävään tutkimukseeni soveltaa. Maahanmuuttajien lapsilla, jotka ovat muuttaneet maahan yhtä aikaa vanhempiansa kanssa, on kuitenkin todettu olevan aivan eri edellytykset toimia yhteiskunnassa kuin vanhemmillaan (esim. Aden 2009: 32). Omassa tutkimuksessani rajan voi nähdä lähinnä siinä, ovatko naiset käyneet suomalaisen peruskoulun vai eivät. Nuoremmilla, koko peruskoulun Suomessa suorittaneilla naisilla, vaikuttaisi olevan paremmat mahdollisuudet jatkokoulutukseen ja siten laajemmat työllisyysmahdollisuudet kuin heitä vanhemmilla haastattelemillani naisilla, jotka ovat suorittaneet peruskoulun pääasiassa Somaliassa. Nuoret ovat myös hyvin optimistisia oman tulevaisuutensa suhteen niin koulutuksen kuin työllisyydenkin puolesta, mutta asiasta ei voi tehdä pidemmälle vietyjä johtopäätöksiä tämän tutkimuksen puitteissa, sillä kyseessä voi olla vain näköharha nuorten ollessa kuitenkin vasta työuransa alussa.

4.5. Naisten tulkkausalalan koulutus

Naisista kauimmin tulkkeina työskennelleet Ubah ja Iman ovat ainoita, jotka ovat tulleet alalle koulutuksen kautta: Ubah hakeutui opiskelemaan tulkkausta, jonka yhteydessä hän teki harjoittelujaksoja tulkkipalveluissa, ja Iman puolestaan aloitti töiden ohessa suomen kielen opiskelun, kun muutakaan tulkkaukseen valmentavaa koulutusta ei sillä hetkellä ollut tarjolla. Yhtenä syynä on saattanut olla naisten suomen kielen taito, mikä ei välttämättä ollut silloin vielä tarvittavan hyvä tulkkaukseen, aloittivathan he molemmat tulkkauksen jo yli kymmenen vuotta sitten. Muissa tapauksissa tulkkipalvelut (tai niissä työskentelevät tulkit) ovat siis etsineet kielitaitoisia ihmisiä, jotka he ovat sitten testanneet ja kouluttaneet tulkeiksi (ks. esim. Roberts 1997, 18). Kunnalliset tulkkikeskukset testaavat hakijoiden taidot esim. kirjallisella kokeella tai simuloitulla asioimistilanteella (Työministeriö 2006: 19 [online]; Työministeriö 1999: 8 [online]), mutta mitään yhtenäistä, koko alaa koskevaa käytäntöä tai ohjeistusta rekrytoinnissa tai koulutuksessa ei kuitenkaan ole (vrt. konferenssitulkki koulutus esim. Hietanen 2001: 278). Tulkeilla saattaa olla siis hyvin erilaiset valmiudet tulkata paitsi erilaisista taustoista, myös erilaisista tulkkausalalan koulutuksista johtuen.

Tulkkipalvelujen resurssit tulkkien kouluttamisessa ja harjoittelusta vaihtelevat, joten kukin työnantaja kouluttaa tulkin työhönsä parhaaksi katsomallaan tavalla. Haastattelemieni naisten saama alkukoulutus ennen ensimmäistä ei välttämättä ollut kovin laaja, vaan se vaihteli yleensä muutamasta tunnista muutamaan päivään ja se oli järjestetty joko kahden kesken tai pienessä ryhmässä tulkkipalveluiden kouluttajan tai esimiehen kanssa. Koulutukset olivat yleensä hyvin käytännönläheisiä ja niillä oli yleensä käyty läpi ainakin Asioimistulkin ammattisäännöstöä, kerrottu tulkkipalveluiden lakisääteisydestä, esitelty tulkkaukseen liittyviä käytännön asioita ja käyty läpi mahdollisia eteen tulevia ongelmatilanteita. (ks. myös Angelelli 2008: 154; Roberts 1997: 16–17; Wadensjö 1998: 55). Ainoastaan yksi tulkeista sanoo suoraan saaneensa liian suppean perehdytyksen, jossa hänelle lähinnä kerrottiin, että tulkin tulee puhua aina minä-muodossa, jottei kuulostaisi epäpätevältä; esimerkiksi asioimistulkin ammattisäännöstöä hän ei edes muista mainitun. Hän olisi itse kuitenkin kaivannut enemmän tietoa esimerkiksi tulkkauksen juridisesta puolesta mahdollisissa ongelmatilanteissa, mutta mahdollisesta lisäkoulutuksesta hän ei kokenut enää hyötyvänsäkään eikä sellaiseen varmaan ehtisi osallistuakaan. Hän oli kuitenkin ottanut osaa tulkeille järjestettäviin infotilaisuuksiin. Hyvin pintapuolisen koulutuksen saaneella tulkilla voi olla hyvinkin heikko käsitys omasta tehtävästään ja roolistaan tulkkina sekä siihen liittyvästä vastuusta (Wadensjö 1998: 52). Tulkki kertoi toisessa vaiheessa haastattelua ottaneensa vastaan kiireellisiä

toimeksiantoja, jotka oli tehnyt esimerkiksi juna-asemalla. Vaikka tulkki vielä tarkensi kyseessä olleen ”vain päiväkotihomma” ja siirsi vastuuta myös toimistolle kertomalla ilmoittaneensa myös näille millaisessa paikassa oli – näytin tässä vaiheessa haastattelua varmasti melko tyrmistyneeltä - hän ei tuntunut pitävän rikettä suurena. Tämä olisi saattanut tapahtua koulutetummallekin tulkille, mutta hän olisi todennäköisesti jättänyt tapauksesta kertomatta, sillä julkisella paikalla tulkkaminen vaarantaa asiakkaan yksityisyyden suojan ja vaitiolovelvollisuuden, ja toimii täten vastoin ammattisäännöstöä (Liite) eikä siten anna kovin ammattimaista kuvaa kertojastaan²².

Muutaman tulkin alkukoulutukseen sisältyi myös aito asiakastilanne, jossa kouluttajana toiminut kokeneempi tulkki oli mukana ja josta he saivat tulkkauksen jälkeen yksityiskohtaista palautetta. Ainoastaan Ayan kertoo saaneensa myös seurata ensin kokeneemman somalin tulkin tulkkauksista asiakastilanteesta muutaman kerran ennen ensimmäistä omaa tulkkaustaan. Kouluttaja Oili saanut sekä viranomaiselta että asiakkaalta luvan naisen läsnäoloon tulkkauksessa, jolloin tämä pystyi havainnoimaan tilannetta ulkopuolisena. Hän pitää tätä erinomaisena tapana oppia tulkin työ, sillä siinä näkee, millaista työ oikeasti on ja voi ottaa mallia alan ammattilaisesta. Asioimistulkkaukset on luonteeltaan hyvin yksityisiä, eivätkä ammattitulkitkaan yleensä pääsee seuraamaan toistensa työskentelyä ja siten vertaamaan omaa ja kollegoidensa suorituksia (Gentile & al. 1996: 29). Myös esimerkiksi tutkintalupien saanti koskien terveystieteiden tulkkauksia mm. yksityisyydensuojan ja salassapitovelvollisuuksien vuoksi on koettu hankalaksi ja osaltaan estänyt tutkimuksen tekoa (Angelelli 2008: 153). Tällainen etäisesti kisälliä muistuttava mallioppiminen on kuitenkin jossain paikoissa mahdollista, kuten avoimissa oikeusistunnoissa. Suhur kertoo hankkiutuneensa suljettuun istuntoon seuraamaan ystävänsä tulkkauksista oikeudessa ennen ensimmäistä omaa oikeustulkkauksistaan. Hänen ystävänsä oli sopinut tutun tuomarin kanssa, että Suhur saa tulla saliin seuraamaan istuntoa oppimistarkoituksessa, vaikka periaatteessa ulkopuolisia ei olisi saanut olla läsnä. Suhur kertoo olleen hyödyllistä nähdä käytännössä, miten tulkkaukset oikeudessa tapahtuu: miten saliin tullaan, mikä on neuvotteluhuone, miten tilanteessa käyttäytyään, miten puheenvuorot jaetaan ja niin edelleen, jolloin hän tiesi jo etukäteen, ennen ensimmäistä omaa tulkkauksistaan, miten oikeustulkkauksen muoto erosi esimerkiksi sosiaalialan tulkkauksesta. (ks. Kinnunen 2010 [online].)

²² Itse asiassa säännöt ja sitä selventävät ohjeet (Liite) keskittyvät läsnäolotulkkaukseen eikä etätulkkauksen erityispiirteisiin kiinnitetä juurikaan huomiota esimerkiksi työolosuhteita määriteltäessä (Liite 1, kohta 7). Vaikka ohjeisiin ei ole eksplisiittisesti kirjattu, ettei julkisilla paikoilla saisi tulkata, tulkin tulisi pystyä keskittymään tulkkaukseen ja varmistaa sen häiriöttömyys, mikä ei julkisissa paikoissa toteudu. Vakavampi rike on kuitenkin asiakkaan yksityisyyden ja salassapitovelvollisuuden vaarantaminen.

Useimmat tulkit olivat jo tulkkaukset aloitettuaan myös osallistuneet työnantajien järjestämiin (yleensä maksuttomiin) lyhyisiin koulutuksiin tai infotilaisuuksiin, jotka liittyivät esimerkiksi tulkkaustapaan, muuttuneisiin säännöksiin tai tulkin hyvinvointiin. Yksi heistä on käynyt myös jopa pari kuukautta kestävästä tulkkauskurssista. Toinen haastatelluista tulkeista on ottanut myös osaa Asioimistulkin ammattitutkinnon (ATAT) valmistavaan koulutukseen, muttei ollut vielä suorittanut näyttökoetta. ATAT on myös muille tulkeille tuttu, ja moni on harkinnut osallistumista joko koulutukseen tai sitten pelkkään kokeeseen, mutta ongelmana on ollut ajoitus tai koulutuksen pitkä kesto. Eräs tulkeista oli hakenut koulutukseen, mutta häntä ei ollut jostain syystä tähän hyväksytty; syy tähän jäi hieman epäselväksi.

Koulutuksen on nähty antavan tulkeille itsevarman olon tulkkeina ja siten auttavan heitä parantamaan esitystään (Wadensjö 1998: 54). Asioimistulkki koulutus on useasti kuitenkin hyvin lyhyt, kuten suurimmalla osalla haastatteleistani naisista: muutamassa päivässä ei ehdi paljoa omaksumaan, saati muutamassa tunnissa. Paljon on tulkkiensa varassa, kuinka paljon he koulutukseen panostavat. Tulkkiensa mielestä heidän saamansa alkukoulutus oli kuitenkin ollut hyödyllistä, oli se ollut kuinka lyhyt tahansa, ja se oli selkeyttänyt alkavaa tulkin työtä. Ammatti- ja ystävätulkin raja voi silti olla ”veteen piirretyksi viiva”, kuten Suhur luonnehti, ja niiden suurimmaksi eroksi naisten puheen perusteella nousi tulkin vaihtoehtoisuus sekä tulkin roolin tiedostaminen. Tulkin roolista naisilla oli toisistaan poikkeavia näkemyksiä, mutta ehdottomasta vaihtoehtoisuuden noudattamisen tärkeydestä kaikki olivat yhtä mieltä (tulkin roolista tarkemmin luvussa 5.4.).

4.6. ”Kieli on kaiken a ja o”

Kielitaito on luonnollisesti ehdoton edellytys tulkkiensa toimimiselle. Naiset tulkkaavat kielipari suomi-somali, jonka lisäksi yksi heistä on tulkannut muutaman kerran myös englantia. Kaikki naiset tulkkaavat ns. yleissomalia, joka pohjautuu Pohjois-Somalian murteeseen ja joka on Somalian virallinen kieli (Ethnology [online])²³. Somalin kielessä on kuitenkin myös muita murteita, joita tulkit kertovat pystyvänsä tulkkaamaan vaihtelevasti. Etelän ja pohjoisen murteissa on naisten mukaan paljonkin eroa ja Imanin mukaan ero ulottuu myös kulttuuriin. Fardowsan ja Imanin mukaan erityisesti etelän maaseudun murteet ovat vaikeita, sillä niiden sanasto saattaa poiketa yleissomalista ja sanoilla saattaa olla myös täysin eri merkityksiä näissä eri murteissa. Myös

²³ Somalin kieli kuuluu afroaasialaisen kielikunnan kuusilaisten kielten ryhmään, ja se on valtakielinen Somalian lisäksi myös Djiboutissa, jonka lisäksi sitä puhutaan myös naapurimaissa Etiopiassa ja Jemenissä. (Ethnologue [online])

Zahra mainitsee eteläisen vähemmistön käyttämän maayn kielen tai murteen, jota on erityisen vaikea ymmärtää. Vaikka lähes kaikki somalit puhuvatkin naisten mukaan yleissomalia, heidän mukaan tulkkien tulisi ymmärtää ainakin jonkin verran myös erilaisia murteita, vaikka eivät näitä itse puhuisikaan.

Yleensä tulkin A-työkielenä on hänen äidinkieltensä ja B-kielenä hänen toinen hyvin hallitsemansa kieli, jossa voi kuitenkin olla puutteita mm. sävyjen välittämisessä, kieli- ja informaatioaineksen käsittely voi olla hieman hitaampaa sekä A-työkielen vaikutus saattaa lievästi näkyä (Hietanen 2001: 282–284). Useimmilla maahanmuuttajataustaisilla asioimistulkeilla onkin A-kielenä heidän äidinkieltensä ja B-kielenä on suomi. Kuitenkin pieninä lapsina maahanmuuttaneiden kielijärjestys on useasti eri, sillä äidinkielen käyttö on rajautunut vain tietylle elämänalueelle, kun he taas käyttävät toista kieltään – eli suomea (tai ruotsia) – huomattavasti laajemmin yhteiskunnassa. Tästä syystä jotkut tulkkipalveluista olivat joidenkin nuorempien naisten somalin kielen taitoa epäilleet ja testanneet (ks. luku 4.3.). Kaikki haastattelemanin naiset pitävät somalia äidinkielenään²⁴, mutta moni koulunsa Suomessa käyneistä nuoremmista tulkeista kertoo, ettei heidän somalin taitonsa kuitenkaan ole välttämättä samalla tasolla kuin suomen kielen taito: etenkin somalin kielen sanavarasto, kielioppi ja kirjoitettu kieli ovat heikommalla tasolla kuin suomi. Ainoastaan yksi nuoremmista naisista on tehnyt kirjallisia käännöksiä, vaikka kaikki vanhemmat tulkit ovat tehneet niitä. Imanin mielestä juuri somalin kielen vaikeus on monille kääntämisen este: kieltä osataan puhua, muttei kirjoittaa tai lukea, ja tämä koskee nimenomaan Suomessa kasvaneita nuoria. Tässä näkyy myös kieliero nuorempien ja vanhempien tulkkien välillä: vanhemmat tulkit Iman ja Ubah päivittelevät joidenkin nuorten tulkkien heikkoa somalin kielen taitoa ja nuoremmista Khadra taas ihmettelee joidenkin vanhempien tulkkien heikkoa suomen kielen taitoa. Tulkin työssä kuitenkin molempien kielien taso tulisi olla hyvä ja kielitaitoa pitäisi pyrkiä aina parantamaan.

Nuoremmat naiset ovat oppineet suomen kieltään viimeistään käydessään peruskoulua täällä ja sanavarasto on opiskelun ja elämän myötä kasvanut. Esimerkiksi Khadra kertoo, ettei muista suomen oppimisesta juuri mitään kahden ensimmäisen kouluvuoden ajalta; päiväkodissa hän muistaa oppineensa ensin suomenkieliset sanat: ”*Anna vauhtii!*” ja kolmannella luokalla hän muistaa osanneensakin kieltä jo todella hyvin. Hän epäilee muistikatkoksen kertovan paitsi vaikeuksista oppia kieltä myös ylipäättään sopeutua Suomeen. Peruskoulunsa Somaliassa käyneet naiset ovat oppineet suomen puolestaan erilaisilla kursseilla, arjessa sekä tietysti työssä. Naiset

²⁴ Simo K. Määttä (2011 [online]) kirjoittamassa artikkelissa *Kieli-ideologiat ja oikeustulkkausten* laatu voidaan mielenkiintoisesti äidinkielen käsitteen ongelmallisuutta suomalaisen oikeuskäsittelyn kontekstissa.

osasivat maahan tullessaan myös englantia, jota käyttivät apunaan ennen suomen oppimista. ”Itsenäisyys” on käsite, jonka nämä naiset liittivät suomen kieleen ja sen oppimiseen: tahto hoitaa asioita itse, itsenäisesti ilman miehen tai tulkin apua, oli motivoinut heitä oppimaan suomea. Ayan ihmettelee monien muiden hänen kanssaan samaan aikaan maahan tulleiden naisten huonoa kielitaitoa eikä pidä pieniä lapsia riittävänä selityksenä kielitaidottomuudelle; olihan hän itsekin aikoinaan ollut kotiäitinä useamman vuoden, mutta ei se estänyt häntä oppimasta suomea (vrt. Tiilikainen 2003: 174).

Nuorempienkin naisten kotikieli oli Suomessa ollut somali ja muutama nuoremmista tulkeista mainitsi käyttäneensä sisarustensa kanssa suomea ”salakielenä”, vaikka vanhemmat olivat kieltäneet tämän käytön kotioloissa. Nyt myöhemmin naiset ymmärsivät vanhempiensa päätöstä paremmin ja olivat kiitollisia vanhemmilleen omasta somalin taidostaan. Zahra kertoi äitinsä laittaneen lapset lukemaan ja kirjoittamaan somalia normaalien koulupäivien jälkeen, jotta nämä oppisivat kielen paremmin. Hänen mielestään kiitos hänen hyvälle somalin kielen taidolleen kuuluu kuitenkin isälleen, jonka kanssa hän käy tuntikausien keskusteluita, ilman somalin taitoa tämä ei olisi onnistunut isän heikon suomen kielen takia. Somalikulttuurissa on suullista perintöä aina arvostettu ja se on somalien keskuudessa edelleen vahva: kieltä ei ole totuttu lukemaan vaan ennen kaikkea puhumaan. Latinalaisin aakkosin kirjoitettava somalin kirjakieli onkin varsin uusi, sillä se sai virallisesti kirjallisen muotonsa vasta 1972. (Ethnologue [online]; ks. myös Tiilikainen 2003: 28, 102.) Somaliassa käyneille nuorille matka oli toiminut myös kielikylpynä ja useimmat pitävät kielitaitoa yllä lähinnä arkisesti eli keskustelemalla sukulaisten ja ystävien kanssa ja jotkut myös seurasivat somalinkielisiä uutisia tai lukivat kirjoja.

KHADRA: Miten sitä [somalinkielen taitoa] nyt voi ylläpitää.. No mä oon aina tykänny mun omasta kielestä, et se on hyvin, hyvin.. Miten voi sanoa, et kielihän kuitenkin muodostaa sen oman identiteetin, et se on.. Emmä oikeastaan mitenkään ylläpitäny, et ihan vaan keskustelemalla ja jotain muuta. Et jossain vaiheessa ku mä oli 12–13vee, ni mulla oli vähän huonompi somalin kieli, ja sit mä rupesin itse kiinnostumaan siitä vähäsen enemmän ja.. En mä nyt millään opiskellu, vaan ennemminkin rupesin olee, tai keskustelemaan sellasten ihmisten kanssa, jotka osa sitä kieltä hirveen hyvin, ja jätin suomen kielen, tän pissiskielen vähän vähemmälle, ja.. sillä tavalla mä sain [parannettua somalin taitoa]. Ja mun oma mies, hänellä on aika hyvä somalin kieli, ni ni sitten ku me alettiin seurustelea, ni mulla alko vähän sellainen kilpailu hänen kanssaan, et osaanko mä yhtä hyvin kuin hän, ja sitä mukaakin se on kehittyntä mun somalin kieli (naurahdus), vaik en mä sitä hänelle koskaan myönnä!

5. TULKIN ARKI

5.1. Tulkkipalvelut työnantajina

Suomessa viranomaiset ottavat harvemmin yhteyttä tulkkiin suoraan, vaan he ottavat yhteyttä eri tulkkipalveluihin, jotka puolestaan ottavat yhteyttä tulkkeihin. Maassamme toimii kunnallisten tulkkipalveluiden lisäksi lukuisia kooltaan vaihtelevia yksityisiä tulkkipalveluita, jotka välittävät tulkkeja viranomaisille, ja tulkit saattavat tulkata sekä kunnallisille että yksityisille tulkkipalveluille. Tulkkaustarpeen jatkuva kasvu sekä alan lähes olemattomat muodolliset vaatimukset ovat tuoneet kasvavalle alalle yhä enemmän uusia yrittäjiä, sillä tulkkaustoimintaa harjoittavien yritysten toiminnasta ei ole säädetty lailla ja yritysten perustaminen on näin verrattain helppoa (Valtiovarainministeriö 2009: 6-7 [online]). Jotkut toimijat käyttävät tilannetta hyväkseen, jolloin niin asiakkaan kuin tulkinkin oikeusturva saattaa olla vaarassa (Kuokkanen 2011). Etenkin freelancetulkkien liikkuminen alalta toiselle sekä yleisesti ottaen suhteellisen vähän koulutettujen tai muuten tulkiksi soveltuvien henkilöiden saatavuus vaikuttavat siihen, että tulkkiressurssien ylläpito on tulkkipalveluiden näkökulmasta monesti hankalaa. (Työministeriö 2006: 7, 19 [online]; ks. myös Savolainen 2009: 61). Khadra kuuluttaakin tulkkifirmojen etiikan perään. Hän on itse törmännyt lääkärikeskuksessa tuttuihin ”täteihin”, jotka hänen mukaansa pärjäisivät juuri ja juuri arkikielellä, mutta jotka olivat silti paikalla tulkin ominaisuudessa. Hän epäilee, että joitain firmoja kiinnostaa enemmän tulkkauksesta saatava raha kuin tulkin taidot; eihän häneltäkään ollut testattu hänen somalin kielen taitoaan rekrytoitaessa. Hän kokee myös maahanmuuttajatulkkien tietämättömyyttä ja kielitaidottomuutta (!) käytettävän hyväksi, sillä esimerkiksi tämän kyseisen yrityksen kasvaessa tulkkien palkkoja oli paitsi alennettu, heille oli annettu lisäksi allekirjoitettavaksi uusi sopimus, jolla he olisivat sitoutuneet maksavansa yritykselle ikään kuin sakkoja, mikäli olisivat peruneet toimeksiannon ilman lääkärintodistusta. Koska hänen toimeentulonsa ei ollut riippuvainen kyseisen firman toimeksiannoista, hän ei allekirjoittanut paperia vaan lopetti yhteistyön heidän kanssaan.

Suurin osa haastattelemista naisista on joko vaihtanut työnantajaa uransa aikana, tai tekee useammalle tulkkipalvelulle yhtä aikaa: ainoastaan pari tulkeista on tehnyt tulkkauksia vain yhdelle ainoalle tulkkipalvelulle koko tulkkiuransa aikana. Yllä olevaa esimerkkiä lukuun ottamatta näihin muutoksiin ei sisälly minkäänlaista dramatiikkaa. Useimmat ovat tulkanneet sekä yksityisille että kunnallisille tulkki keskuksille eivätkä tulkit tee niiden välille eroa työnantajina. Erilaisten

verkostoiden merkitys tulkeille korostuu myös uutta työnantajaa etsiessä, sillä tietoa eri yrityksistä tulkit saavat yleensä kollegoiltaan, jotka työskentelevät jollekin toiselle tulkkipalvelulle, vaikka myös internetistä on uusi työnantaja löytynyt. Koska harvalla tulkilla on edelleenkään mitään virallista tutkintoa tulkkauksesta, aiemmasta yrityksestä saatu työtodistus ja suositukset ovat tärkeitä suosituksia tulkille hänen ammattitaidostaan. Moni kertoo eri tulkkipalveluiden kontaktoineen heitä myös suoraan, ja joskus myös viranomaiset ottavat suoraan yhteyttä tulkkeihin. Ilmeisesti sana kiertää siis paitsi tulkkien myös viranomaisten keskuudessa sekä (rajatummin) tulkkipalveluiden välillä. Useimmiten syy useammalle firmalle työskentelyyn naisilla on yksinkertaisesti se, etteivät tulkit usko saavansa yhdestä paikasta riittävästi toimeksiantoja – tai toimeksiantoja, jotka sopivat heille aikataulullisesti tai aihepiiriltään. Toisille tulkeille esimerkiksi puhelintulkkaukset sopivat opiskelun tai pienten lasten vuoksi paremmin, jolloin he luonnollisesti suosivat yritystä, jolla niitä oli tarjolla.

Kaikki naiset toimivat tuntipalkalla; edes päätoimiset tulkit eivät halua sitoutua kuukausipalkkaiseen työhön, koska se sitoisi heitä liikaa töihinsä. Aiemmin kuukausipalkkaisena työskennelleen Ubahin mukaan palkassakaan ei ole merkittävää eroa, sillä ainakin hänelle työtä riitti myös freelancerina. Tulkin toimeentulon epävarmuus on kuitenkin ollut yksi tekijöistä, miksi päätoiminen tulkin työ ei kaikkia ole houkuttellut, samoin kuin työn vaativuus. Khadrille oli aiemmin tarjottu kuukausipalkkaista työtä, mutta hän kieltäytyi tästä paitsi koulunsa myös työn hektisyyden ja rankkuuden vuoksi: mitä kahdeksan tuntia tulkin työtä käytännössä tarkoittaisi, juoksemista paikasta toiseen? Kuukausipalkkaisen tulkin työhön saattaa kuulua myös muuta työtä kuin tulkkaaminen, sillä ainakin Ubah ja Iman olivat tehneet myös käännöksiä tulkkauksen ohella.

Kaikilla päätoimisesti tulkkauksia tekevillä ei välttämättä ole kuitenkaan edes mahdollisuutta toimia kuukausipalkalla vaikka näin haluaisivat, sillä tulkkausten tarve saattaa tulkkipalveluilla vaihdella paljon (Työministeriö 2006: 7 [online]). Kuukausipalkkalaisen ja tavallisen freelancer-sopimuksen lisäksi tulkeilla on monesti mahdollisuus sopia työnantajan kanssa esimerkiksi ns. avoimesta kalenterista, jolloin tulkki voi sopia työnantajansa kanssa ajoista, jolloin hänelle voi merkitä kalenteriin tulkkauksia sovittunlaisesti. Tämä joustavampi malli on edullinen etenkin työnantajalle, sillä jokaisesta tulkkauksesta ei tarvitse sopia erikseen – toisin kuin freelancerien kanssa tavallisesti – mutta yrityksen ei tarvitse maksaa kiinteää kuukausipalkkaa, jos toimeksiantoja ei asiakkailta saada. Avoimen kalenterin avulla tulkki voi saada enemmän toimeksiantoja työnantajaltaan, mutta silloin hän ei pääse valikoimaan samalla tavalla yksittäisiä toimeksiantoja ja on sitoutunut enemmän työnantajaansa.

ZAHRA: Mulla on avoin kalenteri heille, mut silloin kun mulla alkaa uus periodi koulussa tai opiskeluissa, niin mä sanon, et mul on näissä ja näissä, et mä haluun kalenterin kiinni, annan aikataulun. Niin he sulkee kalenterin siltä osin, mitä mä en pysty ottamaan, ja sen ympärille sitten tulkkauksia.. (...) Joka perjantai kerrotaan tulevan viikon tulkkaukset, ja sitten kun on kerrottu perjantaina tulevat tulkkaukset, niin keskiviikkona on saatettu kertoa et mulla saattaa olla perjantaina yks tulkkaus, mut sitten tiistaina sanotaan, et hei tuli uusii tulkkauksii, et tässä ja tässä ja tässä, pystytkö ottamaan? Ja koska mulla on ollut vapaa kalenteri, enkä mä oo ilmoittanut mitään, niin oon sitten pystynyt ottamaan. Joskus on ollu sellaisii tilanteita, jolloin mä oon sanonu, etä mä oon just ehtiny sopimaan tohon toisen jutun, mut ei oo, ei oo.. Sen aikataulun laatiminen ei oo ollu ongelma.

Vaikka tulkit asuvat eteläisessä Suomessa, heidän työkenttänään on periaatteessa koko Suomi, sillä useat tulkkipalvelut tarjoavat palvelujaan laajemmalle alueelle, jopa maanlaajuisesti (myös Valtiovarainministeriö 2009: 10 [online]). Osa tulkeista on tehnyt läsnäolotulkkausiakin ympäri maata, mutta useimmiten nämä hoidetaan etätulkkauksena puhelimitse. Esimerkiksi Fardowsa kertoo lähtevänsä aikataulun salliessa mielellään kauemmaksikin tulkkaamaan, sillä samalla tulee nähtyä sellaisia paikkoja, joissa ei muuten tulisi käytyä. Matkustaminen toiselle puolelle maata koetaan kuitenkin aikaa vieväksi ja väsyttäväksi, joten kauhean usein tulkit eivät tällaisia keikkoja ottaneet. Myös päivystysvalmiudesta ja viikonlopputulkkauksista tulkit kertovat sopivansa työnantajien kanssa erikseen. Kaikille naisille ne eivät sovi lähinnä perhe- ja opiskelusyistä, ja näitä tekevät tulkit katsovat tarkkaan, mihin aikaan suostuivat tulkkaamaan; keskellä yötä ei haluta paikan päälle välttämättä lähteä, mutta puhelintulkkaus saattaa silloinkin onnistua.

Tulkin työ on psyykkisesti vaativaa ja tulkit joutuvat kosketuksiin monenlaisten kohtaloiden ja ongelmien kanssa. Suomessa asioimistulkkinä toiminut Minir Odai (Savolainen 2009: 99) oli todennut, että asioimistulkkeja pitäisi enemmän kutsua ongelmatulkeiksi, sillä tulkki tilataan paikalle vain kun on ongelma. Samainen tulkki harmitteli, ettei osannut käyttää hyödyksi kunnallisen tulkikeskuksen tarjoamaa työnohjausta ja olevansa pian mielenterveyspalvelujen tarpeessa kuten tulkkaamansa asiakkaat. Zahralle oli myös tarjottu mahdollisuutta päästä purkamaan tunteja tulkkauksen jälkeen, kun hän oli tulkannut asiakkaalle, joka oli kidutuksen uhri. Tulkkipalvelun työntekijä oli soittanut hänelle tulkkauksen jälkeen ja tarjonnut keskusteluapua, mikäli tulkille tulisi tarve puhua asiasta yleisellä tasolla. Työntekijä oli itsekin tulkannut samankaltaisia asioita ja tiesi, kuinka rankkoja näiden käsittely voi tulkillekin olla, eikä niitä pitäisi päästää patoutumaan. Minä-muodossa tulkkaaminen raskaista aiheista kuten kiduttaminen tai

raiskaus, on tutkitusti stressaavaa, jota lisää myös tulkin samaistuminen tulkattavaan heidän kuuluessa esimerkiksi samaan vähemmistöön (esim. Wiegand 2000). Kaikilla työnantajilla ei työnohjausta kuitenkaan ole ja yksi haastatteleistani tulkeista kertoo käyneensä omalla kustannuksella psykologilla terapiassa, jotta oli päässyt yli tulkkamastaan asiasta; kyseessä oli ollut lapsen kuolema, joka oli järkyttänyt tulkkiä. Aina apua ei kuitenkaan välttämättä osaa tai uskalla pyytää:

SUHUR: Se oli aluks tosi hankalaa. Mä muistan ku.. Mä olin ekas oikeudenkäynnin, mis tehtiin käännytyspäätös, ja se ihminen oli saanut kovan raivokohtauksen siinä, niin se oli mulle tosi iso shokki. Koska mä en oo ollu koskaan niin lähe.. niin lähellä tollasta tilanetta. Et siin kesti jopa pari päivää kun mä toivuin siitä, et jouduin ite mietiskelee ja pohtii asioita. Mut sen jälkeen, on ollu hiukan helpompaa, kun osaa sulkee sen oman elämän siitä työelämästä, ja pitää sen vaan työnä ja miettii, et sä autat ihmistä parhaiten tekemällä hyvin sitä sun tulkkausta ja olemalla tosi hyvä tulkki. Et sä et voi periaattees mitään muuta tehdä, sä et voi tehdä mitään muuta sen ihmiset puolesta. Mutta kyllä se, että jättää ne asiat sinne ni helpottaa kyl tosi paljon, et ei sit mietiskele niitä. Ja sit mä oon huomannu kans, et jos on oma elämä täynnä kaikkee, on koulua, ja mä käyn koraanikoulua viikonloppusin, ja mä yritän käydä zumbatunneilla ja harrastaa liikuntaa, käydä salilla ja näin, ni on ihan tarpeeks ängetty, ni ei ehi miettii muitten murheita (naurahdus).

Tulkki oli miettinyt näitä asioita itsekseen, mutta näin jälkeenpäin ajateltuna hänen olisi ollut parempi kääntyä asiassa työnantajan puoleen. Hän oli tapauksen sattuessa ollut uudehko tulkki yrityksessä ja pelännyt näyttävänsä heikolta, eikä siksi uskaltanut pyytää heiltä apua tilanteen purkamiseen jälkikäteen. Nyt hän kuitenkin kokee itsensä varmemmaksi tulkkina ja suhteen firmaan kehittyneen niin, että jos vastaava tilanne tapahtuisi nyt, hän uskaltaisi pyytää apua työnantajaltaan ja heiltä varmasti löytyisi aikaa hänelle. Luottamuksen syntyä on edesauttanut myös se, että on tullut tutuksi nuoren maahanmuuttajan kanssa, kenen kanssa hän yleensä asioi toimeksiantoihin liittyen ja toimistolla käydessään.

Tulkkipalvelun työntekijänä olisin odottanut naisten puhuvan enemmänkin eri työnantajien eroista, joista olen työyhteisissäni aiemmin kuullut puhuttavan, mutta ehkä nimenomaan oma työni esti heitä siihen sen enempää kajoamasta. Tulkkivälityspalveluita ja niiden merkitystä tulkkialan kehitykseen ei ole tutkittu laajemmin, vaikka niillä on iso rooli toimeksiantojen välittäjänä

viranomaisten ja tulkkien välillä ja niillä on siten valtaa suhteessa näihin²⁵. Esimerkiksi tulkkipalvelujen kilpailuttaminen ei välttämättä ole ongelmatonta, sillä se saattaa kannustaa antamaan toimeksiantoja välittäjän kannalta edullisimmalle eikä pätevimmälle tulkille, millä saattaa olla suurtakin merkitystä myös pidemmällä tähtäimellä (Määttä 2011: 10 [online]).

5.2. Työ ja perhe

Kosovon albaaninaisia Suomessa tutkinut Minna Säävälä (2008: 76) kritisoi suomalaista maahanmuuttokeskustelua siitä, että naisen rooli perheessä ja suvussa ja toisaalta naisen rooli työelämässä ja yhteiskunnassa asetetaan yleensä automaattisesti vastakkain. Näin naiset jaetaan perhesidonnaisiin, ”alistettuihin” naisiin ja ”vapaisiin” perhevelvoitteista itsenäisiin naisiin, jolloin perhe ja suku nähdään ongelmien lähteenä. Kuitenkin monelle maahanmuuttajanaiselle perhe ja suku voivat olla keskeisiä omanarvontunteen lähteitä sekä voimavara selvitä uudessa ympäristössä. (Säävälä 2008:76.) Myös haastattelemilleni naisille perheen merkitys on suuri ja he arvostavat monilapsisia perheitä albaaninaisten tavoin, eivätkä työ ja perhe sulje toisiaan pois, vaan molemmilla on merkitystä heille eri tavoin. Perheellä on oma vaikutuksensa naisten työntekoon ja työnteolla puolestaan on vaikutusta perheiden hyvinvointiin, ja yksinhuoltajilla näiden keskinäinen vuorovaikutus saattaa vieläpä korostua. Tulkin työn epäsäännöllisyyden voikin nähdä myös naisille mielekkäänä mahdollisuutena yhdistää perhe ja työ.

Tulkin työn joustavuus on kaikille naisille erittäin tärkeää ja on selvästi ensin vaikuttanut monen valintaan toimia tulkkina sekä myöhemmin työnantajien valintaan. Molemmat päätoimisina tulkkeina toimivat naiset olivat aiemmin työskennelleet kiinteällä kuukausipalkalla, mutta halu päättää omasta aikataulusta ja perhesyyt olivat saaneet heidätkin siirtymään omien sanojensa mukaan freelancereiksi. Ubahin mukaan tämä ei ole edes näkynyt suuremmin palkassa. Tulkin työn luonteesta ja tulkkien tarpeesta johtuen naisilla on ollut freelancereina mahdollista pitää pitkiäkin taukoja töistä esimerkiksi lasten takia ja palata taas takaisin tulkin työhön. Toisin kuin esimerkiksi Merja Tiilikaisen (2008) menestyneitä maahanmuuttajanaisia käsittelevässä tutkimuksessa, jossa

²⁵ Kristiina Abdallah on tarkastellut tutkimuksessaan *Translators in Production Network – Reflections on Agency, Quality and Ethics* (2012 [online]) kääntäjän näkökulmasta käännösten tuotantoverkoston rakennetta sekä kääntäjien toimijuutta niissä. Käännösosalalla on Suomessa viimeisen viidentoista vuoden aikana tapahtunut suuri rakennemuutos ja kääntäjät toimii usein alihankkijana useista toimijoista koostuvissa monikansallisissa tuotantoverkostoissa, jotka näyttävät etenkin vastavalmistuneille haasteellisina työympäristöinä. Kääntäminen ja tulkkaukset eroavat suuresti sekä toimintana että työympäristöltään toisistaan, vaikka molemmat ovatkin kielipalveluita, eikä Abdallahin tuloksia voi siten yleistää koskemaan tulkkauksalaa. Etätulkkauksen yleistymisen myötä tulkkaukset eivät kuitenkaan ole enää samalla tavalla sidottu paikkaan kuin aiemmin ja kysymykset toimijuudesta, laadusta ja etiikasta ovat myös tulkkauksalalle olennaisia.

vakituinen työpaikka koettiin erityisen tärkeäksi ja merkiksi menestymisestä, näille naisille vakituisella työpaikalla ei ollut vastaavaa arvoa eivätkä he samalla tavalla kaivanneet myöskään sen tuomaa turvaa.

Useat sivutyönään tulkkausta tekevät ovat aloittaneet tulkin työt jo opiskeluaikoinaan. Tulkin töiden määrää on ollut helppo säädellä elämäntilanteen mukaan, sillä sitä pystyy tekemään vain harvakseltaan, jos niin haluaa. Esimerkiksi yksi tulkeista kertoo tehneensä välillä muita töitä opiskelunsa ohessa, mutta äitiysloman aikana aloittaneensa taas tekemään tulkin töitä, tosin tällä kertaa vain puhelintulkkauksena, joita on helppo tehdä kotoa käsin. Tällainen kotiansiotyö onnistui myös siksi, että miehellä on tauko opiskeluissa, joten tulkin ei tarvitse huolehtia koko ajan vauvasta (vrt. Joronen 2007: 286). Kaikilla tämä ei välttämättä onnistuisi, sillä vaikka somalinaisten on todettu osallistuvan työelämään entistä enemmän ja kantavan enemmän taloudellista vastuuta perheessä, he huolehtivat yhä edelleen kodista perheineen (Kusow 2007: 38; Tiilikainen 2003: 174.) Tulkkaustoimeksiantojen pikaisuus sekä lyhyt kesto voivat tehdä tulkin ja hänen perheensä arjesta hankalasti ennakoitavaa sekä aikataulullisesti että taloudellisesti. Esimerkiksi Ayan sanoo, ettei ole koskaan ajatellut siirtyvänsä päätoimiseksi tulkiksi, koska tulkin toimeentulo olisi niin epävarmaa. Kukaan tulkeista ei kuitenkaan mainitse, että esimerkiksi puhelintulkkauksia olisi hankala tehdä kotona lasten vuoksi. Lapset rajoittivat jonkin verran yksinhuoltajaäitien toimeksiantojen vastaanottoa, sillä he joutuivat kieltäytymään kaukana kotoa olevista työkeikoista ja tietysti myös muuten miettimään tarkemmin aikataulujaan. Näiden naisten kohdalla se ei kuitenkaan ollut estänyt heitä osallistumaan työelämään (vrt. Joronen 2007: 304).

Tulkin työ voi olla raskasta psyykkisesti ja fyysisesti, ja esimerkiksi Ayan kertoo yrittävänsä pitää huolta siitä, ettei töitä tulisi tehtyä liikaa, jotta perheellekin jäisi vielä aikaa ja energiaa. Hän on samalla huolissaan tutustaan, joka aloitti tulkin työt vaikka tällä on pieniä lapsia, sillä hän pelkää naisen stressaavan työssään ja hänen perheensä kärsivän tästä (ks. Wadensjö 1998: 54). Naiset itse kertovat oppineensa melko nopeasti jättämään asiat taaksensa, kun paikalta lähtevät, eivätkä jää niitä murehtimaan (harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta). Imanin mielestä yksi tulkin työn parhaita puolia on nimenomaan se, että saa auttaa ihmisiä, mutta ”*ne ongelmat ei kuulu sulle*” eli tulkin ei tarvitse varsinaisesti ottaa kantaa asiakkaiden ongelmiin eikä siten myöskään kantaa vastuuta tehdyistä päätöksistä. Monet tulkit sanovat myös tulkkauksia olevan niin paljon ja usein, ettei niitä ehdi paljoa edes miettimään. Ayan kertoo unohtavansa tulkkauksessa käsitellyt asiat kymmenessä minuutissa, mutta toiseen työhönsä liittyvät asiat saattavat pyöriä ajatuksissa, vaikka hänellä olisi useampi päivä vapaata töistä. Hän ei itse osannut sanoa, mistä tämä johtuu, mutta sen

voisi ajatella liittyvän nimenomaan vastuun ymmärtämiseen: kun ymmärtää tulkin vastuun rajoittuvan tulkkaukseen eli viestin välittämiseen, ei tarvitse ottaa kantaakseen vastuuta sen jälkeisistä tapahtumista.

5.3. Arki ja kiire

FARDOWSA: Siis.. sehän saattaa olla monella tavalla erilainen joka viikko, joka päivä. Jos mulla on esimerkiksi vapaapäivä, et mulla ei oo muuta työtä siinä, ja on sitten tulkkauksia, ja sekin riippuu, että miten niit tulkkauksia tulee. Se on hyvä, et ne ois niinku keskittynyt – ne ajat olis siin lähekkäin, ettei tulis mitään pitkiä taukoja, et joutuu siihen sit suunnittelemaan jotain muuta, et.. se on aika pitkälti.. Sen päivän tekee onnistuneeks se, et miten hyvin on etukäteen miettinyt ja suunnitellut, et jos on monta tulkkauksia – voi olla puhelintulkkauksia ja jotkin voi sit olla paikanpäällä, sit miettii, et missä mä teen sen puhelintulkkauksen, et mä kerkisin sit siihen paikanpäällä olevaan tulkkaukseen. Voi olla, et on vaan – niinku tänään – pari tuntii puhelintulkkauksia ja noin, mut sitten sopivasti sattunut, et ne on siten sopivasti peräkkäin. Et sit pystyy suunnittelemaan ihan vapaat tai jotain muuta toimintaa.

Etenkin freelancertulkeilla on suuri vastuu päiviensä aikataulutuksesta, miten saada tulkkaukset sopimaan keskenään sekä mahdollisten muiden töiden ja opiskelujen kanssa. Tulkkien aikaa vie myös matkareittien suunnittelu, sillä haastatteleman tulkit liikkuvat lähes yksinomaan julkisilla kulkuvälineillä, joka tuo etenkin talvella oman lisähaasteensa. Muutamalla tulkillä on ollut mahdollisuus auton käyttöön, mutta sen käytön ei nähdä välttämättä helpottavan liikkumista – ei etenkään kaupunkien keskustassa, jossa parkkipaikan etsintä vain veisi ylimääräistä aikaa. Ayan kertoo jopa nauttivansa linja-automatkoista: silloin hän saa olla hetken ihan vain omissa oloissa ja seurata muita ihmisiä. Tulkkien täytyy myös olla tarkkana toimeksiantojen kirjaamisen ja laskutuksen kautta, varsinkin jos he tekevät töitä useammalle työnantajalle. Yksi tulkeista mainitsee työnantajansa käyttämän internet-järjestelmän helpottavan hänen arkeaan, sillä sen kautta hänen on helpompi seurata tarjottuja toimeksiantoja sekä laskuttaa niitä.

Pyysin tulkeilta esimerkinomaisesti kirjaamaan yhden vapaavalintaisen viikon tulkkaukset²⁶ ja odotetusti tulkkien viikot näyttivät hyvin erilaisilta: tulkkauksia oli merkitty 5,5h-20h/vko, toisilla

²⁶ Pyysin tulkkeja kirjaamaan vapaavalintaisen viikon tulkkaukset paperille siten, että niistä käy ilmi ajankohta, kesto (puolen tunnin tarkkuudella), tapa (puhelin-, video- vai läsnäolotulkkauks) sekä toimiala (esim. poliisi). Viisi tulkeista palautti viikkoraportin, tosin osassa tiedot olivat puutteellisia. Raportteja ei ollut alun perinkään tarkoitus vertailla

enemmän puhelin- ja toisilla enemmän läsnäolotulkkauksia, kuten haastatteluistakin kävi ilmi. Tulkkaukset olivat harvemmin jakautuneet tasaisesti koko viikolle, tai edes päivälle, ja välissä oli monella tyhjiä päiviä. Näissä kalentereissa konkretisoitui muutama ero läsnäolotulkkauksen ja puhelintulkkauksen välillä: puhelintulkkaukset näyttivät kestävän pääasiassa puolesta tunnista tuntiin, läsnäolot vähintään tunnin ja puhelintulkkauksia saattoi olla useampia peräkkäin, läsnäolotulkkauksen välissä oli taukoja. Toimialoissa ei näkynyt yksiselitteistä jakoa tulkkaustavassa, vaan esimerkiksi yhdellä tulkilla oli saman päivän aikana merkitty sekä puhelinettä läsnäolotulkkauksia poliisille. Kaikista tulkkauksista suurin osa on merkitty tunnin pituisiksi. Lisäksi kalentereihin oli merkitty ainoastaan yksi videotulkkauks (kesto 5,5h, toimialaa ei mainittu). Koska en pyytänyt tulkkeja merkitsemään kalentereihin muita menojaan (esim. opiskelu tai muut työt), on vaikea sanoa olivatko esimerkiksi tyhjiksi merkityt päivät tulosta tulkkien omasta toiveesta vai töiden puutteesta.

Yksi tulkeista oli lisäksi merkinnyt listaan perutut tilaukset (kaksi läsnäolotulkkauksia), joka herätti ajattelemaan tulkin työn palkkaehtoja. Merkinnoista ei myöskään käynyt ilmi milloin tilaukset oli peruttu: oliko tulkki saanut näistä ilmoituksen mahdollisesti viikkoa vai tunteja aikaisemmin, ja mitä vaikutuksia tällä oli palkkaan²⁷. Haastatteluissa en ottanut raha-asioita järjestelmällisesti puheeksi – jokaisessa haastattelussa aihepiiriä tosin ainakin sivuttiin jossain vaiheessa – joka näin jälkikäteen näyttää valitettavana puutteena. Muutama tulkeista kommentoi työstä saatavaa palkkaa kuitenkin suoraan: Khadra oli alun perin pitänyt tuntipalkkaa hyvänä ja yhtenä syynä hänen päättämistään tulkiksi (ks. myös luku 4.3.), Imanin mielestä taas tulkin työn raskaus ei näy palkassa, joka on turhan alhainen. Näkemyseron voi tulkita johtuvan työsuhteen laadusta: sivutyönään tulkkausta tekevälle Khadralle tuntipalkka näyttää suurempana kuin päätyönään tulkkausta tekevälle Imanille, joka on siten riippuvaisempi tarjotuista toimeksiannoista eikä voi siten ottaa samalla tavalla vain helpoksi tai mielekkäiksi kokemiaan tulkkauksia. Khadrakin tosin myöhemmin mainitsee, että hän ei aloittaessaan tiennyt, kuinka raskasta työ on, samoin kuin Suhur. Kansainvälisissä tutkimuksissa (esim. Roberts 1997: 19; Dubschlaff & Martinsen 2003: 172) on aiemmin mainittu huonon palkkauksen olevan yksi keskeinen syy siihen, miksi asioimistulkin

toisiinsa, vaan ne toimivat tutkimuksessa vain ja ainoastaan esimerkkeinä millaisia tulkkien viikot *voivat* olla. (Tällä halusin myös välttää kuvailemasta tulkkien aikataulua vain omien oletusteni pohjalta, jotka pohjautuvat työhöni yksittäisen yrityksen tulkkikoordinaattorina.)

²⁷ Keskustelin vain yhden tulkin kanssa toimeksiantojen peruutusehdoista ja hän kertoi saavansa palkkion vain saman päivän aikana perutuista tilauksista, ei aiemmin peruutetuista. Esimerkiksi kunnallisen Helsingin seudun asioimistulkki keskuksen [online] peruutusehdot asiakkaille olivat hieman tiukemmat: ” *Tulkkaus laskutetaan tilaaja-asiakkaalta tilatun ajan mukaisesti, jos peruutus tehdään edellisenä arkipäivänä klo 12.00 jälkeen tai tätä myöhemmin, tulkkauspaikalla, tai jos esim. asiakas ei saavu sovittuna aikana tapaamiseen.* ” Yksityisellä Tulkki- ja käännöspalvelu Professionalilla [online] tulkkaus tuli perua edellisenä päivänä viimeistään klo 16 mennessä, jottei laskua lähetettäisi. Tulkkien aikataulut voivat vaihtua siis nopeaan, millä on myös taloudellista merkitystä tulkeille.

ammatti ei houkuttele työntekijöitä. Oman tutkimukseni valossa Suomessa²⁸ asiat ovat ainakin siinä mielessä toisin, ainakin toistaiseksi, kun tulkeille näyttäisi yleisesti olevan tarvetta enemmän kuin heitä on. Khadrinkin tuntipalkkaa oli tosin jo laskettu, kun tulkkeja oli rekrytoitu yritykseen lisää eikä hänen työpanoksellaan ollut enää niin suurta merkitystä yritykselle. Eikä hyväkään tuntipalkka riitä, jos töitä ei ole tarpeeksi tarjolla tai niitä on kovin epäsäännöllisesti.

Tulkit kokivat tulkkaukset miellyttäväiksi tai rasittaviksi eri perustein kuten esimerkiksi aihepiirin, tulkkauspaikan fyysisen sijainnin, tulkkauksen keston tai tulkkaustavan mukaan, ja joillakin tämä vaikutti myös toimeksiantojen valikointiin. Esimerkiksi Khadran mielestä ”oman alan” tulkkaukset ovat mielekkäämpiä, koska sanasto ja toimintatavat ovat tuttuja, kun taas Fardowsan mielestä on mukavaa, kun on muun alan tulkkauksia, niin pääsee välillä irrottautumaan omista töistä. Ubahia taas väsyttää kulkea paikasta toiseen tulkkaamassa ja siksi hän tykkää Maahanmuuttoviraston koko päivän tulkkauksissa; vaikka näissä turvapaikkapuhutteluissa pitää puhua koko päivä, niin asiat ovat tulkille tuttuja, joten ne eivät vie niin paljon energiaa. Khadran mielestä samaiset Maahanmuuttoviraston haastattelut ovat taas raskaita, sillä asiakkaat puhuvat niissä rankoista kokemuksistaan eikä hän ole ihan varma, jaksako hän henkisesti kuunnella näiden kertomuksia. Myös ”lakijutut” ovat hänestä hankalia puuttuvan sanaston vuoksi, joten hän on siirtynyt ottamaan vähemmän intensiivisiä toimeksiantoja, jotka ovat hänelle itselleen helpompia tulkata sekä aihepiiriltään että sanastoltaan. Iman kertoo pyrkivänsä järjestämään niin, ettei vaativia (eli esimerkiksi pitkiä poliisi- tai rasittavia sosiaalialan) tulkkauksia olisi useampana päivänä peräkkäin, jotta jaksaisi työssään paremmin. Freelancerin tulot ovat riippuvaisia toimeksiannoista, joten tarjotuista töistä voi olla joskus hankala kieltäytyä.

SUHUR: (...) Kylhän välillä tulkkausfirmat yrittää liikaakin tyrkyttää niitä töitä, että täytyy ite olla tosi kova siinä, et jos on joku luento, minkä tietää olevan tosi tärkeä, niin osaa sanoa ”ei” sille tarjoukselle, vaikka se olis miten houkuttava ja.. Et siin pitää ite se raja, et kans se, jos on jonkin kaveriporukan kans sovittu joku juttu, ja sit tulee joku tulkkaus päälle - varsinkin joku kiireellinen tulkkaus, ja ottaa sen - ni kylhän se pitää hyvittää niille kavereillekin, ettei sitä kaikkee.. Ei koko elämää kuitenkaan voi antaa tulkkaukselle.

Tulkit sanovat harvemmin varsinaisesti valmistautuvansa tulkkauksiin, ellei matkareittien selvittämistä ja asiallista pukeutumista otettu huomioon. Poikkeuksena ovat oikeustulkkaukset,

²⁸ Oikeustulkkausta Suomessa tutkineen Tuija Kinnusen (2010: 131, 142 [online]) mukaan oikeustulkkaukset eivät houkuttele ammattilaisia alhaisten palkkioiden vuoksi, mutta ymmärrän hänen viittaavan tässä yhteydessä pikemminkin yliopistossa kielitutkinnon suorittaneisiin (konferenssi)tulkkeihin kuin asioimistulkkeihin.

joihin tulkit kertovat lukevansa saamansa ennakkomateriaalin kuten haastehakemuksen etukäteen. Mikäli viimeisimmästä tulkkauksesta on kulunut aikaa tai kyseessä on jokin poikkeuksellinen tulkkaus, saatetaan sanastoa miettiä myös etukäteen. Tulkit kertovat valmistautuneensa tulkkauksiin uransa alkuvaiheessa tutustumalla aiheeseen tai hankkimalla sanastoa etukäteen esimerkiksi kollegoiltaan tai englanti-somali-sanakirjasta (kunnon suomi-somali-sanakirjaa ei ole vielä toistaiseksi olemassa), mutta työn tultua tutummaksi monille riittää pelkkä tieto tulkkauspaikasta tai viranomaisesta ”henkiseen valmistautumiseen”, jotta tietää mitä suurin piirtein odottaa. Kielitaidon kehittyessä ja sanavaraston laajetessa jännittäminenkin vähenee.

Suhur kertoo, että saa yleensä hyvin vähän mitään tietoa tulevasta tulkkauksesta, lähinnä tiedot viranomaisesta, joskus tulkattavan nimen. Hän ei kuitenkaan välttämättä kaipaa lisätietoa aiheesta, sillä hän kokisi sen velvoittavaksi ja stressaavaksi, jos ei ehtisikään aina perehtyä asiaan etukäteen, sekä mahdollisesti turhaksi, sillä etukäteen aiheeseen tutustuminen ei välttämättä edistäisi itse tulkkausta lainkaan. Myös Zahra pitää liiallisia ennakkotietoja tulkkauksesta jopa haitallisena; näiden tulkkien mielestä on yleensä helpompaa mennä tulkkaukseen ja keskittyä siihen, kun ei ennakkoon miettinyt mitä tuleman pitää. Tulkeille suunnatuissa ohjeissa – kuten *Asioimistulkkauksen ammattisäännöstössä* (Liite) ja *Tulkkkaus turvapaikkamenettelyssä* (Pakolaisneuvonta 2009: 11) – tulkkaukseen valmistautumisen merkitystä onnistuneelle tulkkaukselle on painotettu. Myös Toivosen (2009: 51–54) haastattelemat tulkeista moni olisi halunnut ennakkoon enemmän tietoa tulkkauksen aiheesta valmistautumista varten. Tosin heistäkin osa epäili olisivatko kuitenkin kiireisen aikataulun vuoksi ehtineet valmistautua sen paremmin vaikka tietoa olisi ollut tarjolla. Aina tulkeilla ei tosiaan ole aikaakaan valmistautua, koska kaikkia tulkkaustarpeita eivät viranomaisetkaan pysty ennakoimaan. Esimerkiksi sairaaloissa ja poliisissa on päivittäin tilanteita, joissa tulkkia tarvitaan heti. Toisaalta joskus kiire syntyy myös siitä, että tulkki on unohdettu tilata tai huomattu vasta asiakkaan tullessa paikalle, ettei hänen kielitaitonsa riitäkään asian käsittelyyn.

Kiireellisissä tilanteissa ei aina tiedetä, mitä tulkkaus tarkalleen tulee pitämään sisällään, ei edes välttämättä tiedetä ketä tulkataan eivätkä tulkkauolosuhteet ole aina optimaaliset – tosin harvassa tulkkauksessa yleensäkään on. Kiireellisissä tulkkauksissa tulkin vastuu korostuu: onko hänellä edellytykset tehdä tulkkaus onnistuneesti siihen valmistautumatta, pääseekö hän ajoissa paikalle vai pystyykö hän etätulkaamaan sellaisesta häiriöttömästä paikasta, missä vaitiolovelvollisuus ei vaarannu (Liite, kohdat 4 ja 7). Tulkkipalveluiden tulisi myös huolehtia parhaansa mukaan siitä, että tulkki tietää vastuunsa ja toimii sen mukaisesti: jos tulkki ei tiedä toimivansa väärin, hän ei voi

myöskään korjata toimintatapojaan (ks. myös luku 3.3.). Etätulkkausten määrä suhteessa läsnäolotulkkauksiin on kasvanut jo pitkään, ja sitä käytetään lähes kaikilla aloilla lakineuvonnasta mielenterveystulkkauksiin. Viranomaiset odottavat etätulkkauksilta säästöjä ja tulkkien parempaa saatavuutta, ja etenkin alueilla, joissa tulkkeja on vähän, etätulkkkaus saattaa olla ainoa vaihtoehto. Suurin osa etätulkkauksista tapahtuu puhelimen välityksellä, vaikka videotulkkausten yleistymistä on odotettu jo vuosia. (Hietanen 2001: 289; Valtiovarainministeriö 2009 [online]). Tulkkien suhtautuminen eri tulkkausmuotoihin vaihtelee, ja kaikki eivät ole tulkanneet videolaitteiden välityksellä lainkaan tai vain kerran pari. Puhelintulkkauksista pidetään niiden käytännöllisyyden takia: niitä pystyy tekemään useamman peräkkäin kotisohvalta nousematta ja aikaakin säästyy, kun ei tarvitse siirtyä paikasta toiseen. Toisaalta asiakkaan näkeminen, tämän ruumiinkielen ”lukeminen” helpottaa tulkkaamista, sillä naisten mukaan somalit puhuvat koko ruumiillaan. Fardowsan ja Zahran mielestä se päästää myös tulkin helpommalla, kun ei tarvitse kohdata asiakasta kasvokkain ja pystyy keskittymään vain tulkkaamiseen, eikä tarvitse miettiä toisen tai omaa ruumiinkieltään. Ilman näköyhteyttä asiakkaan puheesta tuntuu naisten mielestä kuitenkin jäävän jotain pois. Puhelintulkkkaus on myös alttiimpi teknisille häiriöille, jolloin se koetaan joskus myös tulkkien puolelta rasittavana ja turhauttavana.

5.4. Tulkin rooli

Kielitaidon lisäksi tulkin tärkeimpiin ammatillisiin työkaluihin kuuluu haastattelemieni tulkkien mielestä tulkin rooli, joka mahdollistaa tulkkina toimimisen erilaisissa tilanteissa. Tulkin ammattiroolista on monenlaisia käsityksiä sekä tutkijoiden, tulkkien, viranomaisten että asiakkaidenkin keskuudessa riippuen näiden näkemyksistä tulkin tehtävästä, joka saattaa aiheuttaa väärinymmärryksiä niin tulkkaustilanteessa kuin joskus sen ulkopuolellakin (esim. Angelelli 2004; Forsander 1997; Wadensjö 1998). Myös naiset itse käsittävät roolinsa eri tavoin, ja jotkut heistä taistelevat myös ahtaaksi kokemaansa roolia vastaan. *Asioimistulkki* ammattisäännöstöä (Liite) selittävässä ohjeissa mukaan tulkin tehtäviin ei kuulu asiointi tai avustaminen vaan hänellä on viestintätilanteessa oma ammattirooli, joka on puhtaasti viestinnällinen. Khadra kertoo kuitenkin haluavansa tehdä enemmän kuin ”normaali tulkki tekisi” eli hän varmistaa aina asiakkaalta lopuksi kysymällä, oliko vielä jotain muuta, onko kaikki asiat varmasti käyty läpi ja onko tämä ymmärtänyt kaiken. Hän sanoo kertovansa aina myös viranomaiselle, mitä on kysymässä ja kertoo myös tarvittaessa vaikka keskeyttävänsä lääkärin, jos hän epäilee, ettei asiakas ymmärrä. Hän tekee tämän silläkin uhalla, että lääkäri suuttuisi. Khadra kertookin ajattelevansa tulkkaavansa ensisijaisesti

asiakkaalle, ei niinkään viranomaiselle, ja hänen toimintansa on hyvin lähellä avustamista (ks. myös Roberts 1997: 11–13). Toinen vanhemmista, päätoimisista tulkeista kertoo myös auttavansa ja neuvovansa asiakkaitaan tulkkauksen jälkeen erilaisissa pienissä käytännön asioissa, se on hänestä ainoastaan inhimillistä (ks. myös Rudvin & Tomassini 2008). Hän kertoo myös antaneensa puhelinnumeronsa joillekin asiakkaistansa, mutta vain ja ainoastaan hätätapauksia varten. Hän on vannottanut heitä, ettei muuten saa soittaa, sillä hänellä ei ole aikaa höpötellä. Tästä ei ole hänen mukaansa tullut ongelmia, sillä nämä asiakkaat tietävät hänen olevan asiasta hyvin tarkka. Asiakkaiden auttamisen, vaikkakin tulkkaustilanteen ulkopuolella, voidaan katsoa rikkovan tulkkien eettisiä sääntöjä (Liite) ja tällainen toiminta on omiaan heikentämään viranomaisten luottamusta tulkkien puolueettomuuteen (esim. Forsander 1997: 53), vaikka se inhimillisesti ajateltuna olisikin ymmärrettävää. Samalla se voi vääristää asiakkaiden kuvaa tulkin tehtävästä yleensä. Tulkin rooli on kuitenkin ainoastaan yksi naisten tilannesidonnaisista rooleista ja vain osa heidän identiteettiään, ja se, missä tulkin rooli loppuu ja esiin pääsee taas naisen oma persoona, vaihtelee. Zahra kertoo esimerkiksi puhelintulkkauksen jälkeen toivottavansa asiakkaalle voimia Zahrana, ei enää tulkkina, vaikka tulkkauksesta saattaa olla kulunut vain sekunteja. Se, miten asiakkaat ymmärtävät tämän roolin vaihdoksen, voi olla täysin eri asia.

Erilaiset näkemykset tulkin roolista johtuvat erilaisista odotuksista tulkkia kohtaan, ja erilaisia odotuksia kohdistuu myös tulkin aktiivisuuteen itse tulkkaustilanteessa: nähdäänkö hänet yhtenä osallistujista vai pelkkänä kääntäjäautomaattina. Ammattisäännöstöä selittävissä ohjeissa (Liite) tulkkaukseen sisältyy myös kulttuuristen taustojen selvittäminen sanoman sitä vaatiessa, toisaalla taas kielletään oma-aloitteisesti selittämään asioita kummankaan osapuolen puolesta. Jos ohjeet, joita kaikkien asioimistulkkien odotetaan noudattavan ovat itsessään ristiriitaiset, ei ole ihme, että haastattelemieni tulkkien käsitykset ammattiroolistaan viestien välittäjänä ovat myös ristiriitaisia.

Suhur kertoo aikoinaan luulleensa, että tulkkaus onnistuu sanasta sanaan, mutta havainneensa hyvin nopeasti että eihän se niin mene: lauseenrakenne on somalissa ja suomessa eri, eikä kaikille sanoille ole toisessa kielessä vastinetta. Hänen mielestään on tärkeää pyrkiä tulkkamaan viestin sisältö niin, että se on mahdollisimman ymmärrettävä. Hän korostaa kulttuurin tuntemusta, koska ensin tulee ymmärtää lauseen sisältö ennen kuin sen voi tulkata edelleen. Ayaninkin mielestä tulkin tulee tuntea sekä oma että toisen tulkkamansa kielen edustama kulttuuri ollakseen hyvä tulkki. Kuitenkin juuri kulttuuristen asioiden välittämisessä ja selittämisessä tulkkien näkemykset roolistaan eroavat selkeästi toisistaan. Suhurin lisäksi myös Fardowsa kertoo jäävänsä mielellään puhumaan viranomaisten kanssa vaikkapa somalien raskauden aikaisista ruokailutottumuksista tulkkauksen

jälkeen, mutta Iman ilmoittaa ykskantaan, ettei ollut hänen työnsä tulkkina selvittää kulttuuriin tai uskontoon liittyviä asioita viranomaisille tulkkauksen aikana tai sen jälkeen, vaan se tehtävä kuuluu viranomaiselle. Kieli ja kulttuuri ovat kuitenkin hyvin läheisissä sidoksissa toisiinsa ja tulkatessaan yhdestä kielestä toiseen, tulkki tulee väistämättä tulkkaamaan myös kielen kantamia merkityksiä kulttuurista toiseen. Asioimistulkkaus (community interpretation) on esimerkiksi Ontariossa, Kanadassa korvattu termillä kulttuuritulkkaus (cultural interpretation), sillä tulkkien on ymmärretty toimivan välittäjinä paitsi kielellisissä myös kulttuurisissa kysymyksissä (Roberts 1997: 12). Zahran mielestä kulttuuritulkkauksesta pitäisi alalla puhua enemmän, koska sitä joka tapauksessa tapahtuu – käyttävät tulkit siitä kyseistä termiä tai eivät – ja tulkit ovat itsekin hämmennyksissä siitä, miten erilaisissa tilanteissa pitäisi toimia. Zahran mukaan viesti voi jäädä vajaaksi, jos sitä ei kulttuuritulkkaa, ja siksi tulkin pitäisi sitä tarvittaessa käyttää. Esimerkkinä hän kertoo tulkkauksesta, jossa hän tulkkasi terveydenhoitajan kysymyksen naisen kuukautisten loppumispäivästä, johon asiakkaan sanatarkka vastaus oli, että hän peseytyi niistä tietynä päivänä. Koska terveydenhoitaja ei tuntunut ihan ymmärtävän vastausta, tulkki pyysi saada kulttuuritulkata tämän, että kyse on rituaalipesusta kuukautisten päätyttyä mikä kuuluu uskontoon. Asiakas siis vastasi kysymykseen, mutta oman uskontonsa ja sen määrittelemän kielen kautta. Tulkkien yleinen toive kuitenkin on, että kysymykset kulttuurista, uskonnosta yms. esitettäisiin asiakkaan läsnä ollessa ja suoraan asiakkaalle, samoin kuin tarkentavat kysymykset, jolloin asiakkaan oma näkökulma pääsisi parhaiten esiin.

Tulkkausta ja etenkin tulkin roolia tutkineen Claudia V. Angelellin (2004: 20–22) mukaan tulkkaus on vuorovaikutuksellinen tilanne, jossa tulkin tulisi ottaa aktiivinen ja näkyvä rooli viestin merkityksen luomisessa. Kuten Zahran kertoma esimerkki näyttää, viestille ei ole olemassa vain yhtä merkitystä vaan kaikki osapuolet osallistuvat viestin merkityksen luomiseen esimerkiksi kysymällä, selventämällä, muotoilemalla uudestaan tai tiivistämällä. Tulkki ei siis ole vain mekaaninen kieleltä toiselle kääntävä kone vaan aktiivinen toimija, jolla on myös vastuuta vuorovaikutuksen onnistumisesta. (vrt. Hall 2003a: 88–90.) Zahra kertoi tehneensä tietoisesti rohkean päätöksen alkaa käyttämään kulttuuritulkkausta, sillä hänen työnsä on saada asiakas ja viranomainen ymmärtämään toisiaan. Halima tuntuu olevan epävarmempi omasta tulkin roolistaan ja hän kertoo antavansa yleensä keskustelun sujua omalla painollaan. Jos asianomaiset ovat kuitenkin puhuneet täysin toistensa ohi, niin hän on keskeyttänyt tulkkauksen ja ilmoittanut ettei asiakas ole tainnut ymmärtää asiaa, kyseessä on jonkinlainen väärinkäsitys. Näin lääkäri tms. on voinut selittää asian toisella tavalla. Halima ei kuitenkaan ole varma, onko hän toiminut oikein ja viittaa ammattisäännöstöön, jonka tiukka noudattaminen ei välttämättä edistä viestien perillemeno:

”Kun tulkin homma on just vaan välittää se juttu eikä saada ymmärtämään sitä toista, siinä se on hankalaa.” Molemmat tulkit kertovat viranomaisten olleen tyytyväisiä heidän tarjotessa apuaan, kukaan ei ollut heitä koskaan moittinut tilanteeseen puuttumisesta.

Tulkin roolin aktiivisuus rajoittuu viestin merkityksen luontiin, eikä hänen tulisi ottaa itse viestin sisältöön minkäänlaista kantaa. Vaikka tulkki tietäisi viestin valheelliseksi, hänen tulee siitä huolimatta välittää se sellaisenaan. Zahra kertoi tilanteesta, jossa hän oli ymmärtänyt asiakkaan käyttävän hyväntahtoista viranomaista hyväkseen valehtelemalla, mutta hän ei tulkkina voinut puuttua tähän. Asiakas tiesi, että tulkki oli huomannut tämän valehtelevan, mutta hän tiesi myös, ettei tulkki voinut kertoa tätä asiakkaalle roolistaan johtuen. Ei edes tulkkauksen päätyttyä, kun viranomaisen oli ollut edelleen huolissaan ja kysynyt tulkin mielipidettä asiakkaan käytöksestä, tulkki voinut kertoa asiakkaan huijaavan. Tulkki oli tuntenut itsensä hyväksikäytetyksi ja oli ajatellut kieltäytyvänsä kyseisen asiakkaan tulkkauksesta, jos tilauksia vielä tulisi. Moraalisesti tai muuten hankalassa tilanteessa tulkille ei jää muuta vaihtoehtoa kuin kieltäytyä toimeksiannosta tai keskeyttää tulkkauksia, jos hän epäilee, ettei kykene toimimaan tilanteessa neutraalisti (Wadensjö 1998: 194). Iman kertoo tulkkauksesta, jossa taas lääkäri oli käyttäytynyt niin epäasiallisesti asiakasta kohtaan, että hän oli keskeyttänyt tulkkauksen ja lähtenyt pois. Hän oli ensin pyytänyt asiakkaalta tätä anteeksi ja sanonut, että asiakas voisi jäädä, mutta hän ei yksinkertaisesti voinut toimia tulkkina tässä tilanteessa, sillä lääkäri loukkasi myös häntä ja kaikkia somaleja. (Vrt. Mullamaa 2006: 158–160.) Viranomaisen oli tehnyt valituksen asiasta, mutta tulkki oli saanut tulkkipalvelusta ymmärrystä osakseen; millaista tahansa käytöstä ei tulkinkaan tarvitse työssään sietää.

Tulkit kuitenkin pyrkivät neutraaliuteen tulkkauksitilanteissa, sillä se on edellytys viranomaisen luottamukselle ja tulkkauksen onnistumiselle. Se voi olla erityisen vaikeaa tilanteessa, jossa tulkki huomaa asianomaisten keskinäisen ymmärryksen puuttuvan ja tilanteen vain kärjistyvä ilman, että voisivat tehdä asialle mitään. Institutionaalisessa kohtaamisessa asiantuntijana toimivalla viranomaisella omaavan valtaa määrittää mistä puhutaan, jolloin asiakkaan valta rajoittuu lähinnä kysymyksiin vastaamiseen tai välttämiseen. He eivät välttämättä edes hae yhteistä ymmärrystä, ja mikäli hakevat, erityisesti etniseltä ja kulttuuriselta taustalta eroavat ihmisten tapa arvottaa eri asiat tärkeäksi saattaa muodostua suureksi ongelmaksi. Myös väärinymmärryksiä tulemisen pelko saattaa ruokkia väärinymmärryksiä. (Wadensjö 1998: 231–234.) Kouluavustajanakin toiminut nainen kertoo, kuinka hänen on tulkkina usein tehnyt mieli hypätä pois tulkin roolista saadakseen asiat selvitettyä, mutta tulkkina hän ei yksinkertaisesti ole voinut puuttua keskustelun kulkuun, hän

on voinut vain tulkata. Hän on esimerkiksi ollut läsnä vanhempaintapaamisissa, joissa vasta maahan muuttaneet vanhemmat ovat osoittaneet pelkoa erityisopetusta kohtaan, ja ovat saattaneet yksinkertaisesti kävellä ovesta ulos, jos opettaja on ehdottanut lapsen siirtämistä pienempään ryhmään. Tulkin mukaan tilannetta on saattanut hankaloittaa entisestään myös lapsettoman opettajan heikko auktoriteetti, sillä monien somalivanhempien mielestä äiti tietää parhaiten, mikä on lapselle parasta. Kouluavustajana kyseisellä naisella on ollut mahdollisuus puuttua tilanteeseen ja toimia sovittelijana: puhua äidille äitinä ja vedota siten lapsen parhaaseen. Esimerkiksi kielitaidottomilla vanhemmilla on hänen mukaansa usein turhan positiivinen kuva oman lapsena suomen kielen taidosta, jolloin hän on voinut kertoa omien lapsien koulunkäynnistä, tukitoimista jne. Tulkin ahtaassa roolissa hän ei kuitenkaan voi hyödyntää äidin tai maahanmuuttajan asemaa tai kokemusta, hän voi vain tulkata ja seurata sivusta vanhempien ja opettajan riitelyä. (ks. myös Wadensjö 1998: 191–192.)

Tulkin rooli voi joskus myös laajentaa naisten toimijuutta ja venyttää totuttuja rajoja. Ayan kertoo, kuinka hän oli tulkannut nuorelle miehelle miten kondomia käytetään, vaikka somalikulttuurissa nainen ei voi normaalisti tällaista tehdä, sitä pidettäisiin hävettävänä (ks. myös Niemelä 2006: 176; Tiilikainen 2003: 34). Hänen mielestä oli hyvä, että mies näki hänet tulkkina, eikä naisena, jolloin hänen ei tarvinnut miettiä mitä suustaan päästää. Hän oli selvästi myös tyytyväinen pystyessään tulkaamaan haasteelliseen tilanteen kunnialla. Tilanteet, tulkit ja asiakkaat ovat kuitenkin erilaisia. Toinen tulkki, joka on myös itse terveydenhoitoalan ammattilainen, kertoo toimineensa lääkärikäynnillä tulkkina peräpukamista kärsineelle miehelle, jonka silmät olivat laajentuneet järkytyksestä nähdessään tulkin olevan nainen. Nalous oli tarttunut tulkkiinkin. Hän olisi halunnut kertoa miehelle, että hän käsittelee vastaavia asioita myös ”omassa työssään”, mutta tulkin roolissa pysyminen esti sen. Molemmat tulkit näkivät tilanteessa itsensä asiakkaan kautta ja vastasivat tämän reaktioihin asiakkaita mukaillen. Mielenkiintoista on, että jälkimmäinen tulkki näyttäisi pitävän terveysalan ammattilaisen roolia voimakkaampana kuin tulkin roolia, jolloin se häivyttää sukupuolen ammattiroolin taustalle.

Tulkin rooli voi myös muuttua tilanteen ja osallistujien mukaan, sillä työskentelyolosuhteet saattavat vaikuttaa käytäntöihin sekä tulkin käsitykseen omasta roolistaan (Angelelli 2008: 151–152). Esimerkiksi oikeus(sali)tulkkauksessa tulkin roolin voidaan nähdä poikkeavan sosiaali- ja terveysalan tulkkauksista etenkin erilaisten työskentelyolosuhteiden ja viranomaisten tulkkaukseen

kohdistuvien odotusten vuoksi²⁹ (ks. myös Forsander 1997: 38–39). Haastattelemani tulkit pitävät oikeustulkkauksia haastavina, ja esimerkiksi Suhur vertaa koulunkäyntitulkkauksen ja oikeusistuntotulkkauksen eroja, joissa ensimmäisessä on rento tunnelma ja sanoja pystyy etsimään ja selittelemäänkin, kun taas oikeusistunnossa pitää olla ”täyttää faktaa” ja jossa jokainen sana merkitsee. Oikeustulkkaukseen liittyvä objektiivisuus- ja neutraaliusihanne liittyy läheisesti kirjoitettujen tekstien asemaan lainkäytön kielessä, joka vaikeuttaa tulkin toimintaa etenkin siinä tapauksessa kun kyseessä on luku- ja kirjoitustaidoton asiakas (Määttä 2011: 5 [online]). Oikeustulkausta tutkineen Tuija Kinnusen (2010 [online]) mukaan ongelmia aiheuttaa nimenomaan laissa määrittelemättömän tulkin roolin epäselvyys, jonka vuoksi eri toimijoilla on erilaiset odotukset tulkkia ja tulkausta kohtaan.

²⁹ Samaisesta syystä oikeustulkaus nähdään usein myös omana tulkaksen alalajinaan rinnakkaisena asioimis- ja konferenssitulkkaukselle (esim. *Oikeustulkkauksen selvityshanke* 2008 [online]).

6. ASIAKKAAT JA VIRANOMAISET

6.1. Yhteistyö viranomaisten kanssa

Somalian kulttuurin sekä yhteiskunta-, koulutus- ja elinkeinorakenteen erilaisuus verrattuna Suomeen asettaa paljon haasteita maahamme tuleville somaleille niin käytännön kuin kielenkin tasolla. Somaliperheen asema on diasporan olosuhteissa muuttunut, sillä Suomessa valtio hoitaa monia aikaisemmin somalialaisen suurperheen vastuulla olleita tehtäviä esimerkiksi toimeentuloon ja asumiseen liittyen. Myös lukutaidottomuus ja tottumus käyttää mieluummin puhuttua kuin kirjoitettua informaatiota vaikeuttavat valtaväestön ja somaliyhteisön välistä tiedonkulkua. (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001: 137, 140; Tiilikainen 2003: 173). Nämä asettavat haasteita myös tulkeille, sillä kaikille suomenkielisille käsitteille ei somalista löydy aina vastaavuutta, esimerkiksi sosiaalialan sanastoa ei käytännössä ole koska valtiollista sosiaaliturvajärjestelmää ei Somaliassa ole (Savolainen 2009; Rätty 2002: 115). Iman korostaa, ettei tulkatessa kyse ole vain sanastollisesta haasteesta, sillä vaikka lääkärin puhe saattaa olla vaikeaselkoista, niin ihmiset ovat kuitenkin tottuneet käymään lääkärillä. Toisin on Kelan ja sosiaaliviraston kanssa, joiden toimintamalli on asiakkaille täysin vieras. Käsittemaailmojen eroista kertoo myös Suhurin esimerkki, jossa poliisi ei ollut tuttu somalialaisten paimentolaisten käyttämän telttatyypin (mudum) kanssa, jossa asiakas kertoi perheensä asuneen, vaan poliisi oli pyytänyt asiakasta arvioimaan sen pinta-alaa ja korkeutta – jotain, mikä oli asiakkaille paitsi järjetön myös mahdoton tehtävä. Haliman mukaan haasteellisimpia asiakkaita ovatkin luku- ja kirjoitustaidottomat asiakkaat, jolloin täytyy saada viranomaisen huomaamaan, ettei asiakas välttämättä ymmärrä kaikkea, ja tulkkaukseen on kiinnitettävä erityistä tarkkuutta. Ubah kertoo selittävänsä toimeentulotukiasiat joskus omalla tavallaan, jotta asiakas pystyy ne ymmärtämään helpommin. Näin hän ajattelee auttavansa sekä asiakasta että viranomaista helpottamalla ja nopeuttamalla asiointia kuin kyseenalaistavansa viranomaisen auktoriteettia.

UBAH: (...) mutta mistä mä en tykkää – edelleen mä teen sitä – se on toimeentulotukiasia, se on sosiaali-. Ja viranomaiset riitelee keskenään ja asiakas ei ymmärrä miten laskelma tehdään ja se:” Minkä takia on tämä..” Mulla tulee heti päänsärky, mä en tykkää siitä, mutta mä yritän parhaani. Joskus mä selitän omalla tavalla, silloin kun ei ymmärrä toisistaan, silloin kun hän sanoi viran-, sosiaalityöntekijä: ”Tässä on paperi: sun menot on tässä, täs on tulot ja perusnormi on tämä, toimeentulotuki on tässä ja silloin kun lasketaan vuokraa.. silloin

lasketaan asumistuki tulona..” Ja jotkut asiakkaat eivät ymmärrä: ”Miksi se lasketaan tulona, mä en nähnyt tämä raha, se menee suoraan vuokranantajalle!” Se on vaikeaa, joskus, ymmärtää. Mutta olen kokemuksen mukaan oppinut selittää tilanne. Mutta se on vähän vaikeaa, koska laskelmahommia, koska jos ihminen ei osaa hyvin lukea tai kirjoittaa, ja sitten.. Joskus: ”Paljonko on oikeus saada? Paljon minulla on oikeus saada?” Mutta kun sosiaalityössä koko perhe lasketaan yhdessä, perheenä.. Ei voi laskea yhtä..

Somalit ovat ensimmäinen pakolaisryhmä Suomessa, joka on halunnut tuoda oman uskontonsa myös valtatyhteisön alueelle (naisten vaatetus, koraanikoulut, hautausmaa, rukoushetket jne.), joka on asettanut uusia haasteita yhteiskunnalle (Ekholm 1994: 105). Viranomaisnäkökulmasta monikulttuurisuus on ennen kaikkea erilaisten prosessien hallintaa ja suomalaiselle monikulttuurisuudelle onkin tyypillistä, että viranomaiset ovat keskeisiä toimijoita tai juuri heidän odotetaan ratkaisevan kaikki ongelmat (Rastas & al. 2005: 21). Alkuvaiheessa monen maahanmuuttajan kontaktit valtaväestöön rajoittuvatkin viranomaiskontakteihin (Räty 2002: 114). Turvapaikkaprosessin aikana hakija kohtaa monen eri ammattialan edustajia – poliiseja tai rajaviranomaisia, lakimiehiä, Maahanmuuttoviraston ylitarkastajia, sosiaalityöntekijöitä, vastaanottokeskusten ohjaajia, terveydenhoitajia ja lääkäreitä – ja yhteisen kielen puuttuessa paikalle tarvitaan tulkki (Pakolaisneuvonta 2009: 5). Tulkkia tarvitaan hyvien erilaisissa tilanteissa, eikä mikään aihe taida olla tulkeille vieras. Kaikki haastattelemani tulkit ovat tehneet sosiaali- ja terveysalan tulkkauksia (esim. päiväkodissa, neuvolassa, lastensuojeluviranomaisella, sydänlääkärillä ja psykiatrilla) sekä poliisitulkkauksia (esim. rikostutkimuksissa ja matkareittikuulemisissa), ja yhtä naista lukuun ottamatta kaikki ovat tulkanneet myös oikeudessa (esim. säilöönottokäsittelyjä ja riita-asioita). Puolet tulkeista on myös tulkannut Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhutteluja, joita pidetään haastavina sekä psyykkisesti että fyysisesti, sillä niissä saatetaan käsitellä rankkoja asioita ja ne vievät yleensä käytännössä koko työpäivän pöytäkirjan tarkistuksineen (Pakolaisneuvonta 2009).

Aiemmissä tutkimuksissa on tullut esille paitsi somalien epäluottamus viranomaisia kohtaan (esim. Liebkind & Jasinskaja-Lahti 2000; Tiilikainen 2003: 169), myös viranomaisten epäluottamus tulkkeja kohtaan (Forsander 1997: 40–43; Hammar-Suutari 2009: 186–188, 201; Kinnunen 2010: 142–149 [online]). Haastattelemani tulkit näkevät kuitenkin viranomaiset pääsääntöisesti oman alansa ammattilaisina, joiden kanssa asiat sujuvat yleensä hyvin. Eroja viranomaisten kesken toki

on, mutta ne nähdään pikemminkin yksilöllisinä eroina kuin koko ammattikuntaa tai suomalaisia etnisenä ryhmänä leimaavina.

AYAN: Mua inhottaa aina, kun ihmiset yleistää, että suomalaiset tekee niin ja suomalaiset ovat tällaisia, et jokainen me yksilöit ollaan ja erilaisia ollaan. Ja vaikka kaksi sosiaalityöntekijäihmistä toimii eri tavalla, vaikka heillä on lainsäädäntö ja kaikki, mutta he ovat ihmisiä. On erilaisia, toiset on mukavampia, toinen ihminen ajattelee, et okei, tällainen on tarve ja näin, ovat joustavampia; toinen ajattelee et kirjassa lukee näin ja tekee näin, piste. Että mutta ei se muuta mun ajattelua, että toi on niin kamala, tai toi on rasistinen, tai tällaista. Mä ajattelen että kai hän tekee oma työ parhaiten miten hän näkee.. ja se on siinä. Et ei siin muuta. Kyl välillä näkee sellaisia lääkäreitä, joilla on negatiivinen mielikuva, ajatus, heti ennen kuin asiakas astuu sisälle, että mutta.. Mä ajattelen, että kai hänellä on huono päivä tänään. Ei mitään muuta.

Tulkit arvostavat ymmärrettävästi sellaisia viranomaisia, jotka huomioivat tulkin ja tämän työn vaativuuden (ks. Forsander 1997: 28–30). Kaikki viranomaiset eivät ole yhtä kokeneita tulkkauksen käyttäjiä, eivätkä aina osaa ottaa huomioon tulkkauksen vaativuutta. Esimerkiksi lyhyetkin tauot tulkkausten aikana ovat tulkille tärkeitä; toisin kuin viranomaisella ja asiakkaalla, tulkilla ei ole keskustelun keskellä katkoja kielenvaihdosten vuoksi, vaan hän koko ajan joko kuuntelee tai tulkkaa. Iman kertoo viranomaisten suhtautuvan tulkkiin joskus kuin orjaan: kun tulkkauksesta on kerran maksettu, niin aikaa ei haluta tuhjata taukoihin. Hän kertoo rohkaistuneensa vuosien myötä ja vaatii nykyisin itselleen tauon tarvittaessa vaikka viranomaiset vähän tästä kiukustuisivatkin. Viranomaisten kokemuksen lisäksi myös heidän tuttuus helpotti tulkkausta: kun tulkki on käynyt useamman kerran saman viranomaisen luona tulkkaamassa, hän tietää jo toisen tavat toimia, jolloin asiat sujuvat paremmin. Samoin kuin missä tahansa sosiaalisissa tilanteissa, toisten ihmisten kanssa tulee helpommin toimeen myös työelämässä. Tällaisella sujuvuudella, hyvällä dynamiikalla saattaa olla merkitystä viranomaiselle siinä missä kielitaidollakin; esimerkiksi Zahra kertoo viranomaisesta, joka tahtoisikin aina hänet tulkkaamaan ja pyrkii järjestämään aikataulut niin, että nämä sopivat myös tulkille. Kukaan tulkeista ei kerro kuitenkaan varsinaisesti ystäväystyneensä viranomaisten kanssa, vaan tuttavuus pikemminkin työtoveruutta, eli vaihdetaan kuulumisia töissä tavatessa ja kaupungilla kohdatessa. Tulkkia omassa työssään tarvinnut sosiaali- ja terveysalalla työskentelevä Khadra kertoi saaneensa uutta perspektiiviä tulkin työhön osallistuessaan tulkin avulla käytyyn keskusteluun viranomaisena. Hän oli huomionnut mitä virheitä tulkki oli tehnyt – kuten keskustellut asiakkaan kanssa useita minutteja ja tulkannut tämän hänelle muutamalla virkkeellä – mutta ymmärtänyt

ongelman olevan tulkin kielitaidossa (kyseessä oli Suomessa hyvin harvinainen kieli). Mutta sekin, mitä tulkki oli tulkannut, oli auttanut häntä todella paljon.

Yhtä nuoremmista tulkeista on joskus puheluntulkkauksissa luultu ”suomalaiseksi suomalaiseksi” nimensä takia, ja ihmetelty, mistä hän on somalin kielen oppinut, jolloin hän on kertonut olevansa itse asiassa somalialainen joka on oppinut suomen kielen³⁰. Tulkin kertomuksesta välittyy mielikuva viranomaisten ilahtuneisuuden taustalla olevan paitsi tulkin hyvä suomen kielen taito, myös tämän oletettu etninen tausta. Forsanderin tutkimuksessa (1997: 25) etenkin poliisit halusivat käyttää paitsi äidinkieleltään myös etniseltä taustaltaan suomalaisia tulkkeja, koska epäilevät ”ulkomaalaisten” puolueettomuutta ja vaitiolovelvollisuutta. Suomessa ei omani eikä tulkkienkaan tietojen mukaan kuitenkaan löydy etnisesti suomalaistaustaista somalin tulkkia, joten valinnanvaraa ei ole. Tulkkausta tutkinut Cecilia Wadensjö (1198: 52-3) kirjoittaa kielihierarkian joskus vaikuttavan viranomaisen suhtautumiseen tulkkia kohtaan: parempi kielellinen ja kulttuurinen kompetenssi saattaa nostaa tulkin sosiaalista statusta kielitaidottomien vähemmistöasiakkaiden keskuudessa, mutta samalla se voi alentaa tulkin sosiaalista statusta joidenkin valtaväestön edustajien silmissä. Tulkit eivät juuri kerro kohdanneensa viranomaisten taholta suoraan itseensä kohdistunutta ennakkoluuloisuutta; vain yksi tulkeista kertoo tapauksesta, jossa oli kokenut viranomaisen käyttäytyvän epäasiallisesti häntä kohtaan. Tämä nuorempi tulkki oli yhdessä vaiheessa käyttänyt peittävämpää asua, hijabia, ja mennessään tulkkaamaan neuvolaan, terveydenhoitaja ei ollut tunnistanut häntä ensin tulkiksi ja kommentoinut ettei hän ollut odottanut tulkin olevan ”tuolla tavalla pukeutunut”. Tulkin mielestä terveydenhoitajan kommentti oli ollut törkeä, mutta hän oli jättänyt kommentin omaan arvoonsa ja hoitanut tulkkauksen kuten tavallisestikin. Viranomaisetkin saattavat siis odottaa tulkin olevan enemmän heidän itsensä kaltainen, erotukseksi asiakkaasta, ”toisesta”. Yksi naisista kertoo, etteivät viranomaiset koe häntä enää niinkään somalialaisena vaan pelkästään tulkkina, jonka vuoksi hän on päässyt seuraamaan läheltä sitä vastakkainasettelua yhteiskunnassa, josta puhutaan kun puhutaan monikulttuurisuudesta, maahanmuutosta ja rasismista. Hän pääsee näkemään molemmat puolet asiassa, ”vastakkainasettelun ytimeen”, joka on murtanut ennakkoluuloja ja selkeyttänyt hänen kuvaansa suomalaisesta yhteiskunnasta. Hän kertoo ihmetelleensä monta kertaa, miksi kaikilla ei ole näin selkeää kokonaiskuvaa tästä kuin hänellä, sillä se tekisi asioista niin paljon helpompaa. Hän toimiikin aktiivisesti myös islamilaisessa järjestössä, jossa hän pyrkii auttamaan nuoria muslimeja yhdistämään islamilaisuuden ja suomalaisuuden ja löytämään siten oman keskitiensä muslimina Suomessa.

³⁰ Lainaan tulkin itsensä tässä yhteydessä käyttämiä sanoja ”suomalainen suomalainen” ja ”somalialainen”.

Naisten mielestä viranomaiset kaiken kaikkiaan arvostavat tulkin työtä, koska tämä edesauttaa heidän omaa työtään (ks. myös Forsander 1997: 29–30). Viranomaiset myös tuntevat yleensä tulkin roolin, vaikka he silloin tällöin pyytävätkin tulkeilta apua sellaisissa asioissa, mitkä eivät tulkeille kuulu: poliisit saattavat kysyä asiakkaiden taustaa kielen perusteella tai lääkäri mielipidettä mielenterveyspotilaiden puheen koherenttiudesta (ks. myös viranomaisten antamat piiloroolit, Forsander 1997: 40–51). Tulkkien mielestä tällaiset kysymykset ovat kiusallisia eivätkä kuulu heidän ammattitaitonsa piiriin. Tästä huolimatta Khadra oli vastannut poliisin tiedusteluun, koska hän näki, ettei hänen antamansa vastaus kyseisessä tapauksessa vaikuttanut asiakkaan tapauksen käsittelyyn ainakaan negatiivisesti. Ja vaikka viranomaisia on jo parikymmentä vuotta ohjeistettu käyttämään ammattitulkkia (esim. Työministeriö 1999: 21 [online]; Työministeriö 2004: 3 [online]; Rätty 2002: 149–150), näistä huolimatta viranomaiset tulkkien mukaan sallivat edelleen joskus asiakkaiden tuovan sukulaisiaan tai ystäviään tulkeiksi. Esimerkiksi Ubah kertoi, että joskus asiakas on tuonut ystävätulkin mukanaan ja viranomainen on hyväksynyt tämän, jolloin Ubahin on annettu lähteä, vaikka tästä tapahtumattomasta tulkkauksesta veloitetaan varatun ajan mukaan. Päätöksen tekee kuitenkin viranomainen, ei tulkki tai asiakas. Sosiaali- ja terveysalalla työskentelevän Fardowsan mielestä tulkki tilataan paikalle yleensä ihan riittävän usein, mutta hän on toisaalta törmännyt ”oman työnsä” kautta hyvinkin negatiivisiin asenteisiin tulkkausta kohtaan: tulkkauksen on katsottu kuluttavan turhaan yhteiskunnan rahoja ja tietyn ajan päästä asiakkaan tulisi pärjätä suomen kielellä jopa erityissanastoa vaativissa tilanteissa. Muutaman naisen mielestä tulkki tilataan joskus jopa liian herkästi, ikään kuin varmuuden vuoksi, kun viranomainen ei ole aivan varma riittääkö asiakkaan kielitaito asian käsittelyyn. Tällöin tulkin tehtäväksi seurata keskustelua ja puuttua siihen vasta pyydettyä tai kun ongelmia ilmaantuu. Jotkut asiakkaat saattavat mieltää tulkin läsnäolon omaksi turvakseen; Ubah kertoi tapauksesta, jolloin hänet oli tilattu paikalle päiväkotiin lapsen äitiä varten, vaikka äiti itse oli ollut tulkki! Ubah piti tällaisia tilanteita noloina asiakkaan kannalta, kun maahanmuuttajan kielitaito kyseenalaistetaan automaattisesti eikä oteta huomioon tilanteen luonnetta. Hän on myös kyllästynyt joidenkin viranomaisten tapaan selittää kaikki kulttuurilla: jos asiakas ei tule paikalle tai on myöhässä tapaamisesta, niin kyse ei ole kulttuurista; edustavathan hän ja asiakas samaa kulttuuria, eikä hän ole myöhässä. Asiakkaiden näkeminen yksilöinä on joskus viranomaisille hankalaa myös uskonnon puitteissa. Zahra kertoo huomanneensa, että viranomaisten on yhä edelleen hankala ymmärtää, että vaikka islam olisi yksi, niin tapoja tulkita ja elää sitä on monia. Viranomaiset saattavat kyseenalaistaa asiakkaansa toimintatavat sillä perusteella, että toinen muslimi oli toiminut samankaltaisessa tilanteessa toisin,

vaikka on olemassa myös tapamuslimeja, jotka eivät noudata jokapäiväisessä elämässään islamin oppeja (ks. Alitolppa-Niitamo & Ali 2001: 139).

6.2. Asiakkaat samasta etnisestä yhteisöstä

UBAH: (...) silloin kun olet yhteisön kanssa, ja he tulevat kysymään: ”Sinä olet tulkki, sinä varmaan osaat systeemiä, mulla on tämä..” ja niin poispäin. Ja jotkut turvapaikanhakijat, ne tulevat ja: ”Mitä mä voin tehdä?” Mä sanon: ”Mä en tiedä mitään, yhtään mitään niitä turvapaikkahommia. Sä voit.. jos olet jättänyt turvapaikkahakemuksen, sä voit odottaa vain kun sulle tulee haastattelu. Ja kaikki asiat eivät ole sama, vaan se on yksilöllinen, ja kaikki ihmiset.. se on erilainen.” Ja ja.. Koska se on työ, on vaitiolovelvollinen, et saa puhua toiselle ja.. Jotkut ihmiset kiinnostuvat, jos mä tulkkaan sitten joku perheenjäsen tai jäsen haluaa kysyä, minkä takia tämä sanottiin.. mä sanon, et en mä osaa sanoa, se on työasia, ei saa puhua.
HANNA: Ymmärtääkö ihmiset sen, että se on..

UBAH: Jotkut ymmärtää, jotkut menee vähän.. vihaiseksi, mut mä en välitä yhtään. Se on niin tärkeä asia, et ei saa puhua toisten.. Vaikka jotkut ihmiset epäilevät, että tulkki sanoi niin ja niin ja niin.. Mut mua ei oo ikinä syytetty tämmösistä. Koska kaikki työasiat, on enemmän.. naisten asioita ja naisten omia. Vaikka jos tulee ihmiselle jotain sairautta, ja haluaa et joku toinen kuulee, niin heti mä sanon, et minä olen tulkki ja vaitiolovelvollinen, mä en ikinä puhu sun asioista – sama kuin lääkäri.

Tulkin edustaessa samaa etnistä ryhmää kuin asiakkaat, asiakkaat tukeutuvat helposti häneen muissakin asioissa, sillä etenkin sopeutumisprosessin alkuvaiheessa kommunikaatio oman etnisen ryhmän kanssa on tärkeää (Alitolppa-Niitamo 1994: 10). Jotkut maahanmuuttajista saattavat pitää tulkkia paitsi välittäjänä, jopa mallina muille maahanmuuttajille (Ekholm 1994: 99), jolloin häntä saatetaan pitää myös auktoriteettina, oletetaanhan hänen tuntevan sekä maahanmuuttajan että valtaväestön tavat ja kulttuuri. Asiakkaat saattavat ymmärtää tulkin roolin eri tavalla kuin se on *Asioimistulkkien ammattisäännöstöön* (Liite) kirjattu, sillä sekin on lopulta vain yksi kulttuurisidonnainen näkemys tulkin roolista, jota asiakkaat eivät välttämättä jaa (Wadensjö 1996: 191). Asiakkaat saattavat käyttäytyä kuin tulkki olisi heidän asioidensa varsinainen hoitaja, ja mikäli tulkki ei tähän epäammattimaiseen toimintaan suostu, he pitävät tätä huonona tulkkina (Nylund-Oja 1995: 92). Haastattelemani tulkit kertovat asiakkaista, jotka kyselevät tulkilta mielipidettä ja neuvoa erilaisissa tilanteissa, ohittaen viranomaisen ohjeineen. Joskus asiakas saattaa

myös lääkärille pääsyä odottaessa selittää vaivansa ja pyytää tulkin sitten selittämään tämä viranomaiselle. Tulkit pyrkivät kuitenkin ohjaamaan kyselyt suoraan viranomaiselle samoin kuin erilaiset kaavakkeiden täyttämiset, mihin heiltä pyydetään apua tulkkauksilanteen ulkopuolella. Jo pidempään tulkkina toimineen Imanin mukaan viranomaiset kertovat nykyään asiakkaille heti näiden Suomeen saavuttuaan tulkin roolista, jonka ansiosta asiakkaiden asenteissa tulkkia kohtaan on tapahtunut muutos viimeisen noin viiden vuoden aikana. Suhurin mielestä tämä johtuu osittain myös siitä, että yhteiskunnan rakennetta ymmärretään paremmin, ja koska tulkkeja on enemmän, tiedetään sen myös olevan työ muiden joukossa. Näin ollen somalien epäluuloisuus tulkkeja kohtaan on vähentynyt, eikä tulkkien nähdä enää olevan viranomaisten puolella, vaan heidän ymmärretään toimivan ”oman kansan hyväksi” mahdollistamalla asiakkaiden asiointi Suomessa heidän omalla äidinkielellään. Samalla lailla kuin viranomaisten kohdalla, he arvioivat niiden ihmisten arvostavan heidän työtään eniten jotka heidän apua eniten tarvitsevat. Naiset saavat usein kiitosta asiakkailtaan ja kokevat saavansa tyydytystä työstään, kun pystyvät auttamaan toisia pelkällä kielitaidollaan. Myös italialaisia kieli- ja kulttuurivälittäjiä³¹ koskevassa tutkimuksessa (Rudvin & Tomassini 2008) työn antamalla inhimillisellä tyydytyksellä on suuri merkitys paitsi tutkittujen työtyytyväisyyteen myös ennen kaikkea hakeutumiselle alalle. Ala kiinnosti nimenomaan nuoria, keskimääräistä selkeästi koulutetumpia naisia, joilla oli itsellään maahanmuuttotausta ja jotka halusivat auttaa toisia maahan tulleita. Heikon palkkauksen lisäksi italialaiset välittäjät kuitenkin kokivat negatiiviseksi myös heidän epäselvän roolinsa erilaisissa tilanteissa. Tämä lähinnä vapaaehtoisuuteen perustuva järjestelmä on kuitenkin monin eri tavoin niin edullinen sitä käyttäville instituutioille, ettei niillä ole halua organisoida ammattia paremmin ja systemaattisemmin³². (Rudvin & Tomassini 2008: 252–257; ks. myös Espanja: Martin & Marti 2008: 225–226.) Suomessa tulkin työ on onneksi tunnustettu ammatiksi, vaikka parannettavaa on.

Asioimistulkkaukselle on tyypillistä, että tulkkien tarve on suurin juuri silloin, kun heitä ei vielä ole. Ayan kertoo ystävästään, joka toimi Suomessa somalitulkkina ensimmäisten joukossa, jolloin tulkkien tarve oli ollut suuri, koulutus pikaista ja virheitä sattui. Fardowsa muistaa myös kouluajoiltaan tulkin, joka paitsi tulkkasi vanhempien ja opettajien välillä, alkoi myös neuvoa hänen isäänsä, mitä tämän pitäisi tehdä tytön suhteen. Fardowsa oli loukkaantunut tästä, ja tulkin työt aloittaessaan hän oli päättänyt toimia toisin kuin kyseinen tulkki ja olla mahdollisimman neutraali.

³¹ Italiassa ei ole asioimistulkin ammattia, mutta sitä vastaavat lähinnä *mediatore linguistico*, mutta asioimistulkin tehtäviä voi hoitaa myös *mediatore linguistico-culturale* tai *mediatore culturale/interculturale* (Rudvin & Tomassini 2008).

³² Ompelua tutkinut Riitta Oittinen (1999: 52) muistuttaakin, että yksi kansainvälisissä tutkimuksissa toistunut huomio on, että miesten tehtävät nähdään ”työnä”, kun taas naisten tehtävät nähdään ”auttamisena”.

Suhur muistelee, että tulkkaamaan saatettiin pyytää kuka tahansa hieman paremmin kieltä osaava kaveri tai sukulainen naapurista, ja lapsiakin käytettiin tulkkeina (ks. Helander 2002: 116). Lapset ja nuoret omaksuvat usein kielen ja kulttuuriset toimintatavat aikuisia nopeammin, ja saattavat siten joutua toimimaan vanhempien apuna, mikä saattaa muuttaa perheen sisäisiä rooleja ja siten myös vaikeuttaa perheen sisäistä toimintaa (Räty 2002: 113). Suhur muistelee myös itse toimineensa lapsuuden perheessään tulkkina esimerkiksi koulu- ja neuvolakäynneillä, mikä tuntuu hänestä hölmöltä näin jälkeenpäin. Sittemmin käytäntöjä on tiukennettu ja etenkin lasten käyttöä tulkkeina tuomitaan, koska se saattaa paitsi vääristää lapsen asemaa perheessä myös vahingoittaa tätä tämän joutuessa kuulemaan asioita, jotka eivät kuulu lapsen maailmaan (Räty 2002: 140; Liite).

Ohjeistuksista huolimatta jotkut asiakkaat haluavat edelleen ottaa tulkikseen ammattitulkin sijaan ennemmin jonkun tuttunsa, johon he luottavat. Esimerkiksi Ubah ja Zahra sanovat ymmärtävänsä sinänsä asiakkaiden halua hakea myös tukea ystäviltään hyvin henkilökohtaisissa asioissa, ei pelkkää kielellistä apua (ks. myös Lampikoski 2003: 59–64.) Aiemmissa tutkimuksissa (Alitolppa-Niitamo 1994: 46; Lampikoski 2003: 59–64; Nylund-Oja 1995: 57, 92; Tiilikainen 2003: 98, 291) on kirjoitettu maahanmuuttajien luottamuspulasta tulkkeja kohtaan, koska heillä epäillään olevan omia intressejä tulkatessaan, heidän vaitiolovelvollisuuteensa ei luoteta, tai pelkästään heidän etninen taustansa – esimerkiksi kuuluminen eri klaaniin – aiheuttaa ennakkoluuloja. Samaan etniseen ryhmään kuuluvaan henkilöön kohdistuva luottamuspula ei kosketa ainoastaan tulkkeja vaan myös muita ammatteja. Esimerkiksi työministeriön maahanmuuttajien työllisyyttä koskevassa hankkeessa mukana olleet maahanmuuttajataustaiset tutkimusavustajat (Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000: 14) saivat haastateltavat kyseenalaistamaan aluksi näiden motiivit, vaitiolovelvollisuuden ja oikeutuksen tehdä tutkimusta. Toisaalta samassa tutkimuksessa haastateltavat olivat myöhemmin tuoneet esille myös toiveen maahanmuuttajataustaisista työvoimatoimistojen virkailijoista, jotka pystyisivät tarjoamaan kielellisen avun lisäksi apua suomalaisen mentaliteetin ymmärtämiseen eli toimimaan välittäjinä kulttuurien välillä (Mt. 46). Klaaneilla on Somaliassa ollut perinteisesti paljon vaikutusvaltaa ja aiempien tutkimusten mukaan tämä heijastuu myös somalien elämään täällä Suomessa. Tulkin klaanitaustalla voi näin ollen olla merkitystä tulkkauksen onnistumiselle, sillä asiakkaat eivät välttämättä luottaneet tulkkiin, mikäli hän ei ollut tuttu tai hän edusti toista klaania. (Alitolppa-Niitamo 1994: 46; Lampikoski 2003: 60–64; Nylund-Oja 1995: 92). Monet haastattelemistani tulkeista kertovat kyllä turhan uteliaista asiakkaista, jotka kyselevät heidän taustoistaan ja klaanistaan, ja joka heidän mielestään tuntui kiusalliselta. Vanhemmille ihmisille ei kuitenkaan sovi olla epäkohtelias ja Halima kertoo kiertelevänsä ja kaartelevansa näiden kysymysten edessä ja yrittävänsä sanoa mahdollisimman

vähän vaikka puhuisikin paljon. Nuorille asiakkaille sen sijaan voi sanoa suoraan, ettei asia kuulu heille. Suhur epäilee klaanikyselyiden osittain johtuvan hänen kasvustaan ”klaanirikkauden keskellä”, jolloin asiakas saattaa myös ihmetellä hänen käyttämäänsä kieltä, jossa yhdistyy eri murteita ja niiden sanoja. Toisaalta Zahran mukaan kysymys voi olla myös viattomasti siitä, että kysyessään klaanista asiakas haluaa yksinkertaisesti tietää, että mistä tulkki on kotoisin eikä taustalla välttämättä ole mitään sen kummempaa. Klaanitaustan merkityksestä tulkkaukselle tai tulkkaustilanteelle ei saa tulkeilta kuitenkaan vahvistusta. Toisaalta ainakaan nuoremmat tulkit eivät omien sanojensa mukaan ole edes välttämättä kauhean perehtyneitä klaanijärjestelmään ja eivätkä koe sitä merkitykselliseksi työssään tai omassa elämässään täällä Suomessa. Halima tosin kääntää asian myös toisin päin: joissain tapauksissa tulkkia auttaisi tietää, mistä klaanista tulkattava on kotoisin, koska silloin osaisi orientoitua asiakkaan käyttämään murteeseen ja sanastoon, sillä joidenkin klaanien käyttämä kieli poikkeaa olennaisesti ns. yleissomalista.

Lähtiessäni haastattelemaan tulkkeja, yksi alkuoletuksistani oli, että tulkkina toimimisella olisi vaikutusta myös naisten sosiaaliseen elämään somaliyhteisössä varsinaisen työn ulkopuolella. Esimerkiksi Björkin (2007: 109) klaani-identiteettejä koskevassa tutkimuksessa somalitaustaiset virkamiehet, jotka tuottivat säännöllisesti palveluita muille somaleille, ilmaisivat yleensä halunsa säilyttää neutraalin aseman somaliyhteisössä ja siksi välttävänsä somalijärjestöjä sekä pysyttelevänsä ennemmin omissa oloissaan tai muiden maahanmuuttajien kuin somalien tai suomalaisten kanssa. Sidonnaisuuden ja jääviyden eräänlaisena ääriesimerkkinä tulkkimailmasta tästä voidaan pitää aboriginaalikielten tulkkien tasapainoilua Australiassa, jossa tulkeilla on lähes mahdoton tehtävä toimia paitsi kielellisenä, pakosta myös kulttuurisen välittäjänä oikeuskäsittelyissä vähemmistön ja valtaväestön poikkeavien kulttuuri- ja oikeuskäsitysten vuoksi. Aboriginaalikielten tulkit kuuluvat poikkeuksetta tulkkaamaansa vähemmistöön, sillä sukulaisuussuhde määrittää paitsi verisukulaisuuden myös kielen (ja monen muun tekijän) kautta. Tämä ”sukulaisuus” puolestaan määrittää, kenelle, miten ja mistä asioista voi puhua. Kielivähemmistö ei useinkaan ymmärrä tai tunnusta tulkin roolia, jolloin tulkkia pidetään omassa yhteisössään jopa henkilökohtaisessa vastuussa oikeudenkäynnin lopputuloksesta. (Cooke 2009.) Kukaan haastattelemistani naisista ei heiltä suoraan kysyttäessä kerro, että tulkin ammatin harjoittaminen rajoittaisi tai jollain muulla tavalla hankaloittaisi heidän elämäänsä omassa etnisessä yhteisössään. Keskusteluista heidän kanssaan kuitenkin huomaa, että työllä on ollut vaikutusta myös heidän elämäänsä työn ulkopuolella, vaikkakaan sillä ei ole yhtä dramaattisia seurauksia kuin australialaisilla kollegoillaan. Useampi haastattelemistani tulkeista kertoo esimerkiksi, että tulkin ammatin vuoksi moni tuntee heidät jo entuudestaan, ennen kuin ovat edes tavanneet

henkilökohtaisesti, ja tämä on heistä kiusallista. Somalialainen kulttuuri on puhekulttuuria ja ryhmän keskuudessa kiertää jatkuvasti huhuja eri asioista (Alitolppa-Niitamo 1994: 39, 51) ja esimerkiksi Ayan, Iman, Ubah ja Khadra puhuvat myös itseään tai muita tulkkeja koskevista huhuista tai jutuista, jotka he ovat kokeneet sinänsä epämiellyttävinä. Yleensä nämä jutut kertoivat lähinnä tulkin perheestä, taustasta tai heidän aiemmista tulkkauksista, mutta heidän kertomansa perusteella ne ovat harvemmin erityisen arvovärittäneitä (ks. myös Lampikoski 2003: 73.) Kyse ei ole niinkään huhujen sisällöstä, vaan siitä hallitsemattomuuden tunteesta, jonka ne kohteelleen tuovat. Huhut ovatkin yksi sosiaalisen kontrollin keino, jota voidaan käyttää niihin yhteisön jäseniin, joiden nähdään uhkaavan yhteisön omia sääntöjä tai rajoja (Kusow 2007: 37). Kielitaito ja asema kahden kielen ja kulttuurin välissä tuovat tulkille valtaa suhteessa asiakkaisiinsa, joka voidaan kokea uhkana ja jota voidaan pyrkiä kontrolloimaan. Iman kertoo asiakkaasta, joka oli - vasten tahtoaan - saanut siirron paikasta toiseen ja kertonut sitten muille, että siirron takana oli ollut Iman, joka inhosi häntä. Ihmiset olivat puolustaneet tulkkiä paitsi luottamuksesta häneen, myös tietäen, ettei hänellä ole tulkkina moista päätösvaltaa. Huhun lähtiessä kiertämään sitä on vaikea pysäyttää, ja tulkille se voi olla kiusallista paitsi henkilökohtaisesti myös ammatillisesti, sillä tulkin työ perustuu luottamukselle, jonka palauttaminen voi olla mahdotonta, jos se on kerran menetetty.

Länsimaisittain pukeutuva tulkki kertoo myös asiakkaista, jotka ovat usein puuttuneet hänen pukeutumiseensa eivätkä halua häntä tulkiksi tästä syystä. Hän on vastannut näille, että nyt ollaan Suomessa ja täällä tämä on hyväksytty tapa pukeutua, mutta on joskus myös joutunut lähtemään paikalta asiakkaiden haukuttua häntä. Toisaalta hän kokee myös, että hänestä pidetään ja häneen luotetaan hänen erilaisuudestaan huolimatta, vaikka näitä hankalampiakin poikkeuksia on. Myös toinen tulkki kertoo asiakkaiden ihmetelleen heitä aiemmin tulkannutta naistulkkiä ”joka pukeutuu kuin mies”, ja näiden epäilleen onkohan tämä ollut lainkaan edes somali! Tulkin mielestä hänen kollegansa pukeutuminen oli epäolennaista, olennaista oli se miten tulkki hoitaa työnsä. Esimerkit kuvastavat asiakkaiden vallankäyttöä suhteessa tulkkiin kieltämällä tältä oikeuden harjoittaa ammattiaan sekä kyseenalaistamalla tämän kuulumisen samaan etniseen ryhmään heidän kanssaan. Kyse on siis rajojen määrittelystä. Ryhmän sosiaalisen identiteetin on katsottu tulevan sitä merkityksellisemmäksi, mitä uhatumpi ryhmä on, ja etenkin hunnuttautumisesta on tullut somaleille kulttuurinen symboli, jolla erottaudutaan muista ryhmistä (Helander 2007: 110–111). Somalikulttuuri ei kuitenkaan ole yksi, vaan sillä on erilaisia muotoja ja tulkintoja, myös Suomessa.

Tulkit itse myös tekevät jakoa yhteisön sisälle: toisaalta he puhuvat somaliyhteisöstä pienenä piirinä, mutta samalla he puhuvat myös ”meistä vanhoista” ja viittaavat ”uusiin” kun puhuivat

somaleista, jotka olivat tulleet maahan heitä myöhemmin³³. Naiset ovat kokeneet suomalaisen somaliyhteisön kasvun omassa henkilökohtaisessa elämässään ja nähneet työn kautta sen myös viranomaisten näkökulmasta, jolloin he ovat tulleet kosketuksiin myös sellaisten ihmisten ja asioiden kanssa, joista heillä ei ole ollut aiempaa kokemusta (ks. myös Säävälä 2008: 76). Yhden länsimaisemmin pukeutuvan tulkin mukaan muut somalit saattavat ajatella, että hän on pukeutumisensa vuoksi huono nainen, mutta tulkattuaan viime aikoina paljon naisiin liittyviä asioita, hän sanoo tietävänsä: ”*että ne, jotka käyttää isoja huiveja, ne on vielä pahempaa kuin minä.*” Hän ei olisi halunnut tietää kaikkia näitä asioita, mutta työnsä takia hän on nyt näistäkin asioista tietoinen. Ikävät uutiset Somaliasta saavat myös Imanin toisinaan epätoivon partaalle. Hän kokee välillä, ettei tunne enää koko maata eikä sen kansaa ”vaikka mä puhun somaliaa paljon”. Iman linkittää mielenkiintoisesti kielen ja etnisyyden toisiinsa, ja jatkaa, ettei itse ole somali eikä suomalainen vaan kansainvälinen. Toisaalla haastattelussa hän kuitenkin puhuu tunteikkaasti maanmiehistään ja -naisistaan. Myös Zahra sanoo olevansa maailmankansalainen, sillä vaikka hänen juurensa on Somaliassa ja hän on siksi somalialainen ja hänen kotimaansa on tällä hetkellä Suomi, niin kumpikaan näistä ei ole hänen ”pääpaikkansa”, vaan se on maailma. Zahra kertoo mielikuvansa somaleista muuttuneen työssä kokemansa perusteella ja näkee sisällissodan vahingoittaneen paitsi kansaa ja sen kulttuuria myös kieltä: ihmiset ovat raaistuneet, heidän arvonsa ovat muuttuneet ja kielen omaehtoisen kehityksen sijaan somalin kieli vilisee uusia lainasanoja englannista ja arabiasta. Toisaalta naiset kokevat kielen siis yhdistävän somaleja toisiinsa, mutta toisaalta myös erottavan.

Viime vuosina tulkkauksen aloittaneet tulkit eivät ole seurustelleet asiakkaidensa kanssa, vaan he pitävät näihin etäisyyttä. Heillä on oma ystäv- ja tuttavapiirinsä, eikä heillä siten ehkä ole ollut tarvetta uusille tuttavuuksille. Heitä aiemmin tulkkaukset aloittaneet Iman ja Ubah ovat suhtautuneet asiakkaisiinsa hieman eri tavalla etenkin tulkkausuransa alkuaikoina ja ovat myös ystävystyneet asiakkaidensa kanssa, vaikka ystävyys ei välttämättä ole ollutkaan syvää. Kun on kyse ystävydestä, nousee esille myös kysymykset jääviydestä: kuinka läheinen ystävä tulkattava voi olla, ilman että tulkkauksen objektiivisuus vaarantuu? Iman kertoo tulkanneensa joitain asiakkaita jo vuosia, jolloin jostain ihmisestä tulee läheinen ja hänen kanssaan ystävystyy: ”*Vaikka sää oot tulkki ja sul on rooli, mitä sun pitää noudattaa aina, sä olet ihminen.*” Zahran mielestä varsinaisen ystävyuden syntyminen asiakkaan ja tulkin välille on kuitenkin hankalaa epäsuhtaisen

³³ Useimmiten naiset kuitenkin puhuvat vain ”somalialaisista”, jolloin on vaikea tietää, keneen he tällä varsinaisesti viittaava: Somaliassa asuviin somalialaisiin, Somalian kansalaisiin, Suomessa asuvia somaleihin vai epämääräisesti kaikkiin etnisesti somaleiksi luokiteltaviin ihmisiin? Ymmärrän termiä somalialaiset käytettävän yleensä kuitenkin nimenomaan vastakohtana suomalaiselle, jolloin sen tarkka merkitys on kontekstikohtainen ja siksi monesti epäselvä.

lähtöasetelman vuoksi, sillä tulkki tietää asiakkaasta jo paljon eikä hän voi niitä kokonaan unohtaa, mutta asiakas ei taas tiedä mitään tulkista ihmisenä. Hän uskoo useimpien somalitulkkien tuntevan samalla tavalla.

ZAHRA: (...)Somalialainen kulttuuri ja somalialainen tapa olla, on niin erilainen kuin suomalainen tapa olla tai suomalainen kulttuuri. Tää ihminen, kenelle mä tulkkaan, hänen arimmista asioista, niinkun henkilökohtaisimmista, arimmista, syvimmistä asioista.. Mut viranomainen näkee mut tulkkina, työntekijänä; mut aina, lähes poikkeuksetta asiakas näkee mut sisko Zahrana; hänelle mä oon sisko islamin puolelta, sisko somalialaisuuden myötä ja niin pois päin. Ja sen takia, koska mä olen hänelle sisko Zahra, hän voi ja hän siis niinku, silloin ku mä esittelen itseni hänelle - se kuuluu somalian kieleen, pitää sanoo et veli tai sisko - minä olen Zahra ja minä tulkkaan sinulle. Ja kun hän puhuttelee minua, niin hän ei sano pelkästään Zahra, hän ei välillä sano minun nimeä ollenkaan, hän sanoo sisko mitä tämä tarkoitti? Niin sen sen takia.. hän selittää nämä asiat, kertoo nämä asiat sillä luottamuksella, että mä en kerro näitä asioita, koska se kuuluu mun työnkuvaan. Mut kuitenkin mä oon ihminen hänelle, mä oon enemmän ihminen hänelle kuin viranomaiselle. Ja sen takia, koska mä oon enemmän ihminen hänelle, niin ihmisille tapahtuu asioita: se on elämää, näin niin kuin somalialaisittain. Ja.. jos me nähdään tulkkausten jälkeen, hän saattaa sanoa minulle, et se tilanne on muuttunut ja mun perhe on saanut turvapaikan.. oleskeluluvan, ja kaikki on hyvin. Ja jakaa näitä asioita. Mutta silloinkin, kun mä törmään häneen kahdestaan, en silloin kun on muita ihmisiä, niin hän tietää et mä en puhu hänen asioistaan kun muita ihmisiä, ja hän ei puhu mulle silloin kun on muita ihmisiä. Et on semmonen mentaliteetti, joka suo sen, et se ei välttämät oo kauheen hankalaa. Mut sit kun.. Mut se mikä on vaikeeta mulle kuitenkin henkilökohtaisesti, on se et ku mä tiedän, et mä oon tulkannut tälle ihmiselle, mä oon ollu niinkun hänen elämässä mukana viranomasten puolelta, ni mun on tosi vaikee olla ystävä hänelle. Mun on tosi vaikee niinku.. koska mä tiedän hänestä niin paljon – vaikka mä oon tulkki niin mä oon ihminen, nää asiat on mun muistissani ja niin pois päin – mut hän ei tiedä mitään minusta.

Suuremmissakaan kaupungeissa ei siis voi välttää törmäämistä asiakkaisiin aina silloin tällöin, mutta se ei naisten mukaan ole kovin ongelmallista. Tilanne voisi olla hyvinkin erilainen, jos tulkit asuisivat pienemmässä kaupungissa, jonka somaliyhteisö olisi hyvin pieni. Silloin heillä ei olisi ehkä samanlaista mahdollisuutta säilyttää etäisyyttä asiakkaisiinsa ja jääviys saattaisi muodostua ongelmaksi. Suhurin mukaan somalikulttuurissa on puhuminen, jutteleminen ja kanssakäyminen

ovat hyvin tärkeitä, ja siksi esimerkiksi lääkärin vastaanottoaulassa istuminen ja hiljaa oleminen on etenkin vasta maahan muuttaneelle vaikeaa: asiakas saattaa yrittää luoda keskustelua ja tulkki yrittää taas tyrehtyttää sen. Siksi hän myös yrittää tulla tulkkauspaikalle vasta viime minuuteilla välttääkseen kiusallisen tilanteen. Hänelle on myös epämieluisia tietää asiakkaan yksityiselämästä liikaa, sillä vaikka asiat unohtaa aina välillä, seuraava tulkkaus saattaa taas palauttaa aiemmin käsitellyt asiat mieleen. Myös Ayanin mielestä on kiusallista tietää toisista ihmisistä liikaa ja olla toisaalta myös itse tunnistettava tulkin työn takia. Hän kertoo, että hänen aiemmin tulkkaamansa asiakkaat ovat joskus lähestyneet häntä ja pyytäneet kääntämään saamiaan virallisia papereita, koska tietävät hänen osaavan myös suomea. Näissä tapauksissa hän on ohjeistanut varaamaan ajan viranomaiselta, joka voi – tulkin avustuksella – selittää mistä on kyse. Asiakkaat ovat myös ottaneet selville hänen puhelinnumeron ja soitelleet hänelle, mistä hän ei myöskään ole ilahtunut. Hän kertoo kokeneensa aina olevansa hieman erilainen kuin muut somalit, sillä hän on kaivannut enemmän yksityisyyttä eikä esimerkiksi ole kokenut olevansa velvoitettu tervehtimään kaikkia tuntemattomiakin somaleja. Hänen mukaansa kyse ei ole suomalaistumisesta, vaikka jotkut ovat sitä väittäneetkin, vaan hän on ollut sellainen aina. Khadra taas mieltää käyttäytymisensä suomalaiseksi, kun ei halua kertoa itsestään enempää hänestä kiinnostuneille asiakkaille, joita tapaa ennen tulkkauksen alkua. Myös Halima tuntuu näkevän suomalaisten olevan pidättäytyväisempiä sosiaalisissa kohtaamisissa ja tulkkina hän kertoo ehkä hieman suomalaistuneensaakin:

HALIMA: (...) mä mielellään meen [tulkkaamaan], ku mä tiedän kuitenkin, et se jää siihen se.. Et jos mä meen siihen yhteen paikkaan, ja hei sä oot se ja se, ja se on siinä, et seuraavan kerran voidaan nähdä vaikka kaupungil, et mitä kuuluu ja.. Et se on semmonen.. ehkä enemmän just tällanen.. kulttuurillista ja uskonnollista, et meillä on se tervehtiminenkin, sanotaan, vähän niinku velvollisuus, et jos joku sanoo ”Salaam aleikum!” tai ”Hei!”, ni se kuuluu ottaa vastaan. Ja sit kulttuurillisestikin, ku sä tiedät tätä ihmistä se on ”pusupus” tälle ja heippa sitten. Et ehkä se on mulla.. sanotaan vaikka että et vähän suomalaistunut sen suhteen, et se on sillai pusu, pusu ja heippa. Et joku somalialainen vois jäädä juttelemaan ja kyselemään kuulumisii ja muuta..

6.3. Naiset asiakkaina ja tulkkeina

Somalikulttuurissa miesten tehtävänä on ollut perinteisesti hoitaa yhteydet kodin ulkopuolella ja heitä pidetään perheen elättäjänä ja huoltajana. Naisten vastuulle on kuulunut puolestaan lapsista ja kodista huolehtiminen. Vaikka olosuhteet ovat maaseudulla ja kaupungissa erilaiset, käsitykset

naisen roolista ovat kuitenkin olleet samankaltaiset. (Tiilikainen 2003: 34–38.) Naisen työskentelemisen tulkkina voidaan näin ollen nähdä myös osaltaan haastavan perinteisen somalikultuurin käsityksen sukupuolten välisistä rooleista sekä niiden segregatiosta.

Haastattelemieni naistulkkiin asiakkaina ovat pääasiassa olleet naiset, sillä vaikka perinteisen somalikultuurin käsitys sukupuolten välisestä kanssakäymisestä on osittain muuttunut diasporassa ja länsimaissa asumisen jälkeen, islamilainen kulttuuri kuitenkin määrittää edelleen sitä, mikä on sukupuolelle sallittua ja soveliaista käyttäytymistä, ja mitä kultakin odotetaan. Somalitytöt ja -naiset ovat kulttuurinsa kantajia, ja heidän käyttäytymisestään huolehditaan tarkemmin kuin miesten: he kantavat koko yhteisönsä kunniaa noudattamalla niitä tapoja, joita yhteisön jäsenet arvostavat. (Niemelä 2006: 174–175; Tiilikainen 2003: 68.) Erityisesti intiimiasioita käsiteltäessä naisasiakkaat ovat melko ehdottomia siinä, että tulkin ja lääkärin tulisi olla nainen (Lampikoski 2003: 65; Rätty 2002: 75; Rudvin & Tomassini 2008: 261). Haliman mukaan naisasiakkaat joustavat enemmän lääkärin kuin tulkin sukupuolella: jos naislääkäriä ei kerta kaikkiaan ole saatavilla, voidaan joutua tyytymään mieslääkäriin, mutta tulkin tulisi olla nainen. Tämä saattaa johtua siitä, että lääkäri nähdään ehdottoman tarpeelliseksi, toisin kuin tulkki, joka nähdään tilanteessa toisarvoiseksi. Sekä Halima että Ayan kertovat tulkkauksestaan nuorista naisista, jotka eivät olleet kehdanneet kertoa aiemmin kuukautisongelmistaan, koska tulkkina oli toiminut mies. Halima kertoi myös, että nuorilla naisilla saattaa olla vaikeaa puhua seksuaaliasioista myös silloin, kun paikalla on pelkästään naisia. Islamilaisessa kulttuurissa pidetään tärkeänä ns. symbolista neitsyyttä, eli naimattoman naisen ei ole hyvä tietää liikaa sukupuolisuuteen liittyvistä asioista (Niemelä 2001: 176), jolloin näistä asioista keskusteleminen voi olla asiakkaille vaikeaa. Tulkit kertovat terveydenhoito- ja neuvolatulkkauksen lisäksi myös seksuaalirikosten tai kidutusten uhreiksi joutuneiden naisten haluavan yleensä naistulkin, mikä heistä on ymmärrettävää. Ayan tosin mainitsee erikseen, että hänen mukaansa myös mies voi tulkata lääkäriäkin verhojen takaa, jolloin hän ei näkisi naista mutta kuulee tämän, ja Imanin mielestä onkin hienoa, että vastaanottokeskuksissa on kerrottu tulkin roolin yhteydessä myös siitä, ettei tulkin sukupuolella ole merkitystä. Myös Ubahin on vaikea ymmärtää, miksi jotkut naiset haluavat naistulkin myös sosiaalitoimistoon.

Zahran mukaan naisten halu hoitaa arkisetkin asiat naistulkin kanssa juontaa juurensa islamilaiseen kulttuuriin, ja hän olettaa asian olevan näin myös esimerkiksi arabian ja kurdin tulkkauksissa, vaikka näiden kulttuurien välillä olisikin eroja. Hän näkee tämän myös vaikuttavan toisin päin, eli naistulkkiin tulkkauksen mieluummin naisasiakkaille. Tämä pätee ainakin Khadraan, joka kertoo

tulkkaavansa mieluummin naisille kuin miehille, joita hänellä on onneksi ollut vain harvoin asiakkaina. Erityisesti intiimiasioiden tulkkaus miehille on muutaman tulkin mielestä kiusallista (ks. myös luku 5.4.).

ZAHRA: (...)Esim. mä oon pari kertaa joutunut tulkkaamaan – näistä aihealueista tuli nytten mieleen – pari kertaa joutunut tulkkaamaan urologille. Ja se on mun mielestä - mä oon puhelimen päässä, mä en nää asiakasta – se on ollut vaikeeta mulle. Mä, mä en voi sanoo.. suomen kieles on muutama sana, niin kuin kivekset, suomen kielel mä voin sanoo ne, koska kulttuuri sallii sen. Mut somalian kieles ei ikinä tuu käytetty niitä, ei ainakaan naisen suusta. Samaten miehen suusta; ei ikinä tuu mitään naiseen liittyen. Siks on ollut vaikea sanoa sille miehelle, somalialaiselle miehelle, että tää nyt pyytää, et lääkäri pyytää, et saako hän ny tutkia sun sukupuolielimiä. Se on tosi vaikeeta mulle, ja mä yritän etsii siihen niin hienoa sanaa siihen kuin mahdollista, joka ei sano sitä suoraan sitä asiaa.. Et et, niin asios mä oon joskus sanonukin, et mä en mielellään haluu tulkata urologeille, en niinku miesasiakkaille silloin kun on kyse näin intiimeistä asioista.

Edellä olevassa sitaatissa tulkki ei ole miesasiakkaan kanssa samassa tilassa, mutta silti tälle on vaikeaa puhua asioista niiden oikeilla nimillä, koska naisen ei kuulu näitä kyseisiä sanoja käyttää. Mies sen sijaan voi puhua karkeasti ja suoraan myös naisen tulkatessa. Vaikka tulkki itse on ollut vaivautunut tällaisessa tilanteessa ja miesasiakas on sen hänen mukaansa varmasti huomannut, hänestä on erikoista, ettei tämä tästä välitä. Hän ajattelee tämän johtuvan osittain sukupuolten välisistä roolieroista ja siitä etteivät he näe toisiaan. Asiakkaan on siis hänen mukaansa helpompaa mieltää hänet tulkiksi kuin naiseksi, mutta tulkin itsensä on hankala unohtaa naisen rooliaan tulkkina toimiessaan. Zahra kertoo myös huomanneensa, että jos kyseessä on esimerkiksi hedelmöityshoito, ja paikalla on sekä nainen että mies, hän pystyy puhumaan vaivatta, koska hän pystyy ikään kuin suuntaamaan puheensa tälle naiselle. Vastavuoroisesti se on tämä nainen, eikä hänen miehensä, joka puolestaan vastaa tulkkeeseen. Hän on varma, että mikäli tulkkina olisi mies, niin vastaavasti miehet puhuisivat toisilleen. Zahra on keskustellut urologitulkkausten aiheuttamasta vaivaantuneisuudestaan sukulaistensa kanssa, mutta näiden mielestä näihin tulkkauksiin pitäisi suhtautua aivan yhtä virallisesti ja asiallisesti kuin muihinkin aiheisiin, koska kyseessä on hänen työnsä.

Zahra tai muutkaan naiset eivät nähneet sukupuolen rajoittavan heitä tai naisia yleensä harjoittamasta tulkin työtä, edellä olevista esimerkeistä huolimatta. Itse asiassa päätoimisina

tulkkeina toimivat Iman ja Ubah eivät mainitse miesasiakkaita erikseen lainkaan ja ainoastaan kysyessä ilmoittavat tulkkaavansa enemmän naisille. Pitkän tulkkiuran aikana he ovat tulkanneet paljon miehiäkin ja oletettavasti myös intiimiasioista. Heille tämä saattaa olla hyvin arkipäiväistä tai ainakaan he eivät halua niitä haastattelussa mitenkään korostaa. Edellä olevista esimerkeistä koskien sukupuolten välistä segregatiota sekä naisten roolia voi kuitenkin nähdä näiden toimivan esteinä tulkin työlle ainakin osalle somalinoisista.

7. TULKIN TULEVAISUUS

7.1. Tulkin työn ammatillistuminen

Haastatteleman naiset uskovat somalin kielen tulkeille riittävän paljon työtä vielä tulevina vuosina. Somalian tilanteen ollessa edelleen epävarma, myös Suomeen saapuu edelleen uusia turvapaikanhakijoita sekä perheenyhdistämisen kautta tulleita kieltä taitamattomia ihmisiä, ja lisäksi täällä on vielä paljon maahanmuuttajia, jotka eivät toistaiseksi pysty hoitamaan asioitaan viranomaisten kanssa ilman tulkin apua. Myös nuoret ovat naisten mukaan kiinnostuneita aiempaa enemmän tulkin työstä ja myös naisia on tullut alalle lisää. Ayan pohtii näiden nuorten motiiveja tulkkaukselle: ajattelevatko he mahdollisesti ansaitsevansa tulkkina hyvin vai onko heillä muuta kiinnostusta alaan? Kielitaidottomien ihmisten oikeusturvan kannalta on tulkkien mukaan erittäin tärkeää, että tulkkauksen suorittaa ammattilainen eikä kuka tahansa hieman paremmin kieltä osaava tuttu, joka toimii samalla asiakkaan tukena tilanteessa. Tulkit ovatkin ilahtuneita, että nykyään tulkkauskooulutusta on yhä enemmän tarjolla, vaikka heillä kyllään ei tulkkitutkintoa olekaan. Työministeriön vuonna 1999 julkaiseman *Maahanmuuttajille tarkoitettujen tulkkaus- ja kielipalveluiden kehittämissuunnitelman* (s. 11 [online]) mukaan tavoitteena on ollut järjestää tutkintotilaisuudet kaikissa harvinaisissa pakolaiskielissä lähitulevaisuudessa. *Kunnallisten tulkkeskusten laatukäsikirjan* (Työministeriö 2006: 18–19 [online]) mukaan: ”Tavoitteena on, että lähivuosien aikana kaikki tulkkeskusten palveluksessa työskentelevät tulkit suorittaisivat näyttötutkinnon [ATAT].” Vuonna 2006 tutkinnon oli suorittanut kaikkiaan 190 tulkkia, ja määrittelemättä sen tarkemmin, mitä ”lähivuosina” tarkoittaa tai millaisen työsuhteen omaaviin tulkkeihin siinä viitattiin, tavoite tuskin on toteutumassa, sillä kunnallisista tulkkeskuksista suurin, Helsingin asioimistulkkeskus, työllisti vuonna 2008 130 tulkkia 70 kielessä, mutta vain osalla heistä oli asioimistulkin ammattitutkinto ja osalla harvinaisten kielen tulkeista ei ollut minkäänlaista tulkkauskooulutusta. (*Oikeustulkkauksen selvityshanke* 2008: 12–13 [online]). Haastatteleman naiset eivät siis ole poikkeustapauksia tulkkien joukossa.

DIAK:n Puhuttujen kielten tulkkauksen koulutusohjelman ensimmäinen vuosikurssi ei ollut vielä haastatteluja tehdessäni alkanut, mutta yksi haastatelluista tulkeista on tähän hakenut. Muutama muukin viittaa haastatteluissa samaiseen koulutusohjelmaan, jota he pitävät periaatteessa hyvänä, mutta miettivät myös, miten se mahtaa vaikuttaa heidän työmahdollisuuksiinsa jatkossa, kun on myös ”oikeasti päteviä” tulkkeja tarjolla, kuten Suhur asian ilmaisee. Hän ei kuitenkaan koe, että

ATAT tai ammattikorkeakoulun tutkinto lisäisi välttämättä hänen omaa ammattitaitoaan. Hän itse hankkisi tutkinnon vain, jos se olisi välttämätön toimeksiantojen saannin takia, tai siinä epätodennäköisessä tilanteessa, että hän kyllästyisi omaan alaansa ja tekisi tulkin töitä tilapäisesti enemmän. Ubahin ja Fardowsan puheesta saa sen käsityksen, että näyttötutkintoa ei arvosteta välttämättä sen sisällön takia, mutta sillä on arvoa muodollisen pätevyyden todistajana. Ubahin mielestä ”paperi” on tärkeä, mutta työkokemus on ehkä tärkeämpää. Vaikka tulkit pääsääntöisesti ilmoittivat arvostavansa tulkikoulutusta, arvostus saattaa siis olla myös puhtaan välineellistä eikä jatkokoulutusta nähdä tarpeellisena omalle ammattitaidolle (ks. myös Toivanen 2009: 64–67). Khadra jopa toteaa hieman kärjistäen, että eihän se tulkkaus voi olla kauhean vaikeata olla, jos osaa molempia kieliä. Myös espanjalaisessa asioimistulkkeja koskevassa tutkimuksessa (Valero-Garcez & Martin 2008: 209–210), jossa vastaajien enemmistö oli itseoppineita tulkkeja, kielitaito on heidän mukaansa riittävä taito tulkkinä toimimiselle. Angelellin (2008: 155) mukaan Yhdysvalloissa tulkikoulutus on jopa ylenkatsottua terveystalalla. Myös tanskalaisessa asioimistulkkausta koskevassa tutkimuksessa (Dubslaff & Martinsen 2003) kiinnitettiin huomiota siihen ristiriitaan, että vaikka tulkit halusivat lisää kursseja, he eivät olleet kuitenkaan valmiita uhraamaan koulutukseen juurikaan aikaa. Kahdella kolmasosalla tanskalaiseen tutkimukseen osallistuneista oli tutkinto joltain muulta alalta ja tulkkaus nähtiin lähinnä mahdollisuutena lisätienestehin. Löytäessään omaa koulutustaan vastaavaa työtä nämä tulkit usein lopettavat tulkkauksen (ks. myös Wadensjö 1998: 52–53). Osalla haastattelemistani naisista syynä vähäiseen tulkikoulutukseen on myös ajanpuute: päätoimisia tulkkeja lukuun ottamatta kaikilla muilla naisilla on joko toinen työ ja/tai he opiskelevat. Useimmilla on myös lapsia, joten puuhaa riittää. Moni kuitenkin tanskalaisten kollegoidensa tavoin toivoi lyhyempiä kursseja, joihin ehtisivät osallistua ja parantaa ammattitaitoaan.

Koulutuksen lisäksi huomattavan moni tulkeista toivoi jonkinlaista vertaistukiryhmää, jossa voisi keskustella tulkin työstä ja sen haasteista. Tulkit pääsevät harvoin seuraamaan kollegoidensa työtä, joten he eivät voi vertailla työskentelytapoja keskenään ja keskustella niistä (Gentile & al. 1996: 29; Wadensjö 1998:54). Suuremmissa oikeustulkkausissa voidaan käyttää useampia tulkkeja kuten myös erilaisissa infotilaisuuksissa, mutta nämä ovat tosiaan poikkeustapauksia. Tässä suhteessa asioimistulkkaus eroaa myös oleellisesti konferenssitulkkauksesta, jossa työtä tehdään yleensä tulkkipareittain (esim. Hietanen 2001: 290). Tulkkeja sitoo myös vaitiolovelvollisuus, joka estää heitä vapaasti keskustelemasta työstään ja siihen liittyvistä ongelmista. Moni kertoo tukeutuvansa tuttuihin kollegoihin ongelmatilanteissa ja keskustelewansa työstä yleisemmällä tasolla tai ilman yksityiskohtaisia tietoja salassapitovelvollisuutta rikkomatta. Sanastollisissa ongelmista käännyttään

usein myös paremmin kieltä osaavien perheenjäsenten puoleen. Nämä keinot koetaan kuitenkin riittämättömiksi ja esimerkiksi Fardowsa ja Ayan haluaisivat keskustella työstään ryhmässä myös jonkun kokeneen ja pätevän tulkin johdolla. Toiset naisista toivovat vaihtoehtoisesti esimerkiksi psykologin ohjaamia työnohjauksellisia keskusteluja, jotka auttaisivat tulkkeja jaksamaan psyykkisesti raskaissa tulkkauksissa. Vaikka kaikki tulkit eivät tarkenna minkä tahon haluaisivat näitä keskusteluja järjestävän, ymmärrän heidän tarkoittavan lähinnä työnantajiaan, tulkkipalveluja, sillä naisista ainoastaan yksi kuului ammattiliittoon eikä yksikään ollut liittynyt esimerkiksi käännösalan etujärjestöön Suomen kääntäjien ja tulkkien liittoon (SKTL). SKTL on ollut muodostamassa esimerkiksi *Asioimistulkin ammattisäännöstöä* sekä niihin kuuluvia ohjeita (Liite), ja se ajaa periaatteessa kaikkien tulkkien ja kääntäjien asiaa, vaikka siihen kuuluvat tulkit ovat pääosin eurooppalaisten kielten tulkkeja harvinaisten kielten tulkkien jäädessä selkeästi vähemmistöksi (Määttä 2011: 10 [online]; ks. myös *Oikeustulkkauksen selvityshanke* 2008: 13 [online]). Jäsenrakennetta selittää osin se, että järjestöön on perinteisesti kuulunut lähinnä konferenssitulkkeja eikä se ole erityisesti markkinoinut itseään asioimistulkeille. Tilanne näyttäisi olevan muuttumassa pikku hiljaa, sillä jäsenhakemuksia tulee nykyään myös asioimistulkeilta, vaikkakin somalin tulkkeja kuului jäsenistöön vielä vuonna 2011 tasan nolla. (SKTL 2012.) Koko alan kehityksen ja arvostuksen kannalta olisi tärkeää, että tulkit ajaisivat asioitaan yhdessä (Määttä 2011: 10 [online]), sillä yhtenäinen ja solidaarinen ammattiryhmä pystyy paremmin palvelemaan yhteistä työtehtäväänsä (esim. Paaskoski 2008: 146). Tulkkien keskuudessa ei tunnu syntyneen myöskään vahvaa ammattikulttuuria, joka kiinnittäisi heidät työhönsä ja vahvistaisi heidän ammatillista identiteettiään. Ammattiryhmän heterogeenisyys tai työn kausiluontoisuus ei välttämättä ole este ammattikulttuurin syntymiselle, kuten Snellmanin (1996) tukkijätkiä koskeva tutkimus osoittaa, sillä jätkähän saattoivat poiketa toisistaan niin iältään, sosiaaliselta taustaltaan, kansallisuudelta kuin uskonnoltaankin, mutta silti metsätalouden tarjoamat työt loivat työntekijöiden elämäntavan perustan. Toisin kuin esimerkiksi jätkillä tai metsänhoitajilla, tulkeilla ei Suomessa ole mitään vastaavia pitkiä ja tiiviitä työ- tai koulutusjaksoja, jotka loisivat yhteishenkeä ja sosialistaisivat heidät tulkkien ammattiryhmään. Myös tulkin työn itsenäisyys ja yksinäisyys ovat omiaan ehkäisemään vahvan ammattikulttuurin syntyä.

Asiakkaiden (ja viranomaisten) oikeusturvan takaamiseksi tulkeille on toivottu etenkin viranomaisten ja tutkijoiden puolelta jonkinlaista tulkkien virallistamisjärjestelmää, sillä Suomessa ainoastaan kääntäjillä on mahdollisuus suorittaa auktorisoidun kääntäjän tutkinto, jonka tutkintojärjestelmän ylläpidosta vastaa Opetushallitus (*Oikeustulkkauksen selvityshanke* 2008 [online]). Epäpätevien tulkkien toiminnan salliminen syö koko tulkikunnan luotettavuutta ja

arvostusta ja samalla hankaloittaa ammattitulkkiensa työtä. Tulkin työnkuva ja asema näyttää olevan epäselvä myös monille monikulttuurisuudenkin tutkijoille, jolloin he omissa tutkimuksissaan ja kirjoituksissaan (esim. Hammar-Suutari 2009; Martikainen 2009:6 [online]; Tiilikainen 2003: 169) tulevat vahvistaneeksi ennakkoluuloja tulkkiensa ammattitaitoa ja luotettavuutta kohtaan. Maailmalla tulkkiensa virallistamisesta on olemassa useampia erilaisia malleja, joista edistyneimpinä on tavattu pitää Australian ja Ruotsin tapaa, joissa yhdistyvät organisoidut kielipalvelut, koulutus ja akkreditointi (Dubschlauff & Martinsen 2003: 122–123). Ruotsissa auktorisointijärjestelmästä vastaa valtiollinen taho, joka järjestää sekä näyttötutkinnot että pitää yllä virallista listaa. Toisin kuin suomalainen ATAT, nimike on määräaikainen ja perustason suoritettua tulkin on myös mahdollista erikoistua. Tutkinto huomioidaan suoraan myös tulkkiensa palkkioissa: esimerkiksi oikeustulkkauspalkkiot on Tuomioistuinviraston (Domstolsverket) määrittelyn mukaisesti jaettu kolmeen tasoon: auktorisoimattomat tulkit, auktorisoidut tulkit ja auktorisoidut oikeustulkit. (Kammarkollegiet [online]; *Oikeustulkkaus selvityshanke* 2008: 32–33 [online].)³⁴ Näin koulutuksella voi olla suoraa vaikutusta tulkkiensa toimeentuloon, joka kannustaa ammatinharjoittajia kohentamaan ammattitaitoaan tai vähintään pitämään sitä yllä. Cecilia Wadensjö (1998: 74–75) tosin muistuttaa, että vaikka monessa maassa on sertifioituja oikeustulkkeja, niin ei silti ole itsestään selvää, että heidän palveluksiaan käytetään. Järjestelmästä ei ole hyötyä kenellekään, ellei sitä myös käytetä.

Suomessa ollaan melko kaukana naapurimme Ruotsin käytännöistä. *Oikeustulkkaus selvityshankkeen* (2008 [online]) mukaan maamme oikeustulkkausessa on vakavia puutteita koskien tulkkiensa rekrytointia, koulutusta sekä yleisempiä viranomaiskäytäntöjä; (oikeus)tulkkaus koskevat puutteet maassamme on alalla tiedetty jo pitkään, ja ne ovat niin vakavia, että ne voivat jopa muodostaa uhkan henkilön oikeusturvalle. Yhtenä esimerkkinä sekavista viranomaiskäytännöistä oli mainittu poliisien ja tuomioistuinten käyttämät omat tulkkiensijat, joiden kautta he kontaktoivat tulkkeja myös suoraan, ohi tulkkipalveluiden. Tulkkiensa rekrytointi ja listojen ylläpito ei kuitenkaan ole mitenkään järjestelmällistä eikä listoille pääsevien kriteereistä ole tietoa; esimerkiksi SKTL:n jäsenille ei asiasta ole koskaan ole lähetetty kyselyitä, mutta käänösalan opiskelijoilta on tiedusteltu halukkuutta toimia istunnoissa tulkkeina. (Oikeustulkkaus selvityshankkeen

³⁴ Ruotsissa kääntäjien ja tulkkiensa auktorisoinnista vastaa valtiollinen Kamarikollegio (Kammarkollegiet), joka myös ylläpitää auktorisoitujen tulkkiensa listaa. Ruotsissa näyttötutkintoja järjestetään kahdesti vuodessa ja näyttötutkinnon suullisen ja kirjallisen osion läpäiseminen oikeuttaa tulkkeja käyttämään auktorisoidun tulkin nimeä seuraavan viiden vuoden ajan. Auktorisoidun tulkin on mahdollista myös erikoistua edelleen oikeustulkiksi ja terveystulkiksi. Tulkin tulee lisäksi olla vähintään 18-vuotias sekä taustaltaan nuhteeton. Yliopistotasoisesta kielitutkinnon hyväksyttävästi suorittaneilta ei vaadita erikseen näyttötutkinnon suorittamista ja he voivat hakea nimeä mikäli em. ehdot täyttyvät. Auktorisoituja tulkkeja on Ruotsissa 35:llä kielellä, mutta erityisesti harvinaisten kielten tulkeille suunnattua koulutusta halutaan kehittää edelleen ja auktorisointikokeita uudistaa. (Kammarkollegiet [online].)

selvityshanke 2008, 13–14.) Myös haastattelemistani naisista osa vastaanottaa tulkkaustoimeksiantoja poliisilta ja oikeuksilta, mutta heidän mukaansa tämä olisi vähenemään päin. Muutama haastattelemistani tulkeista ottaa myös kantaa oikeustulkkauskooulutuksen tärkeyteen ja tarpeeseen. Esimerkiksi monta kertaa oikeudessa tulkannut Ubah pitää oikeustulkkauksia erityisen vaativina ja toivoo siitä lisäkooulutusta, ja Zahran mukaan on ollut paljon keskustelua siitä, että oikeudessakin on saattanut olla epäpäteviä tulkkkeja siitä yksinkertaisesta syystä, että muita ei ole ollut saatavilla. Siksi tarvitaan lisää ammattikorkeakoulututkinnon kaltaisia koulutuksia.

7.2. Naisten ajatuksia tulevaisuudesta

Iman on haastattelemistani tulkeista ainoa, joka ilmoittaa haluavansa tehdä tulkin töitä niin pitkään kuin mahdollista, eläkkeelle asti. Vaikka hän ryhtyisi opiskelemaan, hän ajattelee silti jatkavansa tulkin töitä. Muutkin naisista aikovat jatkaa tulkkina, ainakin jonkin aikaa. Tulkkaukset toistaiseksi lopettanut nainen kertoo hänkin harkitsevansa tulkkauksen uudelleen aloittamista, jos hänen oma työnsä ei jostain syystä jatkossa enää kiinnostaisikaan. Hän kokee olleensa hyvä tulkki ja myös tykänneensä tulkkauksesta, joten ajatus ei ole lainkaan mahdoton. Muillakin naisilla on vastaavia ajatuksia: jos ei oma alan töitä tulevaisuudessa riitä, niin aina voi ottaa lisää tulkkauksia. Naisilla on vahva usko omaan osaamiseensa tulkkina, ja he saavat työstään tyydytystä, mutta työn raskauden ja epävarmuuden vuoksi he eivät kuitenkaan haaveile siirtyvänsä päätoimisiksi tulkeiksi. Tulkkaus nähdään ikään kuin varasuunnitelmana, jos ”oma työ” ja koulutus eivät tarjoakaan toimeentuloa tulevaisuudessa.

Monet naisista kertovat oppineensa tulkin työtä tehdessään paljon uutta suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen toiminnasta, mutta etenkin nuoret naiset kertovat oppineensa paljon lisää myös somaleista ja Somaliasta. Yliopistossa opiskeleva tulkki kertoo oppineensa tulkkaukseltaan ihmisiltä paljon Somalian todellisesta nykytilanteesta, joka on muuten ollut hänelle melko etäinen. Tulkkina hän ei ole tietenkään itse päässyt esittämään kysymyksiä asiakkaille, mutta tulkatessaan sellaiselle viranomaiselle, joka ottaa asiakseen kysellä esimerkiksi vanhemmilta somalirouvilta heidän elämästään, hän on ollut suorastaan ”ihastunut tulkkaukseen”. Näin hän on saanut kokonaisvaltaisemman kuvan viime vuosikymmenten tapahtumista Somaliassa ja niiden vaikutuksista sekä ihmisiin että yhteiskuntaan. Nainen aikoo tutkijaksi, ja vaikka hän ei voi tietenkään suoraan käyttää luottamuksellisissa keskusteluissa saatuja tietoja hyväkseen, ovat ne kuitenkin luoneet hänelle esiyymmärrystä somalien nykytilanteesta eivätkä niin monet asiat tule

todennäköisesti hänelle enää yllätyksenä täällä Suomessa tai Somaliassa. Ayan puolestaan kertoo kiinnostuksensa Somaliassa käyntiä kohtaan kasvaneen tulkkauksen myötä, aiemmin hänellä ei omien sanojensa mukaan ollut kiinnostusta vieraillla maassa. Fardowsa, Suhur, Ubah ja Zahra ovat käyneet maassa lähtönsä jälkeen, mutta kukaan ei halua muuttaa sinne pysyvästi ainakaan vielä, sillä tilanne näyttää edelleen niin epätoivoiselta ja sekavalta. Edes Ubah, joka on toivonut jo parikymmentä vuotta pääsevänsä palaamaan kotiinsa ja työskentelemään siellä ”omassa ammatissaan”, ei näe siihen vielääkään mahdollisuutta. Fardowsa taas on ajatellut, että kun hän pystyy hyödyntämään hankkimaansa koulutusta muutaman vuoden työkokemuksen jälkeen, hän voisi ehkä muuttaa Somaliaan joksikin aikaa, ja katsoa, pystyisikö siellä elämään. Joillakin naisista on myös ajatuksissa muutto aivan toisaalle: Ayan ja Zahra ovat ajatelleet mahdollisuutta muuttaa Suomesta johonkin englanninkieliseen maahan sukulaisten luo tai opiskelemaan.

Kaikille haastattelemilleni naisille somalin kielen taito ja sen ylläpitäminen on merkityksellistä. Nuoret naiset – etenkin Halima, Suhur ja Fardowsa – kertovat myös somalin kielensä kehittyneen paljon tulkkina toimiessaan: heidän sanavarastonsa on laajentunut ja he ovat työnsä kautta tutustuneet erilaisiin murteisiin. Iman taas epäilee kielitaitonsa rapistuneen täällä Suomessa ollessaan. Moni naisista on myös huolissaan Suomessa syntyneiden sisarustensa sekä muiden somalien somalin kielen taidosta yleisesti, eivätkä kaikkien naisten omatkaan lapset osanneet somalin kieltä heidän mukaansa kovin hyvin. Ayan myös sanoo olevansa tarkka paitsi omasta somalin kielen käytöstään, myös huomauttavansa ystävilleen, jos nämä esimerkiksi chattaillessaan kirjoittavat sekakieltä. Suomen somaliliiton puheenjohtajana toiminut Said Adenin (2009: 32) mielestä suurin haaste somalien kotoutumisessa onkin nuorten monikulttuurisen identiteetin vahvistaminen, joka edellyttää, että myös somalin kielellä ja kulttuurilla on hyväksytyt asema Suomessa. Somalin kieltä on mahdollista opiskella suomalaisessa peruskoulussa, mutta sen opetus äidinkielenä ei ole enää osa peruskoulun varsinaista opetussuunnitelmaa, vaan ainoastaan perusopetusta täydentävää opetusta. Opetuksen laatu myös vaihtelee, sillä somalia äidinkielenä opettavalta ei vaadita muodollista pätevyyttä. Somalin kielen opettajien olemassa olevat opinnot keskittyvät pedagogisiin opintoihin, mutta itse kieleen liittyvää asiantuntemusta niihin ei sisälly. Somalien keskuudessa onkin vaadittu somalin kielelle yliopistotasosta koulutusta, sillä oma äidinkieli on perustana kaikelle oppimiselle. (Mubarak & Korhonen 2011; ks. myös Määttä 2011: 10 [online]). Suhur harmitteleekin, että hänen pitäisi muuttaa ulkomaille opiskelemaan, jos hän haluaisi oppia kirjoittamaan somalia kriittisesti ja tekemään käännöksiä: hän kyllä oppi ala-asteella kirjoittamaan somalia, mutta sinne peruskoulutasolle se kuulemma on jäänyt.

Tulkikoulutuksestaan hän ei näy hyötyvän tässä suhteessa, sillä opetus tapahtuu kuitenkin suomeksi, jossa hän ei koe olevan puutteita.

Ubahia lukuun ottamatta kaikki naiset joko opiskelevat, ovat hakeneet koulutukseen tai ovat ajatelleet kouluttautua lisää. Naisten ajatuksissa on saavuttaa vähintään alemman asteen korkeakoulututkinto. Halima kertoo haluavansa myös näyttää suomalaisille, että kyllä hän voi somalinaisena tehdä kahtakin työtä ja vielä opiskella, hän ei tosiaankaan halua vain istua sohvalla ja käydä ”sossun luokalla”. Järjestötoiminnassa mukana oleva nainen kertoo myös, että hän yrittää rohkaista somalityttöjä kouluttautumaan ja hankkimaan itselleen uran ennen perheen perustamista tai vaihtoehtoisesti sen jälkeen. Hänen mukaansa liian moni lähtee tekemään hoitotyötä, jota on helppo saada, ja heidän vanhempansa näkevät rahojen ansaitsemisen hyvänä asiana. Töihin lähteneet naiset palaavat kuitenkin vain harvoin takaisin koulunpenkille, mikä harmittaa häntä. Hänen mielestään erityisesti naisille on tärkeää kouluttautua, ja hän kertoo yrittävänsä saada tytöt uskomaan itseensä, että he voivat pärjätä ihan yhtä hyvin kuin suomalaiset naiset ja että heillä on samat mahdollisuudet koulutukseen, perheeseen, työhön ja normaaliin elämään kuin suomalaisillakin. Hän ei kuitenkaan halua tuomita niitä, jotka haluavat olla kotiäitejä, mutta mikään ei häneen mielestään estä naisia kouluttautumasta, jos he vain itse sitä haluavat. Hän itse perusti perheen nuorena, jonka vuoksi hän ei pystynyt silloin jatkamaan opiskeluaan. Hän ei kuitenkaan jäänyt kotirouvaksi, vaan aloitti työn ja opiskelut perhetilanteen sen salliessa. Nainen on käyttänyt itseään esimerkkinä siitä, miten elämässä voi olla synkkiä hetkiä avioeroineen sun muineen, mutta kun uskoo itseensä, niin hyväksi se lopulta kääntyy.

Aiemmissa tutkimuksissa on kuitenkin huomattu somalinaisten perheen perustamisen myöhäistyvän nykyään koulutuksen vuoksi (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001: 146; Tiilikainen 2003: 196.). Haastattelemilleni naisillekaan ura ja perhe eivät ole vaihtoehtoisia toisilleen, vaan he haluavat molemmat. Vaikka nuori naimaton naistulkki kertoo olevansa toisaalta ylpeä työstään, hän samalla sanoo olevansa ehkä hieman huono esimerkki muille, koska somalit ovat hyvin perhekeskeisiä, mutta hän itse ei ole vielä naimisissa. Hän kertoo hieman puolustellen olevansa ehkä urakeskeisempi ja saaneensa myös kannustusta kouluttautumiseen sekä työntekoon niin äidiltään kuin muiltakin; perheen ehtii perustamaan myöhemminkin. Islamilaisen avioliiton keskeinen tarkoitus on lasten saaminen (Tiilikainen 2003: 174) ja se tuntuu olevan itsestäänselvyys myös haastattelemilleni naisille (vrt. Säävälä 2008: 78). Nekin naisista, joilla on vasta yksi lapsi, puhuvat lapsista monikossa tulevaisuutta pohtiessaan. Esimerkiksi tutkijaksi aikova nainen kertoo haluavan myös ison perheen äitinsä esimerkin mukaisesti. Hän ei näe lasten rajoittavan uraansa muilta osin

kuin asumisen suhteen, sillä hän haluaa kasvattaa lapset maassa, jossa näiden on hyvä käydä koulua ja turvallista leikkiä pihalla. Kaiken kaikkiaan somalinaistulkkien ajatukset tulevaisuudestaan kuulostavat siis hyvinkin tutuilta: naiset haluavat kouluttautumisellaan varmistaa itselleen mielekkään työn ja tulevaisuuden sekä samalla pitää huolta perheestään. He myös kantavat huolta muista läheisistään ja heidän hyvinvoinnistaan, olivat nämä sitten Suomessa, Somaliassa tai muualla maailmalla.

IMAN: Mä toivon, että mä oon terve ja mun lapset on terveet ja kaikki on hyvin. Ja maailma on mennyt parempaan suuntaan.

8. POHDINTA

8.1. Yhteenveto

Tässä opinnäytetyössäni olen pyrkinyt kuvaamaan asioimistulkin työtä sellaisena, kuin se haastattelemieni kahdeksan somalinaistulkin arjessa näyttäytyy, sekä tuonut esille tulkin työn etnologisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia. Etnologiassa asioimistulkkeja ei ole aiemmin tutkittu, vaikka tulkin työ avaa mielenkiintoisia näkökulmia monikulttuuriseen yhteiskuntaan sekä tulkkien itsensä että heidän asiakkaidensa ja viranomaisten kohtaamisten kautta. Tutkimusmetodina käytetyn puolistrukturoidun teemahaastattelun kautta tulkkien on ollut mahdollista tuoda esille ja painottaa niitä asioita, joita he nimenomaan itse ovat kokeneet merkityksellisiksi tulkin työssään. Keskittymällä naissomalitulkkeihin olen halunnut tuoda esille tämän kyseisen ryhmän sisäistä heterogeenisyyttä ja moniäänisyyttä, jolloin välittyy myös naisten henkilökohtaiset valinnat ja näkemykset kulttuuri(e)n takaa. Väljä kysymysrunko on antanut myös minulle tutkijana mahdollisuuden pysähtyä ja tarttua haastattelussa yllättäen esille tuleviin teemoihin sekä tarkentaa niitä. Olen yrittänyt kuunnella naisia tarkasti ja ymmärtävästi, ja tuloksena on siten hyvin aineistolähtöinen tutkimus. Mikäli olisin haastatellut kahdeksaa eri tulkkiä kuin nyt haastatteleman naiset, tutkimukseni näyttäisi varmasti toiselta. Mikäli taas joku toinen tutkija olisi haastatellut kyseisiä naisia, saattaisi tulos olla taas erilainen, sillä haastattelutilanne on tulkkaustilanteen lailla sosiaalinen vuorovaikutustilanne, jossa kaikki osallistujat vaikuttavat merkitysten syntyyn. En katso tämän vähentävän tutkimukseni arvoa, sillä tarkoituksena on ollut tuoda esiin niitä kokemuksia ja merkityksiä, joita tulkit itse antavat työlleen, eikä vastata tyhjentävästi kysymykseen mitä tulkin työ on. Tutkimukseni tavoitteena on ollut siis omalta osaltani lisätä tietoa ja ymmärrystä työstä ja monikulttuurisuudesta Suomessa, tällä kertaa somalinaistulkkiä näkökulmasta kerrottuna.

Asioimistulkin työ näyttäytyy haastattelemieni somalinaisten puheissa ennen kaikkea hyvänä sivutoimisena tai väliaikaisena työnä. Ainoastaan kahdelle kahdeksasta haastatellusta naisesta tulkkaus on päätoiminen työ, mutta myös he toimivat freelancertulkkeina muiden lailla eivätkä siten ole sitoutuneita tiettyyn aikatauluun tai vain yhteen tulkkipalveluun. Enemmistölle naisista tulkin työ onkin sivutoiminen työ ”oman työn” tai opiskelun ohessa, eikä heitä päätoiminen tulkin työ kiinnosta kuin siinä tapauksessa, ettei oman alan töitä heille jostain syystä riittäisi. Naiset kuvaavat tulkin työtä luonteeltaan epävarmaksi ja väliaikaiseksi, mutta samalla myös vaihtelevaksi ja joustavaksi. Työ ei vaadi sitoutumista ja se mahdollistaa siten omien töiden, perheen ja opiskelun

yhteensovittamisen mielekkäällä tavalla; työmäärää on mahdollista säännellä oman elämäntilanteen mukaan ja tarvittaessa siitä voi pitää välillä pitkiäkin taukoja. Tämä työn antama vapaus on hyvin tärkeää myös päätoimisille tulkeille, jotka saavat siitä joustoa arkeensa ja päätäntävaltaa suhteessa toimeksiantoihinsa.

Somalinaistulkeille vaikuttaisi olleen Suomessa pitkään enemmän tarvetta kuin heitä on ollut, mutta viime vuosina tilanne näyttäisi hieman tasoittuneen myös naisten löydettyä tulkin ammatin. Enemmistö haastateltavista naisistakin on työskennellyt alalla korkeintaan viisi vuotta. Naiset ovat päätyneet alalle monia eri reittejä informaaliien verkostojensa avustamina ja työntäminä, pääasiassa ilman alan koulutusta. Työnantajina toimivat yksityiset ja kunnalliset tulkkipalvelut ovat pikakouluttaneet rekrytoimansa tulkit tulevaan työhön sekä myöhemmin järjestäneet heille lyhyitä koulutus- ja informaatiotilaisuuksia. Vaikka naiset itse ovat suhteellisen koulutettuja ”omalle alalleen” ja ovat kiinnostuneita opiskelusta sinänsä, heidän suhtautumisensa tulkkikoulutukseen on ristiriitaista. Alalla ei ole muodollisia pätevyysvaatimuksia ja tämä näyttäisi heijastuvan myös naisten omiin näkemyksiin tulkkikoulutuksen tarpeellisuudesta: koulutus on periaatteessa hyvää ja toivottua, mutta ei välttämätöntä ainakaan omalle ammattitaidolle. Koska useimmat naiset toimivat tulkkina vain sivutoimisesti, eikä koulutuksella – tai sen puutteella – ole tulkkiin mukaan ole ollut merkitystä heidän toimeksiantoihinsa, ei koulutukseen olla myöskään halukkaita panostamaan. Vaikka tulkit kokevat oppineensa työnsä pääosin sitä tekemällä, he toivovat kuitenkin lyhyitä kursseja, joihin on mahdollista osallistua työn ja opiskelun ohessa. Heidän mielestään olisi kuitenkin tärkeää, että tulkkeina toimisi ainoastaan ammattitulkkeja, jotka hallitsisivat paitsi tulkkauksensa kielet, myös tulkin eettiset säännöt, eritoten vaitiolovelvollisuuden ja tulkin roolin.

Tulkkin rooli on kulttuurisidonnainen rooli ja Suomessa se pohjautuu paljolti *Asioimistulkin ammattisääntöön* (Liite), jonka mukaan tulkin ammattirooli on puhtaasti viestinnällinen. Tulkkiin mukaan niin asiakkaat kuin viranomaisetkin ymmärtävät tämän entistä paremmin, vaikka esimerkiksi vasta maahanmuuttaneet eivät ymmärrä tulkin puolueettomuutta ja saattavat odottaa tulkkiin asioivan heidän puolestaan tai vaihtoehtoisesti olevan viranomaisen puolella. Toisaalta myös tulkit itse välillä kyseenalaistavat tulkin roolin rajat eivätkä pitäydy vain viestin välittäjinä, vaan joskus myös avustavat asiakkaitaan tulkkauksen aikana tai sen jälkeen. Tulkin roolissa he eivät voi toimia sovittelijoina ja käyttää tietotaitoaan tai erilaisia sosiaalisia kategorioita (kuten äiti tai muslimi) asiakastilanteissa hyödyksi, vaikka niin haluaisivatkin. Välillä naiset kokevat tulkin roolin jopa epäinhimilliseksi sen rajoittaessa heidän toimijuuttaan ja kieltäessä inhimilliset tunteet ja reaktiot. Pyrkimykset jäävittömyyteen, neutraaliuteen ja emotionaaliseen etäisyyteen näyttäytyvät

heille myös suomalaisina arvoina erotuksena somalien tapakulttuuriin ja kanssakäymiseen. Samalla naiset ymmärtävät tulkin roolin kuitenkin mahdollistavan heidän toimintansa neutraaleina ammattilaisina ja vapauttavan heidät päätöksenteon vastuusta. Tulkit kokevatkin auttavansa asiakkaita ja viranomaisia parhaiten tulkkauksella kattavasti ja tarkkaan, jolloin näillä on puolestaan parhaat edellytykset tehdä hyviä ja oikeudenmukaisia päätöksiä kulloisestakin asiasta. Kielten tulkkaus on kuitenkin väistämättä myös kulttuurien tulkkausta, ja rajanveto siihen, kuinka paljon tulkin tulee sel(v)ittää asioiden kulttuurisia taustoja vaihteli suuresti naisten keskuudessa. Somalian ja Suomen yhteiskunnalliset ja kulttuuriset erot muodostavat oman haasteensa myös tulkkaukselle ja tulkit ovat ratkaisseet haasteet eri tavoin eri tilanteissa, kuten kulttuuritulkkauksella, selittämällä tarvittaessa kulttuurisia taustoja tulkkauksen jälkeen, tai ”vain tulkkauksella”, pohtimatta omaa aktiivista rooliaan merkitysten välittäjinä. Joidenkin mielestä viranomaiset pyrkivät selittämään liikaa asioita kulttuurilla, eivätkä siten näe asiakkaita yksilöinä vaan pelkästään tietyn kulttuurin tai uskonnon edustajina.

Somalinaistulkit kohtaavat tulkkeina paljon myös sellaisia asioita ja ihmisiä, jotka ovat heille entuudestaan vieraita ja joiden kanssa he eivät muuten olisi tekemisissä. Nämä kohtaamiset ovat laajentaneet heidän käsityksiään sekä suomalaisesta yhteiskunnasta ja omasta etnisestä yhteisöstään ja kulttuuristaan, sekä näiden välisistä ristiriidoista. Tulkin työ on naisille sekä rakas että raskas, sillä tulkkina he toisaalta kokevat voivansa auttaa muita somaleja, mutta toisaalta he joutuvat myös tulkkaamaan hyvinkin rankkoja aiheita ja kuulemaan vähemmän miellyttäviä asioita omasta kansastaan. Työllä saattaa olla vaikutusta myös heidän yksityiselämäänsä. Tulkki toimii yksityisen ja julkisen rajapinnalla tulkatessaan ihmisten hyvinkin henkilökohtaisia asioita viranomaisympäristössä. Tämä tuo tulkkille valtaa suhteessa asiakkaisiinsa ja asettaa tulkin ja asiakkaan epätasa-arvoiseen asemaan, millä voi olla vaikutusta tulkin sosiaalisiin suhteisiin. Tulkin työn tuoma asema asettaa naiset myös tavallista alttiimmaksi oman yhteisönsä sosiaaliselle kontrollille kuten juoruilulle tai mustamaalaukselle, mikä monesta tulkista tuntuu ahdistavalta. Tämä koskee erityisesti niitä tulkkeja, jotka poikkeavat tai kyseenalaistavat yhteisön omat normit esimerkiksi pukeutumisellaan. Somalikulttuuri ei siis Suomessakaan ole yhtenäinen ja muuttumaton, vaan se elää ja kehittyy vuorovaikutuksessa yhtäläillä ympäröivän yhteiskunnan kuin diasporassa elävän somaliyhteisön kanssa, mikä aiheuttaa myös ristiriitoja yhteisön sisällä.

Somalikulttuurin islamiin pohjaava näkemys sukupuolten segregatiosta näkyy täällä Suomessa muun muassa somalinaistulkki-asiakaskunnassa, joka koostuu pääasiassa naisista. Naisasiakkaat haluavat usein samaa sukupuolta edustavan tulkin, mutta myös muutama tulkeista kertoo

miesasiakkaiden tulkkauksen erityisesti intiimiasioissa olevan heistä kiusallista. Toisten mielestä taas on hienoa, ettei tulkin sukupuoleen kiinnitetä erityistä huomiota, ja tulkki voi tulkata mitä vain kulttuurisista normeista välittämättä. Naisten tulkatessa miehiä ja toimiessa kahden kulttuurin välissä, he myös murentavat perinteistä mielikuvaa siitä, että miehet olisivat vastuussa kodin ulkopuolisista suhteista, naisten vastatessa kodista ja perheestä. Uskontoon ja kulttuuriin pohjaavan sukupuolten välisen segregatio näyttäisi kuitenkin toimivan osalle somalinaisista esteenä tulkin työlle, mikä voi osaltaan selittää somalinaistulkkiin lukumäärän vähäisyyttä suhteessa miehiin työn ammatillistumisesta huolimatta.

Tulkkaukspalveluiden ammatillistumisen ja institutionalisoitumisen asteen on katsottu refleктоivan yhteiskunnan näkemystä sen vähemmistöjen oikeuksista (Wadensjö 1998: 51). Toistaiseksi Suomessa tulkkina voi toimia periaatteessa kuka vain, sillä tulkin nimikettä ei ole millään lailla suojattu. Asioimistulkin työn etnospesifinen luonne näkyy haastateltujen somalin kielen tulkkiin kohdalla korostetusti: työssä ei tarvita muodollista pätevyyttä, se on epävakaa, se tapahtuu oman etnisen ryhmän sisällä eivätkä naiset (yhtä lukuun ottamatta) suunnittele siitä itselleen varsinaista työuraa. Nämä ovat kuitenkin myös juuri niitä tekijöitä, jotka ovat houkutelleet naisia toimimaan etenkin sivutoimisina tulkkeina. Eritoten mahdollisuus auttaa ”omia” sekä työn vapaus ovat naisille tärkeitä ominaisuuksia työssä. Viime vuosien aikana asioimistulkkiin ammatillistuminen on saanut vauhtia uusista kehitteillä olevista ja toteutuneistakin koulutusmahdollisuuksista. Nähtäväksi jää, mikä vaikutus niillä on tulkkiin ammattikunnan kehitykseen sekä kielellisten vähemmistöjen oikeuksien vahvistumiseen.

8.2. Jatkotutkimusaiheita

Ottaen huomioon asioimistulkkiin aseman kahden – tai useamman – kielen ja kulttuurin välissä ja välittäjänä, on suorastaan hämmentävää, ettei heihin ole etnologiassa kiinnitetty lainkaan huomiota. Maahanmuuttotutkimuksessa, jossa tutkijat myös usein turvautuvat erilaisten tulkkiin apuun, on myös kiinnitetty huomiota tulkin työhön yllättävän vähän, ja niissä tapauksissa kun on, se on nähty ongelmana. Ikään kuin tulkki olisi se välttämätön paha, mikä on tutkijan ja tutkittavan kohteen välissä. Näin siitä huolimatta, että tulkin ja tutkijan töissä on paljon yhteneväisyyksiä, yrittäväthän he molemmat välittää viestin yhdestä merkitysjärjestelmästä toiseen siten, että vastaanottaja ymmärtäisi sen sisällön.

Oman tutkimukseni käsitellessä asioimistulkin ammattia somalinaistulkkien näkökulmasta, olisi tietysti mielenkiintoista verrata miten somalimiestulkit kertoisivat työstään tulkkeina ja mitä merkityksiä he työlleen antaisivat, eli kuinka sukupuoli vaikuttaa näkemyksiin (somali)tulkin työssä. Eri taustamuuttujia varioimalla tutkimuksen painopistettä voisi helposti muuttaa ja saada uusia näkökulmia tulkin työhön, työhön yleensä tai monikulttuurisuuteen. Esimerkiksi miten jonkin eurooppalaisen kielen – kuten saksan tai englannin – tulkit kokisivat työnsä tulkkeina tai mitä eroja he näkevät asioimis- ja konferenssityön välillä, mitä erilaisia merkityksiä he näille töille antaisivat – vai onko näillä edes eroa? Omassa työssäni yhdistyi tulkin tulkkaama vähemmistökieli ja tulkin etninen tausta, mutta näin ei tietenkään aina ole, sillä esimerkiksi ranskan kielen tulkki voi etniseltä taustaltaan olla vaikkapa suomalainen, elsassilainen tai marokkolainen. Vaikuttaisiko tulkin etninen tausta hänen näkemykseensä tulkin työstä ja millaisia kokemuksia eri etnistä taustaa edustavilla tulkeilla on monikulttuurisesta Suomesta? Myös tulkin ja tulkkauksen merkitystä kotoutumisessa ja vastaanottoprosessin alkuvaiheessa olisi kiintoisaa tutkia tarkemmin. Yleisesti ottaen asioimistulkin työn ja tulkkauksen konteksti tarjoaa etnologeille hyvät mahdollisuudet tutkia kielen, kulttuurin ja identiteetin suhdetta toisiinsa

Tulkkeja haastatellessani itselleni tuli yllätyksenä tulkkien hyvin erilaiset tarinat ajautumisestaan alalle, ja miten yksi naisista jopa huijattiin työhaastatteluun. Olisi kiinnostavaa tutkia laajemminkin, miten tulkit päätyvät alalle, mikä heitä motivoi ja mitä odotuksia heillä on tulkin työhön liittyen. Samoin kuin alalle päätyminen, minua jäi myös vaivaamaan yhden naisen päätös lopettaa työskentely alalla (ainakin toistaiseksi) ja siihen johtaneet syyt, joita en voinut tämän tutkimuksen puitteissa mm. anonymiteettisyistä käsitellä tarkemmin. Alalle on tyypillistä suuri tulkkien vaihtuvuus, mitä pidetään myös ongelmana, sillä se hankaloittaa paitsi tulkkipalveluiden, tietysti myös viranomaisten ja heidän asiakkaidensa kanssakäymistä. Tutkimalla syitä vaihtuvuuteen voitaisiin ymmärtää myös enemmän asioimistulkkauksesta alana ja kiinnittää enemmän huomiota sen rakenteisiin ja mahdollisiin epäkohtiin tulkkien näkökulmasta. Maahanmuuttajataustaisten tulkkien kohdalla tämä saattaisi myös avata uusia näkökulmia heidän kiinnittymiseen suomalaiseen työelämään ja sen vaikutuksesta kotoutumiseen.

Toivottavasti tulevaisuudessa tulkit ja heidän työnsä saavat ansaitsemansa huomion niin etnologiassa kuin muissakin maahanmuuttoa, monikulttuurisuutta tai kulttuurien välistä vuorovaikutusta käsittelevillä tieteenaloilla. Ilman kielialan ammattilaisia kuten tulkkeja tai kääntäjiä, olisi maailma meistä useimmille kovin pieni ja vieras. Haliman kertomaa somalialaista sananlaskua siteeratakseni: ”*Ilman kieltä olet sokea ja kuuro.*”

LÄHTEET

Haastattelut

Ayan 11.7.2011

Fardowsa 20.6.2011

Halima 26.10.2011

Iman 13.6.2011

Khadra 2.9.2011

Suhur 15.9.2011

Ubah 30.6.2011

Zahra 16.10.2011

Haastattelutallenteet ja litteraatiot tekijän hallussa vuoteen 2014 asti, jolloin ne tuhotaan.

Henkilökohtainen tiedonanto

SKTL 2012: koordinaattori Marjukka Heinosen sähköposti 24.5.2012

Elektroniset lähteet

Abdallah, Kristiina 2012: Translators in Production Networks. Reflections on Agency, Quality and Ethics. Joensuu: University of Eastern Finland:

http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0609-0/urn_isbn_978-952-61-0609-0.pdf ,
luettu 24.1.2013.

Asioimistulkki. Tietoja asioimistulkin ammattitutkinnosta ja koulutuksesta:

<http://asioimistulkki.ning.com/> , luettu 17.1.2011.

DIAK 2013: Puhuttujen kielten tulkkauksen koulutusohjelma:

<http://www.diak.fi/hakijalle/Koulutusohjelmat/Puhuttujen%20kielten%20tulkkauksen%20ko/Sivut/default.aspx?gclid=CMKmt7qSgbUCFaJ3cAodmywAsQ> , luettu 24.1.2013.

Ethnologue. Languages of the World. Somali - a language of Somalia:

<http://www.ethnologue.com/language/som> , luettu 1.3.2013.

Helsingin seudun asioimistulkkikeskus. Palveluhinnasto vuonna 2013:

http://www.vantaa.fi/fi/sosiaali- ja_terveyspalvelut/tulkkikeskus_siirretaan_/palveluiden_hinnat ,
luettu 1.3.2013.

Kammarkollegiet. Tolkar och översättare:

<http://www.kammarkollegiet.se/rattsavdelningen/tolkar-och-oversattare/tolkar-och-oversattare> ,
luettu 1.3.2013.

Kinnunen, Tuija 2010: Agency, activity and court interpreting. - Translators' Agency, toim. Tuija Kinnunen & Kaisa Koskinen. Tampere Studies in Languages, Translation and Culture. Series B 4. Tampere: Tampere University Press:

<http://tampub.uta.fi/tup/978-951-44-8082-9.pdf> , luettu 9.4.2012.

Kujamäki, Pekka 2011: Sota, käänöskulttuurit ja toimijuus:

http://www.sktl.fi/@Bin/85378/Kujamaki_MikaEL2011.pdf , luettu 9.4.2012.

Martikainen, Tuomas 2009: Eettisiä kysymyksiä maahanmuuttotutkimuksessa. Elore 16: 2:

http://www.elore.fi/arkisto/2_09/katsaus_martikainen_2_09.pdf , luettu 22.3.2011.

Määttä, Simo K. 2011: Kieli-ideologiat ja oikeustulkkausten laatu:

http://www.sktl.fi/@Bin/85387/Maatta_MikaEL2011.pdf, luettu 9.4.2012.

Oikeustulkkausten selvityshanke 2008. Asiantuntijaryhmän raportti oikeusministeriölle:

http://www.kaj.fi/files/104/oikeustulkkausten_raportti_13.6.08.pdf , luettu 20.1.2012.

Opetushallitus 2006: Asioimistulkin ammattitutkinto:

http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/naytot/asioimistulkin_at.pdf , luettu 17.1.2011.

Salo, Janne 2007: Asioimistulkkauksella yhdenvertaisuutta, Duodecim 2007:

<http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo96305.pdf> , luettu 27.1.2012.

Säävälä, Minna 2007: Uussuomalainen nainen etsii paikkaansa: Venäläisten ja kosvonalbaanien elämänpolut työssä ja kotona. FEMAGE-projekti 2007. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 29/2007. http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/386688/Femage_Uussuomal+nainen.pdf , luettu 11.12.2011.

Tulkkaus- ja käännöskeskus Professional. Hinnat:

<http://www.tulkkauspalvelu.fi/index.php?page=hinnat> , luettu 1.3.2013.

Työministeriö 1999: Maahanmuuttajille tarkoitettujen tulkkaus- ja kielipalveluiden kehittämissuunnitelma. Työhallinnon julkaisu no 231:

<http://www.mol.fi/migration/kielipal.pdf> , luettu 14.5.2011.

Työministeriö 2004: Tulkin välityksellä. Tietoa viranomaisille asioimistulkkauksesta.

Työministeriön esitteitä 2004:

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/04_maahanmuutto/07_aineistot_kirjasto/01_esitteet/tulkkivi/tulkki_fi_fin.pdf , luettu 24.2.2011.

Työministeriö 2005: Maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden kielipalvelujen järjestäminen ja kustannusten korvaaminen:

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/04_maahanmuutto/07_aineistot_kirjasto/02_julkaisut_raportit/tulkki_hje.pdf , luettu 24.2.2011.

Työministeriö 2006: Kunnallisten tulkkikeskusten laatukäsikirja:

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/04_maahanmuutto/07_aineistot_kirjasto/02_julkaisut_raportit/tulkkaus_laatukasikirja.pdf , luettu 24.2.2011.

Valtiovarainministeriö 2009: Yhteispalvelun laajentamishanke. Valtakunnallisen etätulkkauspalvelun perustamista ja ylläpitoa selvittävän työryhmän loppuraportti:

[http://www.yhteispalvelu.fi/intermin/hankkeet/yp/home.nsf/files/Etatulkkaustyoryhma_loppuraportti_2992009_FINAL/\\$file/Etatulkkaustyoryhma_loppuraportti_2992009_FINAL.pdf](http://www.yhteispalvelu.fi/intermin/hankkeet/yp/home.nsf/files/Etatulkkaustyoryhma_loppuraportti_2992009_FINAL/$file/Etatulkkaustyoryhma_loppuraportti_2992009_FINAL.pdf) , luettu 3.6.2012.

Painamattomat lähteet

Forsander, Annika 1997: Asioimistulkki ja viranomainen. Tutkimus työntekijöiden asenteista asioimistulkkauspalveluita kohtaan. Opinnäytetyö sosiaalipolitiikan jatko-opintoja varten, Turun yliopisto.

Lampikoski, Susanna 2003: Asioimistulkkaus institutionaalisissa tilanteissa somaliasiakkaiden näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma, Kieli- ja käännöstieteiden laitos, Tampereen yliopisto.

Majdzadeh, Mohsen 2007: Tulkin ammattisäännöstö ja tulkin roolit asioimistulkin käytännön työssä. Pro gradu -tutkielma, Suomen kielen ja kulttuurin laitos, Helsingin yliopisto.

Mäntynen, Anna 2003: Tulkin muotokuva – Asioimistulkin roolit ja toiminta työvoimaviranomaisen näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma, Kieli- ja käännöstieteiden laitos, Tampereen yliopisto.

Savolainen, Marja 2009: Asioimistulkki keskellä ristiriitaisten odotusten dialogia. Käännöstieteen lisensiaattitutkimus, Helsingin yliopisto.

Toivonen, Hanna 2009: Tulkin monet roolit. Asioimistulkkien omia näkemyksiä ja kokemuksia. Pro gradu -tutkielma, Klassisten ja romaanisten kielten laitos, Turun yliopisto

Troger, Belinda 2007: Asioimistulkkauksen ihanteet ja todellisuus. Asioimistulkkeina toimivien näkökulma. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Aallas, Esa 1991: Somalishokki. Suomen pakolaisapu: Helsinki.

Angelelli, Claudia V. 2004: Revisiting the interpreter's role: a study of conference, court, and medical interpreters in Canada, Mexico, and the United States. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam.

Angelelli, Claudia V. 2008: The role of the interpreter in the healthcare setting: A plea for a dialogue between research and practice. – Crossing borders in community interpreting: definitions and dilemmas, toim. Carmen Valero-Garcés & Anne Martin. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 147-166.

Aden, Said 2009: Ikuisesti pakolaisina? Maahanmuuttokeskustelu Suomen somalialaisten näkökulmasta. – En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä, toim. Suvi Keskinen, Anna Rastas & Salla Tuori. Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto: Tampere, 25–32.

Alitolppa-Niitamo, Anne 1994: Somalipakolaiset Helsingissä. Sosiaaliset verkostot ja klaanijäsenyyden merkitys. Sosiaali- ja terveysministeriö: Helsinki.

Alitolppa-Niitamo, Anne & Abdullahi, Ali A. 2001: Somalidiaspora Suomessa - muutoksia, haasteita ja haaveita. – Monietnisuus, yhteiskunta ja työ, toim. Annika Forsander, Elina Ekholm & Petri Hautaniemi. Palmenia-kustannus: Helsinki, 134–148.

Barth, Fredrik 1969: Introduction. – Ethnic Group and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference, toim. Fredrik Barth. Universitetsforlaget: Oslo, 9–38.

Björk, Stephanie R. 2007: Clan identities in practice. – Somalia : diaspora and state reconstitution in the Horn of Africa , toim. A.Osman Farah, Mammo Muchie & Joakim Gundel. Adonis & Abbey, London: 102–113.

Brunette, Louise, Bastin, Georges, Hemlin, Isabelle & Clarke, Heather (toim.) 2003: The critical link 3: interpreters in the community : selected papers from the Third International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam.

Carr, Silvana E., Roberts, Roda, Dufour, Aideen & Steyn, Dini (toim.) 1997: The critical link: interpreters in the community : papers from the First International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings . Benjamins Publishing Company: Amsterdam.

Cooke, Michael S. 2009: Interpreter ethics versus customary law. Quality and compromise in Aboriginal languages interpreting. – The critical link 5 : quality in interpreting : a shared responsibility, toim. Sandra Hale, Uldis Ozolins & Ludmila Stern. John Benjamins Publishing Company, Philadelphia: 85–97.

Ekholm, Elina 1994: Syrjäytyä vai selviytyä: pakolaisten elämää Suomessa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, ehkäisevän sosiaali- ja terveyspolitiikan osasto: Helsinki.

Forsander, Annika & Alitolppa-Niitamo, Anne 2000: Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto – keitä, miten ja minne. Työhallinnon julkaisu Nro 242. Helsinki: Työministeriö.

Forsander, Annika, Ekholm, Elina & Hautaniemi, Petri 2001: Monietnisuus, yhteiskunta ja työ. Palmenia-kustannus: Helsinki.

Forsander, Annika & Ekholm, Elina 2001a: Maahanmuuttajat ja työ. – Monietnisuus, yhteiskunta ja työ, toim. Annika Forsander, Elina Ekholm & Petri Hautaniemi. Palmenia-kustannus, Helsinki: 57–78.

Forsander, Annika & Ekholm, Elina 2001b: Etniset ryhmät Suomessa. – Monietnisuus, yhteiskunta ja työ., toim. Annika Forsander, Elina Ekholm & Petri Hautaniemi. Palmenia-kustannus: Helsinki, 83–113.

Forsander, Annika 2002: Luottamuksen ehdot: Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla. Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto: Helsinki.

Forsander, Annika 2004: Tekeekö työ oikeaksi suomalaiseksi? – Seis yhteiskunta – tahdon ulos, toim. Tuula Helne, Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen Jouko. SoPhi: Jyväskylä, 195–215.

Forsander, Annika 2007: Kotoutuminen sukupuolittuneille työmarkkinoille? Maahanmuuttajien työmarkkina-asema yli vuosikymmenen Suomeen muuton jälkeen. – Maahanmuuttajanaiset. kotoutuminen, perhe ja työ, toim. Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46. Väestöliitto: Helsinki, 312–334.

Gentile, Adolfo, Ozolins, Uldis & Vasilakakos, Mary 1996: *Liaison interpreting: a handbook*. Melbourne University Press: Carlton, Victoria.

Hale, Sandra, Ozolins, Uldis & Stern, Ludmila 2009: *The critical link 5 : quality in interpreting : a shared responsibility*. John Benjamins Publishing Company: Philadelphia.

Hall, Stuart 2003a: *Kulttuuri, paikka, identiteetti. – Erilaisuus*, toim. Mikko Lehtonen & Olli Löytty. Vastapaino: Tampere, 85–128.

Hall, Stuart 2003b: *Monikulttuurisuus. – Erilaisuus*, toim. Mikko Lehtonen & Olli Löytty. Vastapaino: Tampere, 233–281.

Hammar-Suutari, Sari 2009: *Asiakkaana erilaisuus: kulttuurien välisen viranomaistoiminnan etnografia*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 147. Joensuun yliopisto: Joensuu.

Heikkinen, Kaija 2010: *Sukupuoli ja etnisyys tiedon paikantumisessa. – Vaeltavat metodit*, toim. Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo. Suomen kansantietouden tutkijain seura: Joensuu, 215–233.

Helander, Reetta 2002: *Somalitytöt kahden kulttuurin välissä. – Tulkintoja tytöistä*, toim. Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 109–128.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helander 2008: *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus Helsinki University Press: Helsinki.

Hietanen, Kaarina 2001: *Tulkkausviestintä ammattina. – Alussa oli käänös*, toim. Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen. Tampere University Press: Tampere, 277–293.

Huttunen, Laura 2002: *Kotona, maanpaossa, matkalla : kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Huttunen, Laura 2005: Etnisyys. Luokittelusysteemejä ja elettyä yhteisöllisyyttä. – Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta, toim. Anna Rastas, Laura Huttunen & Olli Löytty. Vastapaino: Tampere, 117–160.

Jaakkola, Timo 2000: Maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt työhönotossa ja työelämässä. Työministeriö: Helsinki.

Joronen, Tuula 2007: Työmarkkinoiden monenlaiset maahanmuuttajanaiset – haaste suomalaiselle sukupuolijärjestelmälle. – Maahanmuuttajanaiset. Kotoutuminen, perhe ja työ., toim. Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46. Väestöliitto: Helsinki, 285–311.

Juntunen, Marko 2009: Diasporic Silences and Multicultural Encounters in Varissuo, Finland. – Finnish Journal of Ethnicity and Migration vol. 4 issue 1, 28–33.

Korkiakangas, Pirjo & Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.) 2005: Polkuja etnologian menetelmiin. Ethnos ry.: Helsinki.

Kortelainen, Kaisu 2008: Penttilän sahayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Kuokkanen, Katja 2011: Ammattitulkeista on huutava pula. –Helsingin Sanomat 24.8.2011.

Kusow, Abdi M. 2007: From Mogadishu to Dixon. – Somalia : diaspora and state reconstitution in the Horn of Africa , toim. A.Osman Farah, Mammo Muchie & Joakim Gundel. Adonis & Abbey: London, 34–42.

Leinonen, Satu 2001: Asioimistulkkaus – paljon muutakin kuin asioimisen tulkkausta. – Alussa oli käännös, toim. Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen. Tampere University Press: Tampere, 294–303.

Liebkind, Karmela 2000: Kannattaa tutustua paremmin. – Monikulttuurinen Suomi : etniset suhteet tutkimuksen valossa, toim. Karmela Liebkind. Gaudeamus: Helsinki, 56–67.

Marjeta, Maarit 2000: Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa: somalialaisnaiset, perhe ja muutos. Joensuu University Press.

Martikainen, Tuomas (toim.) 2006: Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Martikainen, Tuomas, Sintonen, Teppo & Pitkänen, Pirkko 2006: Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. – Ylirajainen kulttuuri – Etnisyys Suomessa 2000-luvulla, toim. Tuomas Martikainen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 9–41.

Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) 2007: Maahanmuuttajanaiset. Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46. Väestöliitto: Helsinki.

Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.) 2010: Maahanmuutto ja sukupolvet. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Martikainen, Tuomas & Haikkola Lotta 2010: Johdanto: Sukupolvet maahanmuuttajatutkimuksessa. – Maahanmuutto ja sukupolvet, toim. Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 9–43.

Martin, Anne & Marti, Isabel Abril 2008. Community interpreters' self-perception. A Spanish case study. – Crossing borders in community interpreting : definitions and dilemmas, toim. Carmen Valero-Garcés & Anne Martin. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam, 203–230.

Mubarak, Yusuf & Korhonen, Outi 2011: Somalin kielelle pitäisi saada yliopistotason opetusta [mielipidekirjoitus]. – Helsingin Sanomat 6.3.2011

Mullamaa, Kristina 2006: Towards a dynamic role conception of liaison interpreters : an ethnographic study of self-descriptions of practising liaison interpreters in Estonia. Tartu University Press: Tartu.

Niemelä, Heli 2006: Somalialaisen ja suomalaisen nuoruuden risteyksessä. – Ylirajainen kulttuuri – Etnisyys Suomessa 2000-luvulla, toim. Tuomas Martikainen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Nurmi, Virpi 1989: Lasinvalmistajat ja lasinvalmistus Suomessa 1900-luvun alkupuolella. Suomen muinaismuistoyhdistys: Helsinki.

Nylund-Oja, Marja 1995: Kulttuuri on avain. Pakolaistyön ja pakolaisten arki Tampereella. Tampereen kaupungin ulkomaalaistoimiston julkaisuja 1/1995. Tampereen kaupungin julkaisukeskus: Tampere.

Oinas, Suvi 2004: Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. – Feministinen tietäminen – Keskustelua metodologiasta, toim. Marianne Liljeström. Vastapaino: Jyväskylä, 209–227.

Ozolins, Uldis & Hale, Sandra 2009: Quality in interpreting. A shared responsibility. – The critical link 5 : quality in interpreting : a shared responsibility, toim. Sandra Hale, Uldis Ozolins & Ludmila Stern. John Benjamins Publishing Company: Philadelphia, 1–10.

Paaskoski, Leena 2008: Herrana metsässä : kansatieteellinen tutkimus metsänhoitajuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Pakolaisneuvonta 2009: Tulkkaus turvapaikkamenettelyssä. Opas tulkeille. Pakolaisneuvonta: Helsinki.

Pöysä, Jyrki 1997: Jätkän synty: tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Pöysä, Jyrki, Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka (toim.) 2010: Vaeltavat metodit. Suomen kansantietouden tutkijain seura: Joensuu.

Rahikainen, Marjatta 2008: Mistä työväki tuli tutkimukseen – missä se on nyt? – Työväki lähtee – mihin suuntaa tutkimus? toim. Matti Hannikainen ja Pia Lohikoski. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura: Helsinki, 13–27.

Rastas, Anna, Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) 2005: Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Vastapaino: Tampere.

Roberts, Roda P., E.Carr, Silvana, Abrahams, Diana & Dufour, Aideen (toim.) 1999: The critical link 2 : interpreters in the community : papers from the Second International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings. Benjamins Publishing Company: Amsterdam.

Roberts, Roda P. 1999: Community interpreting today and tomorrow. – The critical link 2 : interpreters in the community : papers from the Second International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings , toim. Roda P. Roberts, Silvana E.Carr, Diana Abrahams & Aideen Dufour. Benjamins Publishing Company: Amsterdam, 7–28.

Rudvin, Mette & Tomassini, Elena 2008: Migration ideology and the interpreter-mediator. The role of the language mediator in educational and medical settings in Italy. –Crossing borders in community interpreting: definitions and dilemmas, toim. Carmen Valero-Garcés & Anne Martin: John Benjamins Publishing Company: Amsterdam, 245–266.

Rumbaut, Ruben 2007: Ages, Life Stages, and Generational Cohorts: Decomposing the Immigrant First and Second Generation in the United States. – Rethinking Migration: New Theoretical and Empirical Perspectives, toim. Alejandro Portes & Joshua DeWind. Berghahn Books: Oxford, 342–387.

Ruotsala, Helena 2002: Muuttuvat palkiset: elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930–1995. Suomen muinaismuistoyhdistys: Helsinki.

Ruotsala, Helena 2005: Matkoja, muistoja, mielikuvia: kansatieteilijä kentällä. – Polkuja etnologisiin menetelmiin, toim. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala. Ethnos ry.: Helsinki, 45–76.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) 2005: Haastattelu : tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino: Tampere.

Räty, Minttu 2002: Maahanmuuttaja asiakkaana. Tammi: Helsinki.

Snellman, Hanna 1996: Tukkilaisen tulo ja lähtö : kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotyöstä. Pohjoinen: Oulu.

Snellman, Hanna 2008: Båtsknärsinkuume. – Työväki lähtee – mihin suuntaa tutkimus? toim. Matti Hannikainen ja Pia Lohikoski. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura: Helsinki, 28–33.

Tiilikainen Marja 2000: Somalinaiset ja maahanmuuton kokemukset. – Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa, toim. Karmela Liebkind. Gaudeamus: Helsinki, 93–111.

Tiilikainen Marja 2003: Arjen Islam. Somalinaisten elämää Suomessa. Vastapaino: Tampere.

Tiilikainen, Marja 2008: Menestyvät maahanmuuttajanaiset. – Väestötutkimuslaitos Katsauksia E 33. Väestöliitto: Helsinki.

Ukkonen, Taina 2000: Menneisyyden tulkinta kertomalla : muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Vakimo, Sinikka 2010: Tutkimusetiikka kulttuurintutkimuksessa. – Vaeltavat metodit, toim. Jyrki Pöysä, Helmi Järviluom & Sinikka Vakimo. Suomen kansantietouden tutkijain seura: Joensuu, 79–113.

Valero-Garcés, Carmen & Martin, Anne (toim.) 2008: Crossing borders in community interpreting: definitions and dilemmas. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam.

Valero-Garcés, Carmen & Martin, Anne 2008: Introduction. – Crossing borders in community interpreting: definitions and dilemmas, toim. Carmen Valero-Garcés & Anne Martin. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam, 1–7.

Virtanen, Hanna & Vilkama, Katja 2008: Somaliensa asuminen pääkaupunkiseudulla. – Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa, toim. Tuomas Martikainen, Tuula Sakaranaho & Marko Juntunen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 132–156.

Vuorikoski, Anna-Riitta 2001: Tulkkauksen tutkimus. – Alussa oli käännös, toim. Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen. Tampere University Press: Tampere, 317–337.

Wadensjö, Cecilia 1998. Interpreting as interaction. Longman: New York.

Wadensjö, Cecilia, Englund Dimitrova, Birgitta & Nilsson, Anna-Lena (toim.) 2007: The critical link 4 : professionalisation of interpreting in the community : selected papers from the 4th International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings (Stockholm, Sweden, 20–23 May 2004). John Benjamins Publishing Company: Amsterdam.

Wiegand, Chriss 2000: Role of the interpreter in the healing of a nation. An emotional view. The critical link 2 : interpreters in the community : papers from the Second International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings , toim. Roda P. Roberts, Silvana E.Carr, Diana Abrahams & Aideen Dufour. Benjamins Publishing Company: Amsterdam, 207–218.

Lait ja asetukset

Esitutkintalaki (449/1987)

Hallintolaki (434/2003)

Hallintolainkäyttölaki (586/1996)

Kielilaki (423/2003)

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2011).

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)

Ulkomaalaislaki (301/2004)

Valtioneuvoston asetus (512/1999, mutt. 196/2002)

LIITE: Asioimistulkin ammattisäännöstö ja Asioimistulkkausohjeet

Asioimistulkin ammattisäännöstö

Asioimistulkkaus on viranomaisen tai yksityisen tahon ja asiakkaan välisen asioimisdialogin (haastattelun, kuulustelun, neuvottelun, tiedustelun, selvitys- ja tiedonvälityskeskustelun jne.) tulkkausta. Tulkkaus on yleensä peräkkäistulkkausta, mutta se voi olla myös samanaikaistulkkausta. Asioimistilanteisiin voi liittyä myös monologeja (esitelmä, luento, juhlapuhe, tiedoksianto jne.)

Asioimistulkilla (josta säännöstöstä käytetään sanaa "tulkki") tarkoitetaan henkilöä, joka toimii tulkkina edellä määritellyissä asioimistulkaustilanteissa.

- 1) Tätä ammattisäännöstöä sovelletaan, mikäli laki tai asetukset eivät toisin määrää.
- 2) Tulkillla on vaitiolovelvollisuus.
- 3) Tulkki ei käytä väärin mitään tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta.
- 4) Tulkki ei ota vastaan toimeksiantoa, johon hänellä ei ole tarpeellista pätevyyttä tai jossa hän on jäävi.
- 5) Tulkki ei hyväksy toimeksiantoa, josta on haittaa tulkkien ammattikunnalle tai joka vähentää sen arvostusta.
- 6) Tulkki on solidaarinen ammattikuntaansa kohtaan.
- 7) Tulkki varmistaa, että työolosuhteet ovat tulkkaukseen soveltuvat.
- 8) Tulkki tekee etukäteen kirjallisen sopimuksen tulkkaustoimeksiannosta ottaen ensisijaisesti huomioon liittojensuositukset. Ellei kirjallinen sopimus ole mahdollinen, tulkki ja toimeksiantaja voivat tehdä sopimuksen suullisesti.
- 9) Tulkki valmistautuu tehtäväänsä huolellisesti ja ajoissa.
- 10) Tulkki pyrkii kattavaan tulkkaukseen, ei jätä mitään pois eikä lisää mitään asiaankuulumatonta.

- 11) Tulkki pysyttelee puolueettoman ja ulkopuolisena eikä anna henkilökohtaisten asenteidensa tai mielipiteidensä vaikuttaa työhönsä.
- 12) Tulkki ei toimi tulkattavien avustajana tai asiamiehenä.
- 13) Tulkki ei toimeksiantonsa aikana ole velvollinen hoitamaan mitään muita kuin tulkkaustehtäviä.
- 14) Tulkki käyttäytyy toimeksiannon yhteydessä tilanteen luonteen huomioiden.
- 15) Tulkki kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan.

Ammattisäännösten laadintaan ovat osallistuneet Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry, Kääntäjien ammattijärjestö ry, Kuurojen Liitto ry, Suomen Viittomakielen Tulkit ry, Helsingin seudun asioimistulkkikeskus, Turun seudun tulkkikeskus ja Lingua Nordica Oy.

Asioimistulkkiausehjeet

Johdanto

Tämän oppaan on tarkoitus selkeyttää asioimistulkin ammattisäännöstöä, jotta tulkin ja muiden asianosaisten välinen yhteistyö asioimistulkkauksilanteessa sujuu mahdollisimman hyvin. Ammattisäännösten ja Asioimistulkkiausehjeiden laadintaan ovat osallistuneet Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry, Kääntäjien ammattijärjestö ry, Kuurojen Liitto ry, Suomen Viittomakielen Tulkit ry, Helsingin seudun asioimistulkkikeskus, Turun seudun tulkkikeskus ja Lingua Nordica Oy.

Kiitämme lehtori Kaarina Hietasta Tampereen yliopiston käännöstieteen laitokselta arvokkaasta asiantuntija-avusta.

Ammattisäännöstö ja Asioimistulkkiausehjeet ovat julkisia. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry:n, Kääntäjien ammattijärjestö ry:n ja Suomen Viittomakielen Tulkit ry:n jäsenten tulee toiminnassaan noudattaa näitä ohjeita ja levittää niistä tietoa ammattikuntansa ja asiakkaittensa keskuudessa siten, että myös tulkkien asiakkaat tuntevat asioimistulkkien työtä ohjaavat periaatteet.

Yleistä

Ammattisäännöstö ja Asioimistulkkausohjeet on laadittu edistämään yksilöiden kielellisen tasa-arvon toteutumista asioitaessa viranomaisten kanssa.

Milloin asioimistulkkaa tarvitaan ja mitä asioimistulkkaus on:

Tulkkaa tarvitaan, kun henkilöillä ei ole yhteistä kieltä. Tulkin avulla pyritään luomaan ymmärtämisen edellytykset kieli- ja kulttuurimuurista huolimatta. Tulkki luo siis omalta osaltaan tasa-arvoa tulkattaviensa välille, kun kumpikin voi ilmaista itseään niin rikkaasti ja vivahteikkaasti kuin vain äidinkielellä voi. Tulkkauksen avulla henkilö kykenee täysivaltaisesti huolehtimaan velvollisuuksistaan ja oikeuksistaan monikulttuurisessa yhteiskunnassa. Ammattinsa taitavan tulkin avulla myös viranomaisilla on mahdollisuus päätyä oikeudenmukaisiin ratkaisuihin silloinkin, kun he eivät ymmärrä asiakkaan kieltä eivätkä tunne riittävästi hänen kulttuuritaustaansa. Tulkkauksen avulla voidaan tehdä oikeudenmukaisia ja yksilön kannalta elintärkeitä käytännöllisiä ja oikeudellisia päätöksiä.

Asioimistulkkaus merkitsee tulkkausta esimerkiksi maahanmuuttajan ja suomalaisen viranomaisen välillä. Sitä tarvitaan päivittäisessä arkielämässä, esimerkiksi koulunkäynnissä tai lääkärin vastaanotolla. Useimmiten on kuitenkin kysymys tilanteista, joilla voi olla koko elämän kannalta ratkaiseva merkitys vaikkapa psykiatrissa hoitoa saavalle henkilölle tai turvapaikanhakijalle. Asioimistulkilla on viestintätilanteessa oma ammattirooli. Tämä rooli on puhtaasti viestinnällinen. Asioimistulkki ei asioi. Hän yksinomaan tulkkaa asioimistilanteissa käytetyt puheenvuorot. Hän selvittää myös sanoman ymmärtämisen kannalta oleellisia kulttuuritaustoja. Tulkin vastuulla on välittää viestit, sanomat ja ajatukset. (Opetushallitus: Asioimistulkin ammattitutkinto; Tutkinnon perusteet, 2001)

Asioimistulkilla tarkoitetaan tässä henkilöä, joka toimii tulkkina edellä määritellyissä asioimistulkkauksitilanteissa.

Asioimistulkki on ammattipuhuja. Häneltä edellytetään soveltuvuutta ja harjaantuneisuutta kasvokkainviestintään, selkeää artikulointia ja häiriötöntä, miellyttävää puheilmaisua. Asioimistulkilla on kaiken kaikkiaan paremmat kieli-, kulttuuri- ja viestintätaidot kuin tavallisella kielenpuhujalla. Asioimistulkin ammattitaito hankitaan opiskelemalla ammattiin. Koulutusta on

sekä yliopistotasolla (Euroopan valtatielet), toisen asteen koulutustasolla ammatillisena aikuiskoulutuksena sekä yksityisellä sektorilla. (Opetushallitus: Asioimistulkin ammattitutkinto, Tutkinnon perusteet, 2001)

Viittomakielentulkkeja koulutetaan ammattikorkeakouluissa.

Tulkin tulee olla täysi-ikäinen ja -valtainen henkilö. Tulkkina ei tule käyttää asioimistilanteeseen osallistuvien henkilöiden lähisukulaisia tai ystäviä eikä missään tapauksessa lapsia.

Tulkin ammattinimike ei Suomessa ole suojattu. Toimeksiantajan tulee varmistautua siitä, että tulkki on ammattitulkki, joka tuntee ammatin vaatimukset sekä ammattisäännösten ja -etiikan.

Tulkkaustilanne on kommunikaatiotilanne, jossa on eri osapuolia vuorovaikutuksessa,

esimerkiksi: - tulkki ja vähintään kaksi tulkattavaa tai- tulkki, puhuja, kuulijat

Kukin osapuoli vaikuttaa omalta osaltaan tulkkauksen onnistumiseen. On hyvä selkeyttää kunkin osapuolen rooli tulkkaustilanteessa ennen tulkkausta.

Kohta 1: *Tätä ammattisäännöstöä sovelletaan, mikäli laki tai asetukset eivät toisin määrää.*

Kohta 2: *Tulkilla on vaitiolovelvollisuus*

Tulkki informoi asiakkaitaan siitä, että häntä sitoo tulkkien ammattisäännösten määrittelemä vaitiolovelvollisuus.

Tulkin vaitiolovelvollisuus koskee myös hänen etukäteen saamaansa materiaalia.

Kohta 3: *Tulkki ei käytä väärin mitään tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta.*

Tulkki ei aja tulkkaustilanteessa omia etujaan saadakseen itselleen taloudellista tai muuta hyötyä. Hän ei myöskään käytä tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta muiden hyödyksi tai muita vahingoittaakseen. Tulkki noudattaa suhteessaan työnantajaan/toimeksiantajaan sopimusvelvollisuuksiaan.

Kohta 4: *Tulkki ei ota vastaan toimeksiantoa, johon hänellä ei ole tarpeellista pätevyyttä tai jossa hän on jäävi.*

Tulkki ei ota vastaan toimeksiantoa, johon hänellä ei ole riittävää ammatillista pätevyyttä (ks. kohta *Yleistä*). Jos tulkkaustilanteen aikana tulee esiin tai tapahtuu jotain sellaista, mikä estää viestinnän

onnistumisen, tulkin tulee keskeyttää tulkkaus ja neuvotella asiasta tulkattavien kanssa. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi, jos aihe tai kieli ei ole se, joka on ennalta sovittu; jos aihe muuttuu sanastoltaan tulkille vieraaksi (erikoisala, ammattikieli); jos tulkkaustapa on eri kuin ennalta on sovittu (vrt. myös kohta 7).

Tulkki on jäävi eikä ota vastaan toimeksiantoa, mikäli hän joutuu sitä suorittaessaan sellaiseen eturistiriitaan, että tulkkauksen objektiivisuus vaarantuu. Eturistiriita syntyy mm. silloin, kun tulkki on asiassa asianosainen, tulkattavien lähisukulainen tai hänellä on voimakas tunnesuhde asianosaisiin tai hän on tulkattavien velallinen tai jos tulkattavat ovat häneen velka- tai riitasuhteessa (ks. Hallintolainkäyttölaki, 77 §)

Kohta 5: *Tulkki ei hyväksy toimeksiantoa, joka haittaa tulkkien ammattikuntaa tai vähentää sen arvostusta.*

Tulkin tulee toiminnallaan edistää ammattikunnan arvostusta. Hänen tulee toimia ammatiaan harjoittaessaan lakien ja määräysten mukaan. Mikäli tulkilla on toimeksiantoa vastaanottaessaan syytä epäillä, että tulkkaukseen liittyy rikollista tai ihmisoikeuksia loukkaavaa toimintaa, hänen ei tule hyväksyä toimeksiantoa.

Kohta 6: *Tulkki on solidaarinen ammattikuntaansa kohtaan.*

Tulkki kunnioittaa ammattikuntansa jäseniä. Tämä näkyy mm. siinä, että tulkki noudattaa työssään *Asioimistulkin ammattisäännöstöä*.

Tulkin ei tule esittää toisesta tulkista arvostelevia tai arvioivia kommentteja eikä häneltä tule niitä vaatia. Jos hän kuitenkin havaitsee toisen tulkin toimivan epäammattimaisesti, hänen tulee huomauttaa siitä tälle ja tarvittaessa ilmoittaa asiasta tulkikeskukseen tai ammattijärjestöön ja viittomakielen tulkkien osalta myös Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmään. Jos tulkille annetaan palautetta toisesta tulkista tai tämän toiminnasta, tulee hänen ohjata palautteen antaja ottamaan yhteyttä suoraan arvioinnin kohteena olevaan tulkkiin ja/tai tämän toimeksiantajaan tai työnantajaan.

Kohta 7: *Tulkki varmistaa, että työolosuhteet ovat tulkkaukseen soveltuvat.*

Tulkki varmistaa, että hänellä on työskentelytila, joka mahdollistaa tulkkauksen. Tulkki sopii etukäteen paikasta, jossa hän istuu/seisoo tulkkauksen aikana. Paikan tulee olla sellainen, että tulkilla on esteetön näkyvyys tulkattaviin. Kuuluvuus tulee järjestää niin, että tulkki kuulee kaikkien

puheenvuorot. Tarvittaessa on käytettävä äänentoistolaitteita. Etätulkkauksessa (esim. puhelin, videoneuvottelu tai kuvapuhelin) on varmistettava tulkkauksen kannalta parhaat mahdolliset olosuhteet.

Tulkki valitsee paikkansa siten, että hänen työturvallisuutensa on taattu eikä hänen terveytensä ole uhattuna. Tällaisia uhkia voivat olla mm. aggressiiviset asiakkaat ja altistuminen vaarallisille aineille tai tarttuville taudeille. Muita

työturvallisuutta heikentäviä tekijöitä ovat mm. melu ja tupakansavu sekä näihin rinnastettavat haitat. Tulkilla on oikeus suojautua näitä vastaan tai kieltäytyä tulkkauksesta, mikäli olosuhteita ei voida muuttaa tulkkaukseen sopiviksi. Tulkilla on oikeus työrauhaan. Tulkkaus vaatii tulkilta täydellistä keskittymistä. Keskittymistä häiritsevät tulkkaustilanteeseen kuulumaton liikehdintä tai häly (mm. liikenteen melu avoimista ikkunoista, radio). Tulkilla on pitkien toimeksiantojen aikana oikeus pitää lepotaukoja. Tulkkauksen kuormittavuus vaihtelee tilanteesta riippuen. Yli tunnin kestävää yhtäjaksoista tulkkausta ei suositella. Lepotauoista on hyvä sopia etukäteen. Taukojen aikana tulkilla tulee olla mahdollisuus rauhassa palautua ja valmistautua seuraavaan tulkkausjaksoon. Parhaiten tämä onnistuu erillisessä taukotilassa.

Kohta 8: *Tulkki tekee etukäteen kirjallisen sopimuksen tulkkaustoimeksiannosta ottaen ensisijaisesti huomioon liittojen suositukset. Ellei kirjallinen sopimus ole mahdollinen, tulkki ja toimeksiantaja voivat tehdä sopimuksen suullisesti.*

Toimeksiannosta on suositeltavaa tehdä aina kirjallinen sopimus. Sopimusta tehdessä tulisi ensisijaisesti ottaa huomioon kunkin liiton suositukset, sillä niihin on kerätty ne asiat, joista tulkin ja toimeksiantajan tulee vähintään sopia. Tällaisia ovat esimerkiksi tulkkauksen kokonaiskesto ja siihen liittyvät tauot. Kun toimeksiannosta on kirjallinen dokumentti (sopimus), voidaan siitä milloin tahansa tarkistaa, mistä on sovittu.

Ellei kirjallinen sopimus toimeksiannon kiireellisyyden tai muiden syiden johdosta ole käytännössä mahdollinen, se voidaan tehdä myös suullisesti. On kuitenkin tärkeää, että tulkin ja toimeksiantajan välillä aina sovitaan tulkkaustilanteen yksityiskohdista mahdollisimman tarkasti etukäteen joko kirjallisesti tai suullisesti. Jos sopimus tehdään suullisesti, tulkin on hyvä tehdä itselleen muistiinpanot sovituista asioista.

Tulkin tulee toimeksiantoa vastaanottaessaan arvioida, voiko tulkkausta toteuttaa suunnitellulla tulkkien määrällä. Tulkkaustilanteet vaihtelevat suuresti; yhteistä kaikille tulkkauksille on kuitenkin

se, että ne edellyttävät tulkilta aina täydellistä keskittymistä. Monissa konsekutiivitulkkaustilanteissa riittää yksi tulkki, mutta toisinaan esimerkiksi tilanteen luonne tai kesto vaatii käyttämään kahta tai useampaa tulkkia.

Tulkkeen tallentamisesta ja sen jatkokäytöstä sovitaan etukäteen.

Kohta 9: *Tulkki valmistautuu huolellisesti ja ajoissa tehtävänsä.*

Valmistautumisella tarkoitetaan sitä, että tulkki tutustuu tulkkausaiheeseen ja sen sanastoon molemmilla kielillä ja etsii käännösvastineet termeille. Etukäteisvalmistautuminen on erityisen tärkeää, jos kysymyksessä on erikoisala.

Jotta tulkin työn tavoite eli viestin välittäminen onnistuu ja kielellinen tasa-arvo toteutuu, tulkin on valmistauduttava tulkkaukseen etukäteen. Hänen on ennen tulkkausta tiedettävä tulkkauksen aihe, tarkka aika ja paikka, tilaaja ja tulkkauksen käyttäjä (jos eri kuin tilaaja) ja heidän yhteystietonsa, jotta hän tarvittaessa voi ottaa yhteyttä saadakseen lisätietoja. On toimeksiantajien ja asiakkaiden edun (L 812 1 luku 1§ - ks. liite) mukaista, että tulkki valmistautuu tulkkaukseen. Tulkkille on toimitettava mahdollisimman paljon tietoa ja materiaalia tulkkauksen aiheesta. Aineiston toimittamisen aikataulusta tulkin tulee sopia yhdessä toimeksiantajan kanssa. Kunnollinen valmistautuminen varmistaa osaltaan laadukkaan tulkkauksen.

Tulkki ei ota vastaan toimeksiantoa, johon hän ei voi valmistautua sen vaatimalla tavalla. Tällaisessa tapauksessa kieltäytyminen tulkkauksesta osoittaa, että tulkki tietää omat rajansa. Hän ottaa vastaan vain tehtävän, josta hän selviytyy siten, että tulkin työn tavoite eli viestin välittäminen toteutuu asianmukaisesti.

Jos tulkki ei ole materiaalin puuttumisen vuoksi voinut valmistautua tulkkaukseen etukäteen, hänellä on oikeus perehtyä asiaan ja tarvittavaan terminologiaan toimeksiannon aikana, mikä pidentää tulkkaustoimeksiannon kesto.

Tulkki voi etsiä lisätietoja myös virastojen esitteistä, Internetistä, valmiista sanastoista ja oikeuden asiakirjoista.

Kohta 10. *Tulkki pyrkii kattavaan tulkkaukseen, ei jätä mitään pois eikä lisää mitään asiaankuulumatonta.*

Tulkin tehtävä on välittää kielelliset sekä kulttuurisidonnaiset ei-kielelliset viestit mahdollisimman kattavasti ja sisällöllisesti muuttumattomina. Mikäli tulkki ei löydä vastinetta esim. sananlaskuille,

puheenparsille, harvinaisille termeille ja lyhennyksille tai niillä ei kohdekielellä ole vastinetta, tulkki pyytää puhujaa selvittämään sanomaansa ja informoi siitä kuulijaa. Tulkki ei kuitenkaan selitä asioita oma-aloitteisesti kummankaan tulkattavan kielen edustajan puolesta. Tulkki sopii ennen tulkkauksen alkamista osanottajien kanssa siitä, että he puhuvat vuoron perään ja jaksottavat puheensa niin, että tulkki pystyy kattavaan tulkkaukseen. Tulkin tulee keskeyttää puhuja saadaksesen tulkkausvuoron, jos viestin välittämisen tarkkuus kärsii puheenvuorojen pituuden tai päällekkäisyyksien vuoksi.

Kohta 11. *Tulkki pysyttelee puolueettomana ja ulkopuolisena eikä anna henkilökohtaisten asenteidensa tai mielipiteidensä vaikuttaa työhönsä.*

Tulkin on toimittava toimeksiantoa vastaanottaessaan, sen aikana ja sen jälkeen puolueettomasti saavuttaakseen hyvän luottamussuhteen tulkattaviinsa.

Tulkin puolueettomuudella tarkoitetaan sitä, että hänen henkilökohtaiset mielipiteensä tai asenteensa eivät vaikuta hänen työnsä laatuun. Jos tulkkaustilanteessa esiin tulleet asiat ovat tulkin oman etiikan tai moraalin vastaisia, tulkki ei näytä sitä eleillään, äänensävyllään tai sanavalinnoillaan.

Jos tulkki etukäteen tietää, ettei hän pysty tulkkaustilanteessa olemaan aiheen tai tulkattavien suhteen puolueeton ja ulkopuolinen, hänen tulee kieltäytyä vastaanottamasta tulkkausta. Esimerkiksi jos tulkkauksen aihe synnyttää tulkissa niin syviä vihan, inhon, empatian yms. tunteita, että ne heijastuisivat hänen tulkkaukseensa, tulkin tulee kieltäytyä vastaanottamasta toimeksiantoa tai keskeyttää jo aloittamansa työtehtävä.

Tulkki toimii tulkkaustilanteessa viestin välittäjänä eikä ota kantaa käsiteltävään asiaan tai aiheeseen. Tulkki on kuitenkin yksi viestintätilanteen osapuolista, joten hänen läsnäolonsa vaikuttaa tilanteeseen.

Kohta 12: *Tulkki ei toimi tulkattavien avustajana tai asiamiehenä.*

Tulkin vastuulla on välittää viesti. Tulkki ei anna tulkattaville neuvoja tai ohjausta asian hoitamisessa.

Kohta 13. *Tulkki ei toimeksiantonsa aikana ole velvollinen hoitamaan mitään muuta kuin tulkkaustehtäviä.*

Tulkin tehtävä tulkkaustilanteessa on viestin välittäminen, jotta tulkattavien välinen kielellinen tasarvo toteutuu. Tulkin tehtäviin ei kuulu esim. tulkattavien kuljetus tai saattaminen tai lomakkeiden täyttö. Kirjallisista töistä kuten käännöksistä tulee aina sopia erikseen (ks. suositukset liite).

Tulkki välittää viestejä vain tulkkaustilanteessa; hän ei keskustele esille tulleista asioista tulkkaustilanteen ulkopuolella.

Kohta 14. *Tulkki käyttäytyy toimeksiannon yhteydessä tilanteen luonteen huomioiden.*

Tulkki selvittää etukäteen tulkkaustilanteen luonteen, jotta hän voi sovittaa esiintymisensä ja pukeutumisensa siihen sopivaksi.

Erilaiset tulkkaustilanteet vaativat erilaista käyttäytymistä. Tulkki sovittaa käytöksensä tilanteessa läsnä olevien kulttuuriin sopivaksi. Tulkin käytös ei saa haitata tilanteen sujuvuutta; joustavuus ja tilannetaju ovat tarpeen.

Tulkki ottaa pukeutumisessaan huomioon kulttuuriset näkökohdat sekä muut olosuhteet (esim. sää ulkona tapahtuvissa tulkkauksissa). Tulkin pukeutumisen tulee myös olla tilanteen mukaista siten, ettei se kiinnitä ylimääräistä huomiota.

Kohta 15. *Tulkki kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan.*

Tulkin ammattitaitoon kuuluu hyvän kieli- ja tulkkaustaidon ohella tulkkaustekniikan hallinta ja laaja yleissivistys. Tulkin on ylläpidettävä ja kehitettävä näitä taitoja aktiivisesti.

Kielet muuttuvat ja kehittyvät yhteiskunnallisten muutosten myötä. Tulkki kehittää kielitaitoaan seuraamalla työkieltensä tiedotusvälineitä ja kulttuurielämää sekä osallistuu työkieliinsä liittyvään koulutukseen. Hän tekee myös jatkuvasti sanastotyötä (mm. uudet termit ja niiden vastineet).

Tulkki kehittää tulkkaustaitoaan osallistumalla tulkeille järjestettävään koulutukseen. Tulkkaustaitoa voi myös kehittää itsenäisesti (tai yhdessä kollegoiden kanssa) tarkastelemalla omaa suoritusta esimerkiksi saadun palautteen avulla.

Tulkki tunnistaa myös omat henkilökohtaiset rajansa. Hän huolehtii psyykkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnistaan työkykynsä ylläpitämiseksi ja työnsä laadun varmistamiseksi.